

INA ALLAH YA KE?

**(Nazari Akan Daukakar Allah Bisa Al'arshi A
Ra'ayin Magabata Da Na Bayansu)**

Na

Baban Ramla

Muhammad Mansur Ibhamin

Fassarar

Baban maryam

Aminu Ibrahim Al marawi

Bugawa da Yafawa:

Mu'assatu Ahlilbaiti Wassahabah, Nigeria

(C) 2005

DAGA TSOKACIN MALAMAI

A Cikin kitabu Arshi Imamuz-zahabi ya ce:

“Hadisin kuyanga ya kumshi abubuwa guda biyu:

Na Daya: Babu laifi Musulmi ya tambaya, Ina Allah yake?.

Na Biyu: Amsar tambayar ita ce; ya na sama.

To mai musun dayan biyun nan (tambayar ko amsar) yana jayyaya ne da al Musdafa (SAW)”.

Shi kuwa alkali Abdul-wahhab, Bamalike a sharhin da ya yi wa Mukaddimar Risala ta Dan Abu Zaidi al-kairawani ga abin da ya ce:

“Sifaita Allah madaukakin sarki da sifar daukaka a Al’arshi shi ne tsintsar biyar nassi, da miƙa wuya ga Shari’ah da gaskata Allah ga abin da ya sifaita kansa da shi.”

A tashi gudummawa, Imamu Abdul-ƙadir Al-jilani, cikin littafinsa ‘Algunyatu’ cewa ya yi:

“ya cancanta a sifaita Allah da cewa ya daukaka a Al’arshi ba tare da wata kwana-kwana ba. Tabbas Allah ya daukaka a Al’arshi”.

Mujaddadi Sheikh Usman ɗan Fodio yace:

“Babu wani abin suka ga cewa, Allah ya na sama. Don ayoyi da hadisai masu tarin yawa su ne suka fayyace hakan”. (Al-jami’u li fatawi Ash-sheikh Usman).

Sheikhul Islami Danu Taimiyya shi kuma cewa yayyi:

“wanda duk ya ce Allah ya na ko ina da zatinsa, ya kauce ma tafarkin Littafin Allah da Sunnar manzonsa da abin da malaman farko suka yarda da shi, kuma ya saba ma ɗabi’ar da Allah ya halicci mutane a kanta” (Majmu’ul fatawa).

Sai kuma Sarkin Musulmi Muhammadu bello wanda a cikin hudubarsa ta jumu'a ya ke cewa:

“kuma na shaida da cewa babu abin bauta da cancanta sai Allah shi kadai ba ya da abokin tarayya, masani ga abubuwan da ke tattare da na rarrabe, wanda ya daukaka a Al'arshi, daukaka wadda ta dace da shi ba tare da misaltawa ba'.

Shi ma Sheik Abubakar Mahmud Gummi ya bada tasa gudummawar a inda ya ce:

“Allah ya daukaka akan Al'arshi, daukaka wadda ta dace da shi....”. (Alkur'ani mai girma tare da tarjamar ma'anoninsa zuwa harshen hausa).

GABATARWA

Da sunan Allah, mai rahama mai jinkai.

Godiya ta tabbatar ma Allah wanda ya daukaka akan Al'arshinsa can a tsololuwar sama. Kuma ya sanya ya'kini cikin zukatan bayi masu tsoronsa, sai kuma ya jarrabi wafansu da samun rabo, wasu kuma da tabewa.

Na shaida cewa babu abin bauta da can-canta sai Allah shi kadai bai da abokin tarayya, shaidar wanda ya gaskata tashin alkiyama da tsayuwa gaban Allah.

Kuma na shaida cewa Annabi Muhammadu bawansa ne, manzonsa ne, wanda shi ne mai ba da shaida ga wannan al'umma wadda za ta bada shaidun wasu gaban Allah, shi aka aiko da bayanai na shiriya na yanke hanzari da jayayya. Tsira da aminci su tabbata a gare shi da iyalansa da sahabbansa dukkansu har zuwa ranar tsayuwa¹.

Bayan haka, Allah mabuwayi ya kammala addininmu, ya cika ni'imarsa a garemu, ya kuma za'bi musulunci ya zame mana hanyar rayuwa.

Cikar wannan addinin da kammalarsa alama ce babba mai nuna cewa, manzon Allah tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi bai bar duniya ba sai bayan da ya gama fayyace ma wannan Al'umma dukkan abin da ta ke da bukata da shi game da lamarin addini, ya warware ma ta zare da abawa ta hanyar bayanai gamsassu wafanda su ke filla filla ta yadda bai bar wani marufi da wani zai zo ya buɗe ba.

Daga cikin mafiya girman abubuwan da Manzon Allah ya fayyace akwai, faɗakar da al-umma game da sanin sunayen Allah da siffofinsa, saboda wannan shine rukuni na farko wanda saninsa ya zamo tilas, kuma ba

¹ An ɗebo wannan gabatarwar ne daga littafin Hafiz Zahabi mai suna 'kitabul arshi,' tahakikin Muhammad Hasan Isma'ila, Darul-kutubil Ilmiyya, bereut, Lebanon, bugun farko, 2003/1424 hijira. shafi na 11.

zai yiwu a yi sakaci da shi ba. Anan ina son mai karatu ya biyo ni a hankali domin mu tantance wasu ka'idodi na wannan mas'ala kafin shiga cikin zurfin bayani:-

Ka'ida ta farko.

Littafin Allah da Sunnar manzonsa Almustafa (SAW), sune tushe da mabuɓɓugar Akidar Musulunci ba kiyasce-kiyascen son zuciyar mutane ba, domin babu wanda yafi Allah sanin zatinsa kamar yadda babu wanda ya zarce Manzon Allah daga cikIn halittu a wajen ubangijinsa.

Haka kuma babu wani taliki wanda ya fi kyawon nasiha da hikimar bayani kamar Annabi (SAW). To a duk lokacin da ya tabbata cewa, Alkur'ani mai girma ya sifaita Allah mabuwayi da wata sifa ko kuma Sunnar Annabinsa Almustafa Amintacce ta tabbatar da wannan sifar, ya zama wajibi ne ga musulmi ya miƙa wuya kawai. Wannan itace tsarkakewa mafi dacewa ga zatin Allah mabuwayi. Allah maɗaukakin sarki yace:

“ Kuma ba ya kamata ga mumini namiji ko mace idan Allah ya hukunta wani al'amari da manzonsa ya kasance suna da zaɓi a cikin lamarinsu. Kuma wanda ya saba wa Allah da Manzonsa, to ya face, facewa bayyananna” Al-hazab : 36

Ka'ida ta biyu

Sanin cewa sababban manzon Allah tsira da aminci su tabbata a gare shi da iyalansa, ba su jahilci ma'anonin sifofin Allah ba kamar yadda ba su yi gardama ba wajen sifaita shi da su, saboda ma gamsuwarsu da abinda Allah ya sifaita kansa da shi ba su ma tambayi manzon Allah (SAW) komai ba dangane da wannan. Alhali kuwa sun sha tambayarsa gameda hukunce-hukunce kamar yadda alKur'ani ya kawo tambayoyin da suka yi masa akan Ganima, Marayu, Jinjirin wata, giya da caca, hails da makamantansu. A nan ba zai yiwu mu fahimci cewa, sanin hukuncin hails yafi sanin sifofin Allah

matsayi a wajen Sahabbai (RA) ba, domin kuwa ai da sanin sifofin Allah ne sonsa da girmama shi ke kammaluwa². Don haka da akwai damar karkata ma'anar wadannan nassosi da suka zo karara "ta hanyar yin tawili" da babu abinda zai hana su himmantuwa zuwa ga tambayar yadda za'a tawilanta su fiye da yadda suka himmantu wajen tambayar wasu rassa na Shari'a. kuma baya halatta garemu mu saki hanyarsu mubi turbar malaman falsafa wadanda kamar yadda Shehu Ahmadu dan Abdulsalami ya bayyana su; "An ba su hazaka ba'a basu tsarkin zuciyar ba, an kuma basu fahimta amma babu zurfin ilmi. Kuma aka sanya masu wani irin ji da gani da zukata. Sai dai kash! jinsu da ganinsu da zukatansu duk ba su amfane su ba ga komai, domin sun kasance suna musunta Ayoyin Allah, kuma abin da suka kasance suna aikatawa na izgili game da shi ya wajaba a garesu."³

Ka'ida ta uku:

Sanin cewa, tabbatarwa da Allah (SWT) sifofinsa na zati ko wasu sifofi na ayukkansa ba jingina nakkasa ko gajiyyawa da rashin kamala ne ga Allah Madaukakin Sarki ba, ai daman sifofin Allah dukkansu sifofi ne na kamala gare shi kuma babu inda suka yi kama da sifofin halittu.

A nan sai dai mu gane cewa, Allah mahalicci ya na da sifofin da suka dace da girmansa da kamalarsa. Mu kuma halittu muna da sifofi irin wadanda suka dace da irin kasawarmu da gajiyyawarmu da bukatarmu.

² Abul Ma'ali Al-juwaini yace: Abinda muke yarda da shi a matsayin ra'ayi gamsasshe kuma abinda muke addini da shi a matsayin akidarmu shine, biyar magabatan wannan al-umma. Kuma yankakken dalilinmu akan hakan shine, domin zamowar Ijima'in wannan al'umma hujja ce miƙaƙƙiya da ake bi, Idan kuwa har da tawili abin ƙwarai ne da sun himmantu da shi fiye da himmantuwarsu ga rassan addini. Tun da kuwa har zamanin sahabbai da tabi'ai ya ƙare ba su yi tawili ba, babu shakka rashin yin tawili shine abin biya." A duba: littafin Al-Aƙidatul Nizamiyyah na Abubakar Dan Al-arabi, Madaba'ar, Alarnaud, ta Alkahira, 1948, shafi, 23, da kitabul-Arsh, na Hafiz Azzahabi, shafi 151

³ Majmu'atu Tafsiri shaikhul Islam 1/468

Kamar yadda Allah yace: **“Wani abu bai zama kamar tamkarsa ba, kuma shi ne mai ji, mai gani”**. Suratush Shurah

Kuma Allah (SWT) ya ce: **“lalle ne mu, mun halitta mutum daga digon ruwa garwayayye, Muna jarraba shi saboda haka muka sanya shi mai ji mai gani”**. Suratul Insan Ayah ta (3)

A nan Allah madaukakin sarki ya sifaita kansa da sifofin **Ji da gani** irin yadda ya dace da girmansa da daukakarsa da cikas sarautarsa, amma shi jin mutun da ganinsa ya takaita ne ga irin kimarsa da yanayin halittarsa da gajiyarwarsa. Don haka wannan ba zai sa mu kore ma Allah sifofinsa ba, mu ce ai su ma halittu su na da wadannan sifofi kuma ba za mu sifaita Allah ba da sifofin halitta.

Ka’ida ta hudu:

Dalilin da ya sanya mutane ke sabani game da sha’anin tauhidi shi ne don sun nisansa nazari da karatun alkur’ani mai girma da hadissan Annabi (SAW) da kuma rashin lura da zantukan malaman da suka gabata game da mas’alar tauhidi. A madadin haka sai suka rungumi littafan falsafa a matsayin littafan da suke dogaro da su a wajen sanin Allah mai girma a sakamakon haka sai suka yi nisa daga shiriyar Alkur’ani mai girma da Sunnar Annabi (SAW) da kuma bayanan magabata. Bari in baka misali daga daya daga cikin malaman tafsiri da suka gabata kamar Imamul Nasa’i da Abu Hatim da Albagawi ko wadanda suka zo bayansu irinsu Hafiz Adfabari da Danu Kasir dukkansu sun sallama wa Allah da manzonsa game da sifofin Allah ba tare da wani tawili ba.

Duba ma a cikin littafan Hadisi, misali ka duba Kitabul Tauhid da ke cikin Sahihul Buhari ba ka taɓa ganin ko da birbishin tawili game da sifofin Allah madaukakin sarki, a maimakon haka zaka rinƙa ganin hanya sambai wajen tabbatar ma da Allah sifofinsa kammalallu. Duba inda ya ke cewa:

Babin (Al'arshinsa ya kasance ne akan ruwa) (kuma shi ne ubangijin Al'arshi mai girma) game da ma'anar kalmar *istawa* Abul Aliya ya ce: ya daukaka zuwa sama, ya daukaka kenan (sai ya daukaka su): ya halicce su (sammai). Mujahid ya fassara ma'anar *istawa* da cewa daukakuwa ne akan Al'arshi⁴.

A wani wajen kuma Imamul Buhari cewa ya yi:

“Babi game da fadar Allah madaukakin sarki (mala'iku da ruhi (Jibril A.S.) suna takawa zuwa gare shi) Suratul Ma'ariji. Da fadar Allah mabuwayi (zuwa gare shi magana mai dadi ta ke hawa, kuma aiki na kwarai yana daukarta) Suratul fajir 10. Malam Abu Hamza yace: an karɓo daga dan Abbas (RA) cewa, lokacin da Abu Zarri (RA) ya samu labarin bayyanar Manzon Allah (SAW) sai ya ce ma dan uwansa “je ka binciko mini labarin wannan mutun mai raya cewa saƙo na zo masa daga sama”, kuma Mallam Mujahid yace: (wal amalus salih) aiki na kwarai yana daga magana mai dadi. Ana cewa (zil-ma-ariji) mai matakala da nufin cewa mala'iku suna takawa zuwa ga Allah⁵.

Kamar yadda yake a cikin wannan sahihin littafi na Buhari da ire-irensa, hadisai da yawa da bayanan magabata akan wannan mas'alar sun isa su gamsar da duk masu neman sani, da kuma a ce sun yi riƙo da su da ba a juyar da su ba zuwa ga demuwa ta hanyar kauce ma sifaita Allah da abinda ya sifaita kansa da shi zaton wai in sun yi haka sun jingina ma Allah nakkasa, saboda haka sai su tabbatar ma sa da kamala daga cikin kwaƙwalensu ba daga Littafinsa ba.

⁴ Sahihul Buhari, Kitabut ta'anid, babi na 22.

⁵ Sahihul Buhari, Kitabut tauhid, babi 23.

Ka'ida ta biyar

Sanin cewa musulmi ba su yi sabani game da zatin ubangiji da sifofinsa masu tsarki ba wadanda ke cikin alƙurani da Sunnah, sai bayan shigowar litaffan girƙawa na falsafa a garuruwan musulmi. Saboda haka ba a taɓa samun cewa magabatan wannan al'umma sun yi furuci da kalmomi irin wadanda ƙungiyoyin falsafa suke yawo da su ba wadanda ba su da tushe daga littafin Allah da Sunnar manzonsa⁶, musamman irin maganar “jiha” da “bagire” da “tawili” da ire-irensu. Daga cikin wadanda suka yi fice wajen karkata da kauce ma tafarki madaidaici da ƙoƙarin cin gyaran alƙur'ani da Sunnah da ijima'in malamai sune, mu'utazilawa wadanda, baya ga karkatar da ma'anar ayoyi da su ke yi basu tsaya nan ba sai da su ka rikirkita duk hadisan da su ka saɓa ma tsare tsarensu na son rai ta yadda duk yadda Hadisi ya taka martabar inganci za su yi watsi da shi, su ƙaryata shi, ko su illanta shi, ko su bashi wata gurɓatacciyar ma'ana wai da sunan “tawili”. Sha'aninsu ya tsallake nan ma, ya kai ga ƙoƙarin sukar wanda ya ruwaito Hadisin ko da kuwa sahabi balantana tabi'i ko na bayansa.

Kuma suna yin haka ne kamar yadda muka faɗi tun farko don su samu damar tabbatar da miyagun aƙidunsu tare da cewa, suna amfani da wasu hadisai marasa tushe da kuma masu rauni a inda suke son ƙarfafa wani ra'ayi nasu, sai su riƙa ji-ji-ji don su ƙarfafa mazahabarsu ta mu'utazilanci⁷.

Irin wannan salon yaƙi da Sunnah da mu'utazilawa suka bi sun share hanya ne ga sashen musulmi wadanda ke fankama da biyar ilmin falsafa a

⁶ Duba sharhin da Sheikh Abdullahi ɗan Muhammad Alginiman ya yi wa kitabul Tauhid na cikin sahihul Buhari wanda aka buga a maktabutud daril Madinatil muna wara bugu na farko anyi shi a 1405 Hijira. Mujalladi na 1/9 – 20 kuma siyaru a alamin – Nubala'I wajen tarjamar Imamu Ahmad ɗan Haubah 11/236.

⁷ Duba littafin Al aƙlaniyyuna Afrakhul Mu'utazilatil Asariyyuna na Aliyu ɗan Hasan ɗan Aliyu ɗan Abdulhamid Al halabiy Al asariy, maktabatul guraba'u Al asariyya, Madina, bugu na farko 1413AH/1993CE shafi 176.

matsayin wani nau'in gane Allah madaukakin sarki da kuma addininsa. Wannan kuwa shi ya ja su zuwa ga karkatar da akalar nassoshin Alkur'ani mai tsarki, suka yi watsi da hadisan manzon Allah (SAW) masu dɓimbin yawa.

Kuma ta wannan kofar ce jahamiyyawa suka kunna kai suka rinka bayyana da zantukan da ba za su dauku ba. Wannan ne ya sa Imamu Abdullahi dan mubarak (RA) ya ce, "Mu kan fadi maganganun yahudu da nasara, amma maganganun jahamiyya ba su faduwa"⁸.

Abinda na ke so mai karatu ya fahimta a nan shi ne, wannan bincike an aiwatar da shi ba da nufin keta mutuncin kowa ba. An yi shi ne kawai da nufin ba da kariya ga Akidar musulunci da musulmin wannan al'umma na farko da bayyanar da kishi zuwa ga Allah da Sunnar Annabi (SAW).

Kuma ina sane da cewa, akwai daga cikin malamai wanda ba da dadewar nan ba ya yi rubutu akan wannan mas'ala, sai dai abinda ya rubuta ya ci karo da ingantacciyar Akida, kuma ya yi wa zantukan magabata wasu irin fassarori ba dai dai da yadda su ke nufi ba. Amma kuma Allah ba zai fasa biyansa ladar kyakkyawar niyyarsa ba. Kuma muna rokon Allah ya shiryar da mu da shi akan hanya madaidaiciya. A nan ina gayyatarsa zuwa karatun wannan bincike da sharadin shimfida adalci wajen karatun don tantance gaskiya.

⁸ Al tamhid lima fil muwatta minal ma'ani wal Asanid na hafiz Abu Umar Yusuf dan Abdullahi dan Muhammad dan Abdul Barri An namiri Al kurdubi, tahakikin Abdullahi dan Siddik da wasu malamai, maktabatul tijariyyah, makkah, kofe daga bugun al magrib, 1399AH/1989CE, 7/346. Malam Waki'u yace: an kafirta Bishirul marisi domin game da sifaita Allah (SWT) an ji shi yana cewa, Allah yana cikin komai. Da a ka tambaye shi cewa yana nufin har cikin hular da ke a kansa? sai ya ce e kwarai, aka ce har a cikin cikin jaki? yace Na'am. Tir! Allah kam ya daukaka daga abinda karkatattu ke jingina masa, daukaka kuwa mai girma.

Fatata ita ce, da ni da wannan malami da sauran musulmi duka Allah ya saka mu cikin jerin (**..wadanda ke sauraren magana, sa'annan su bi mafi kyawonta. Wadancan su ne Allah ya shiryar da su kuma wadancan su ne masu hankali**). Suratuz Zumar 18.

A karshe ina rokon Allah mai girma da daukaka da ya tsarkake mani wannan aiki kuma ya karbe shi, domin shi mai ji ne, kuma mai amsa addu'a.

Allah ka karbi aikina

kada ka taɓe gurina

Gyara dukkan lamurrana

Kan ka izo min ajali⁹.

Allah yayi daɗin tsira da aminci da albarka ga annabinsa muhammadu da mutanen gidansa da dukkan sahabbansa.

An kammala wannan Muƙaddima a Sakkwato

Ranar 14 ga Safar 1425B.H¹⁰

⁹ An ciro wannan ne daga waƙen ad Dawudi na larabci wanda ya rasu a shekara ta 467BH

¹⁰ Wanda ya karfafi fito da wannan aiki, kuma ya kula da bugunsa na farko shine shakiƙin mai littafin, marigayi Malam Nasiru Ibrahim. Kuma Allah ya yi ma sa rasuwa 'yan watanni kaɗan bayan da wannan littafin na larabci ya fito a sarari. Muna rokon Allah Ya saka masa da mafificin alherinsa, ya dausaya kaɓarinsa, ya sanya aljanna firɗausi ta zamo makomarsa.

ABINDA YA WAJABA A TSAYU A KANSA GAME DA SIFOFIN ALLAH

Abin da yake wajibi a kan kowane musulmi game da sifofin Allah madaukakin sarki shi ne miƙa wuya da yankewa kai tsaye cewa, Allah mai girma da buwaya abin sifantawa ne da dukkan sifofin kammaluwa, kuma abin tsarkakewa ne daga dukkan sifofin tawaya, kuma shi kadaitacce ne a sifofinsa daga dukkan halittu.

Wannan ba zai samu ba sai ta hanyar tabbatar ma sa abinda ya tabbatar wa kansa ko kuma manzonsa (SAW) ya tabbatar masa game da sifofinsa ba tare da canza lafazinsa ko ma'anarsa ba, kamar yadda ba zai kyautu ba a bata ma'anar sifofin haka kuma ba mu iya kore ma Allah mai tsarki dukkansu ko wani sashe daga cikinsu.

Kuma za a barsu a yadda suke, ba za a kamanta su da wani abu ba, sai dai a tabbatar musu da kamannin da Allah ya ayyana su da shi, sannan ba a kamanta su da sifofin abubuwan halitta.

Yana da kyau a sani cewa shi fa mutun musulmi game da sifofin Allah ya na kafuwa ne a kan tushe guda uku kamar haka:

Tushe na farko:

Tsarkake Allah madaukakin sarki daga kowace irin nakkasa da kuma nisanta sifofinsa daga kamanceceniya da sifofin halittu. Dalilin wannan tushe shi ne cewar Allah madaukakin sarki:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ١١].

“Wani abu bai zama kamar tamkarsa ba”. Suratus Shura:11.

﴿فَلَا تَضُرُّوْا اللّٰهَ الْاَمْثَالَ﴾ [النحل : ٧٤].

“Kuma kada ku bayar da wadansu misalai ga Allah”. Suratun Nahl:74.

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [الإخلاص : ٤].

“Kuma ba ya da wanda ya kasance tamka a gare shi”. Suratul Ikhlas:4.

Tushe na biyu:

Yin imani da dukkan sifofin da suka tabbata ga Allah madaukakin sarki a cikin Alkur’ani da Sunnah ba tare da yin tsallake ba ko yin watsi da sashe abar sashe, kuma ba tare da yiwa Allah kari da ragi ba, ko kautar da ma’anoninsu.

﴿أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ﴾ [البقرة : ١٤٠]

“shin ku ne mafiya sani ko Allah?” Albakara:140.

﴿أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة : ٨٠]!؟

“ko kuma kuna faɗin abin da ba ku sani ba bisa ga Allah”
Suratul Baƙara:80.

Tushe na uku:

Yanke tsammani daga riskuwar ko kewaye haƙifanin sifofin. Abin da ke nuna wannan shine zancen Allah madaukakin sarki:

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ [طه : ١١٠].

“Ya na sanin abin da ke a gaba gare su da abin da ke bayansu, kuma ba su kewayewa da shi ga sani”. Suratu Da Ha:11.

Da wani zai yi tambaya game da kamar wata sifa daga sifofin Allah mai tsarki da daukaka yace: yaya Allah ya ke ji? Ko yaya ya ke gani? Ko yaya ya daukaka? ko yaya ya ke sauka zuwa saman duniya a ƙarshen dare?

Ko yaya ya ke dariya ko fushi? Ko yace ya hannun Allah ya ke? Da dai sauran ire-iren waɗannan tambayoyi, sai mu kuma mu ce ma shi kai gaya muna ya ya Allah yake? Idan ya ce, ban sani ba. Sai mu ce masa ya ya wanda ya kasa sanin kamannin zatin Allah zai san yadda sifofin zatinsa suke¹¹.

A cikin tafsirins dai dai inda Allah maɗaukakin sarki yace,

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ [الأعراف: ٥٤].

“sa’an nan kuma ya ɗaukaka akan Al’arshi” A’araf:54

Mallam Muhammad Al-Amin As-shinkidi, cewa yayi:

A wannan aya mai daraja da ire-irenta waɗanda ke magana game da sifofin Allah, kamar inda ya ke cewa:

﴿يُدُّ اللَّهُ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾ [الفتح : ١٠]

“Hannun Allah na bisa hannayesu”. Suratul Fathi:10

“Mutane da yawa sun ruɗe ba su faɗince su ba, ruɗuwar da ta janyo baɗeɗarsu da kuma rabuɗarsu zuwa gida biyu: Waɗansu su ka yi watsi da sifofin, waɗansu kuma su ka kamanta su da na sifofin bayi. Allah mai girma ya ɗaukaka daga abin da suke kwatanta shi. Ga shi kuwa Allah maɗaukaki bai bar muna komai dunkule ba face ya warware muna shi. Hasali ma sai da Allah mabuwayi ya fayyace muna cewa hanyar gane gaskiya game da ayoyin da suke siffanta shi hanyoyi biyu ne kawai kamar haka:

Hanya ta Farko:

Tsarkake Allah mai girma da buwaya daga kamanta shi da sifofin halittu.

Hanya ta Biyu:

¹¹ -Al-Imanu : Arkanuhu, Haƙiƙatuhu, Nawaƙiduhu, na Dakta Muhammad Nu’aim Yasin, makabatus Sunnah, bugun farko 1412B.H./1991M. shafi 15-18

Yin imani da dukkan abinda Allah ya siffanta kansa da shi ko siffar da Manzonsa (SAW) ya sifaita shi da shi, don babu wanda ya fi Allah sanin zatinsa, kamar yadda babu mai iya sifaita shi fiye da yadda ya sifaita kansa.

﴿أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ﴾ [البقرة : ١٤٠]

“shin ku ne mafi sani ko Allah?” Albakara:140.

Kuma bayan shi Allah babu mafi sanin zatinsa da sifofinsa fiye da Manzonsa tsira da aminci su tabbata a gare shi wanda akansa ne Allah yace:

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤)﴾ [النجم].

“Kuma ba ya furuci da son zuciya. (Maganarsa) ba ta zamo ba face wahayi ne da ake aikowa”. An-Najm 4

Don haka duk wanda ya kore ma Allah wata sifa da ya tabbatar wa kansa da ita a cikin littafinsa mai daraja ko wadda Manzonsa mai tsira da aminci ya tabbatar ma sa da fadar cewar wai ya yi haka ne don ya kakkabe ma Allah abinda bai dace da shi ba, to ya na fassara cewa shi ya fi Allah da Manzonsa sanin abinda ya dace da Allah da wanda bai dace ba, wannan kuwa wata sabuwar hauka ce da kiran karya, tsarki ya tabbatar ma Allah!

Kuma duk wanda ya kudurta cewa tabbatarwa Allah sifofinsa, kamanta shi ne da sifofin halittu to shi ne farkon wanda ya kamanta Allah da wata halitta kuma shi mabarnaci ne, rikitacce, battace.

Amma wanda ya tabbatar wa Allah abinda ya jingina ma kansa ko Manzonsa tsira da aminci su tabbata a gare shi da sharadin ya tsarkake Allah mai girma, bai kamanta shi da kowa ba, haƙiƙa, shi ne mumini, lafiyayye, wanda ya ba Allah sifofinsa na girma da kamala da tsarkakewa, kuma ya

kubutar da kansa daga halaka. Ayar da Allah ya bayyana haka karara ita ce inda ya ke cewa:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى : ١١]

“wani abu bai zama kamar tamkar sa ba, kuma shi ne mai ji, mai gani.” Suratush-Shura: 11

Anan Allah mabuwayi ne da kansa ya kore ma zatinsa siffar ko wane irin abu inda yace “wani abu bai zama kamar tamkarsa ba”. Kuma a cikin ayar sai ya tabbatar ma kansa sifar kammaluwa da girmamawa yana mai cewa “kuma shi ne mai ji, mai gani”. To a cikin jerin wannan ayar bayan ya kore ma kansa kama da wani abu ai siffanta kan shi ya yi da siffofin girma da cika¹² (Su ne ji da gani ba irin na halittu ba).

¹² Duba Adwa’ul bayan fi idahil kur’ani bil kur’an, na Sheikh Muhammad Al-Amin dan Muhammad Al-Mukhtar ash-shinkidi, maktabatu Dan taimayya, Al-kahira, Misra, 1408B.H./1988M., (2/272 - 273).

DAUKAKAR ALLAH AKAN HALITTUNSA

Allah maɗaukakin sarki yace:

﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ [البقرة: ٢٥٥]

“Kuma shi ne maɗaukaki, mai girma.”

Suratul-bakara:255

Kuma ya ce:

﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ [الأعلى: ١]

“Ka tsarkake sunan ubangijinka mafi ɗaukaka.”

Suratul-A’ala:10

Muslim da waninsa sun ruwaito Hadisi daga khuzaifa (RA) cewa, Manzon Allah tsira da aminci su tabbata a gareshi da mutanen gidansa ya kasance yana karanta:

"سبحان ربي الأعلى"

“tsarki ya tabbata ga ubangijina mafi ɗaukaka.”

a cikin sujudarsa,¹³

Kenan Allah shi ne maɗaukaki ta ko wace fuska. Shi maɗaukaki ne a zatinsa, maɗaukaki ne a matsayinsa da cancantarsa, maɗaukaki ne a rinjayensa da karfinsa akan bayinsa. Idan ka ce guda ɗaya ake nufi ban da sauran, to, ka ba mu dalili.

Sheikh Hafizu Danu Ahmad al-Hakami wanda ya rasu shekara 1377 B.H. Allah ya yarda da shi ya ce:

“Sunayen Allah “Al-Aliyyu” (Maɗaukaki) da kuma “Al-A’la” (Mafi ɗaukaka) sun bayyana cikas ɗaukakar Allah ta ko wace fuska tun daga ɗaukakarsa a kan al-arshinsa; birbishin dukkan halittunsa, ɗaukaka

¹³ Sahihu Muslim, kitabu salatil musafiri, Babin mustahabbancin tsawaita karatu a sallar dare (772) (203).

mabayyaniya, a dai dai lokacin da kuma shi ne mai tsaronsu ya na sane da duk abin da su ke aiwatarwa, ilminsa ya zagaye komai, babu abin da ake iya boye masa komi karamcinsa, kama ya zuwa daukakar Allah ta fagen karki da rinjaya, domin kuwa tabbas babu mai iya rinjayar Allah ko ya yi jayayya da fito-na-fito da shi, kuma ba a yi masa kishiya kuma ba mai hana faruwar abin da ya zartas. Kai dukkan kowa da komi kankantacce ne ga girmansa, yofintacce, mai dukawa zuwa ga girmansa, a karkashin ikonsa. Har zuwa ga daukakar sha'anin Allah don kuwa dukkan sifofin cika da kamala tabbatattu ne a wajensa kamar yadda dukkan sifofin tawaya korarru ne ba su jinguwa ga zatin Allah mai girma da daukaka.

To dukkan waƙannan ma'anoni da fuskokin daukaka suna tafiya ne like da junansu ɗaya ba zai rabu da ɗaya ba¹⁴.

¹⁴ A'lamus Sunnah al Mansurah li l'itikadil da'ifatil najiyatil mansurah, na Sheikh hafiz Ahmad Alhakami, tahakikin Ahmad Aliyu Allush madkhali, Maktabatul rushd, Riyad, Saudi Arabiya. Bugu na huɗu 1416-B.H./1996M. shafi na 74.

INA ALLAH YA KE?

Allah madaukakin sarki yace:

﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ﴾ [الأنعام : ٦١]

“kuma shi ne mai rinjaya bisa ga bayinsa” Suratul-An’am: 61.

Ita kuma game da sifar mala’iku, yace:

﴿يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ﴾ [النحل : ٥٠]

“Suna tsorun ubangijinsu daga bisansu”. Suratun-Nahli: 50.

Don haka, lalle zatin Allah mai girma da buwaya ya na saman bayinsa, kuma duk wanda ya musanta hakan muna binsa bashin dalili:

﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾.

“kace ku kawo dalilinku idan kun kasance masu gaskiya”. Suratul Bakara: 111.

Ga abinda mujaddadi Shehu Usmanu dan Fodiyo Allah ya rahamshe shi ya ce: “**Mas’ala:** Ba a sukar batun cewa Allah ya na sama, domin ayoyi da hadisai masu yawa sune suka bayyana hakan karara, abin suka shi ne faɗin hakan ba tare da nufin tsarkakewa ba¹⁵ .

Tambayi hankalinka na asali, a ina kake jin Allah ya ke? Tambayi kurma da bai yi karatu ba. Tambayi yara kanana me ya sa su ke cewa, kiski ya na zagin Allah don ya daga kansa a sama? Tambayi wanda ya ke cikin matsuwa a ina ya ke jin zuciyarsa ta tasar ma? Zuwa ina masu addu’a na dukkan addinai su ke kai hannayensu? Wannan fidirar da Allah ya halicci bayi akanta kenan, matuƙar ba su gurbatu da bidi’ar falsafa ba.

¹⁵ Al jami’ul Hawi li galibi ma fi kutubil mujaddadi al Sheikh Usmanu dan Fodiyo, na Al Haji Usmanu Almasini, wanda jikansa Alhaji Aminu tafida ya buga da rubutun hannun Dahiru dan Muhammadu Buhari, Sakkwato, Shekarar 1978M. Shafi na 131.

Da wannan hujja ne Sheikh Abu Ja'afar Al-hamdani ya rinjayi wani abokin jayayyarsa, wani babban failasufi, Ustaz Al-juwaini wanda aka fi sani da Imamul Haramaini, a lokacin da Hamdani ya gabatar masa da waccan hujja sai ya rikice ya zabura ya buga kansa ya na cewa: "Hamdani ya rikitani! Ya rikitani!!. Imamu danu Abil izzu shi ya kawo wannan kisa a sharhinsa da ya yi ma littafin akidar Dahawiyah¹⁶

Shi ma Imamu Abul Hasan Al-Ash'ari da wannan ne ya kafa hujjarsa a cikin Littafinsa mai suna Al-Ibanatu¹⁷. Ga abin da yace: "Mun ga Musulmi dukkansu idan suna addu'a suna daga hannayensu ne zuwa sama, saboda Allah mai girma da buwaya ya daukaka ne akan Al-arshi, shi kuwa Al-arshi ya na can kolin sammai, ba don cewar Allah (SWT) na saman Al-arshin ba da ba su daga hannayensu zuwa can, kamar yadda ba ka ganinsu suna kife hannayensu zuwa kasa yayin yin addu'ar¹⁸

Sha'arani, daya daga cikin dadadun masana, ya gamsu da wannan bayanin. Ga abin day ace kamar yadda Mujaddadi Shehu dan Fodiye Allah ya lullube shi da rahamarsa ya ciranto:

¹⁶ Sharhul akidatil dahawiyah, shafi na 325-326. Ustazu Al-juwaini ya na cikin sahan malamai da suka yi zurfi cikin ilimin falsafa (Ilmul kalam) amma daga baya ya yi nadama har ma ya yi wa dalibansa kashedi game da ilmul kalam ya na cewa: "kada ku kuskura ku shagaltar da kanku da ilmin falsafa ko ni da na san zan sami kaina cikin wannan hali na ruwa da ban shagalatu da ilimin falsafa ba" Duba littafin Na'kul Mandik, Shafi na 61. Wani abin da ke kara nuni ga komowarsa ga tafarkin gaskiya shi ne, a lokacin da kalamin Imamu maliku ya kai ga kunnensa inda ya ke cewa "daukaka abu ne sananne" sai ya bayyana gamsuwarsa ga maganar har yace ya zama wajibi mu bar ayoyin sifofin nan kamar yadda suka tuzgo. Idan ka duba "Al Ka'idatun Nizamiyyah a shafi na 23 za ka ga Abu Ja'afar Al-hamdani duk ya tattaro ayoyi da Hadissai masu maganar Allah na sama da ire iren wadannan sifofin na Allah, sannan yace, wadannan nassoshi da ire-irensu duka za mu fada su akan yadda suka zo, ba wani tawili.

¹⁷ Zamu yi magana akan wannan bayan Allah "Ash'ari" wanda masu cewa, Allah na ko ina ke jingina kansu ga mazhabarsa alhali ko shi ba akidarsa kenan ba.

¹⁸ - Al-Ibanatu An usulil diyanati, shafi na 120.

“In aka ce, mi nene cewa sanin Allah madfaukakin sarki wajibi ne? Amsa anan ita ce: Saboda shi sanin Allah wani lamari ne da ake isa gare shi cikin sauki, ba ka ganin yadda idan mutun ya abka a cikin matsuwa nan take sai ka ga ya na jinginuwa zuwa ga abin bauta a cikin kan-kan da kai ya na komawa gare shi don a warkar da shi daga matsalar sa? anan ne zuciyarsa ta ke yin saduda har ya tada kai ya na kallon sama, babu kyabtawa don can ne alkiblar miƙa addu’a ga dukkan halittu, kuma dukkan wannan ya na faruwa ne ga mutun a dabi’ance ba tare da wani ya koya masa ba, ya na mai neman mahaliccisa da ya yaye damuwarsa, ya kuma taimake shi.”

“Kuma Irin wannan kan faru ko a cikin dabbobin gida da na dawa za ka ga idan abin tsoro ya same su kamar rashin ruwa ko ciyawa kalaci idan sun fara jin kanshin halaka sai su riƙa tayar da kai zuwa sararin sammai don nufin neman agaji ga mahallici. Kananan yara ma, sau da yawa idan wani abin takaici ya samesu sai su daga yatsun hannunsu (manuni) zuwa sama suna masu kai koke ga Allah. Irin wannan halaye ne fuskanta sama da ke faruwa ga dabbobi, abu ne wanda aka halicce su da shi a cikin jininsu. Su ke nan da ba su da hankali balantana mutum mai kwaƙwalwar hankali, wannan itace fidirah (Halittar Allah) wadda alƙur’ani da Hadisi suka bada, labarinta.¹⁹

¹⁹ Al’adar yara ita ce, duk kadangaren da suka ga yana daga kai sama rannan za su aika lahira. Sannan idan suka lafta masa bulala ya mimmike ya na daukar rai sai su yi sauri daga kansu su kalli sama suna cewa: Na riga ka dibin Allah. Don suna ganin cewa a lokacin idan ya daga kansa sama to kararsu zai kai ga Allah. A nan ne sai su riga shi kai uzuri ga Allah !

Wani lokaci kuma idan aka cuci yaro, ya tabbata an fi karfinsa, sai ya ce: “Allah na bisa na gani”. Shi kuma kurma ko da da kurunta a ka haife shi idan yana so ya yi ratsuwa ko ya mai da lamari ga Allah sai ka ga ya daga hannu ya nuna sama.

Duk wannan Allah ne ya gina halittarsa a haka ya shiryar da su sanin inda yake da zatinsa ba tare da saninsu da wani dalili na ƙur’ani ko Hadisi ba. Allah ya sa mu gane Allah. (Daga mai fassara).

TABBAS ALLAH YA NA SAMA

Allah mai girma ya ce:

﴿أَأَمْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾ (١٦) أَمْ أَمْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ [الملك].

“Shin ko kun amince cewa, wanda ke cikin sama ba zai iya shafe kasa tare da ku ba, sai ga ta tana mai girgiza? Ko kun amince cewa, wanda ke cikin sama ba zai iya sako muku iskar guguwa ba? To, za ku san yadda (akibar) gargadina ta kasance? Suratul Mulk 16-17

Abin nufi da Allah yace yana cikin sama shi ne yana akan sama.

Kamar yadda ya ce:

﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ﴾ [التوبة: ٢] أي على الأرض

“Saboda haka ku yi tafiya cikin kasa”. At-Tauba: 2. ya na nufin akan kasa. Da kuma inda ya ce:

﴿لَأَصْلَبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ﴾ [طه: ٧١]

Danu Abdul-Barr Bamalike Allah ya rahamce shi ya ce, daga cikin hujjar cewa shi Allah mabuwayi ya na a saman Al'arshi, kolin kololuwar sammai bakwai; shi ne ganin cewa, dukan wani mai kadaita Allah daga cikin larabawa ko Ajamawa da zarar bakin ciki ya sauka ga dayansu suna daukaka fuskokinsu ne zuwa sama don neman taimako ga Allah (SWT). Shahararre wajen malamai har ma da jahilai babu bukatar ayi ta zubo dalilai akanshi, abu ne da ya fi karfin Musuntawa ga ko wane Musulmi. Kuma sai ya kafa hujja da Hadisin kuyanga wanda Maliku ya ruwaito cikin Almuwadda da Muslim a ingantaccen littafesa. Duba At-Tamhid, 7/134

“kuma lalle zan tsire ku a cikin itacen dabino”. D. H: 71 ya na nufin akan dabino.

Danu Abbas (RA) ya fassara ayar da cewa, ba ku jin tsoron azabar wanda ke sama in kun saba masa?²⁰

Ya zo a cikin Muwadda da Sahihu Muslim cewa: Manzon Allah tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi yace ma kuyanga: Ina Allah ya ke? Sai ta ce : a sama. Sai ya ce ma mai gidanta, ka 'yantar da ita domin ita mumina ce”.²¹

Imamuz Zahabi (RH), a cikin Littafinsa mai suna “Al’uluwwi Lil Aliyil-Azim” a farkashin wannan Hadisin na kuyanga, ya ce: A kwai abu biyu da Hadisin ke karatarwa:

Na daya:

A shari’ance, Musulmi ya na iya tambayar “Ina Allah ya ke?”

Na Biyu:

Amsar tambayar ita ce, ya na sama. Kuma duk wanda ya musanta dayansu (tambayar ko amsar) ba kowa ya ke wa musu ba face Almustafa tsira da Amincin Allah su tabbata a ga reshi.²²

Imamu Abul-Hasan Al-Ash’ari (RH) ya ce: Shi dai Al-arshi ya na a can saman sammai ne duka, wannan shi ne dalilin da ya sa Allah madaukakin sarki ya ce:

﴿أَأَمْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ...﴾ [الملك].

“Shin ko kun amince cewa wanda ke cikin sama.....”

20 Duba Tafsirin Kurdubi, (16/215)

21 Malik ya ruwaito shi cikin Al-muwadda (kitabul Itki wal-wala’I, babin; ma yajuzu minal Itk fir-rkabil-wajibati, 2/776-777) Da Ahamad cikin Al-Mujnad (2/291,3/222,388,389 5/447,448,449) Da Muslim cikin As-sahih (K. Al-janaiz h, 53) Da Abu Dauda cikin As-salat, H. 930 da cikin Al-Iman wan-Nuzur, babin Ar-Rikabu Almuminatu cikin As-Sahawu, babin Alkalimu fis-Salati 3/14-19

22 Mukhtasaru Al-Uluwwi Lil-Aliyyil-Jaffar,shafi 81

Saboda a nuna cewa Allah ya daukaka ne kan Al-arshi, wanda shi kuma yana a kan sammai ne. A Larabce duk abin da ya daukaka a na kiransa sama, shi kuwa Al-arshi yana kolin sammai. Don haka wannan aya ba tana nufin ne Allah ya na cikin sararin sammai ba. Sai dai ya na kan al-Arshin wanda shi kuma yake a birbishin sammai. Kamar yadda wata a cikin sammai ya ke garwaye da sub a duk da haka Allah ya ce ya na a cikin sammai in day a ke cewa:

﴿ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا ﴾ [نوح: ١٦]

“Ya sanya wata a cikinsu, ya na mai haskawa”. Suratu Nuh: 16.²³

²³ Al-Ibanatu an Usulil-Diyanati. (20)

DAUKAKAR ALLAH A AL-ARSHINSA MAI GIRMA

Allah maɗaukakin sarki ya ce:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾
[الأعراف : ٥٤] [يونس : ٣].

“Lalle Allah ne Ubangijinku wanda ya halicci sammai da kassai a cikin kwana shida, sa’annan kuma ya ɗaukaka a kan Al’arshi ya na gudanar da lamari”. Suratu Yunus: 3

Kuma maɗaukakin sarki ya ce:

﴿تَنْزِيلًا مِّنْ خَلْقِ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَا (٤) الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى (٥)﴾ [طه].
“(An saukar da shi) saukarwa daga wanda ya halitta kasa da sammai mai rahama, ya ɗaukaka a kan Al-arshi”. D.H.: 4-5

Duba karin haske akan wannan aya cikin tafsirin Imamul Bagawi.²⁴ Wuraren da Allah maigirma da buwaya ya ambaci ɗaukakarsa a kan Al-arshi bayan ya kammala halitta sammai da kassai sun kai wurare guda bakwai a cikin Al-kur’aninsa mai girma ayoyi da suka gabata na daga cikinsu, sannan akwai aya ta 59: a Suratul-Furkani, da aya ta 4 a Suratus Sajadah; haka kuma da aya ta 2 a Suratun Ra’adi, ai kuma aya ta 4 a cikin Suratul-Hadidi.

A bangaren Hadissai kuwa, limaman masu ruwaito Hadissai, Imamul-Bukhari da Muslim, sun ruwaito daga hadisin Abu Hurairata (RA) ya amso daga Annabi (SAW) ya ce: “da Allah ya yi nufi yin halittu, sai ya

²⁴ Duba: Mu’alimut-Tanzil’ na Al-bagawi mai Ta’alikin Abdullahi ɗan Ahamad ɗan Az-zayyad. Bugu jiha’zal-Irshad, Wat-Taujihi bil-harsil-wadani, Ar-Riyad 1421 Hijira, 1/457

rubuta cikin Littafin da ke **wurinsa a Saman Al-arshi** cewa, Lalle ne rahamata ta rinjayi fushina”.²⁵

Alkalin nan bamalike mai suna Abu Muhammad Abdulwahab dan Aliyu dan nasar Albagadadi; wanda ya rasu a shekara 422B.H., Allah ya yi masa rahama ya yi sharhi akan wannan batu da ya ke bitar kalamai mai Risala (Malam Dan Abu Zaidi Al-kairawani), a dai-dai inda mai Risalar ke cewa: “Kuma shi (Allah) da zatinsa, ya na saman Al’arshinsa mai girma, amma ilminsa ya game ko’ina”. A nan sai alkalin ya ce:

“Lalle sifaita Allah madaukakin sarki da sifar daukaka a Al’arshi shi ne matuƙar biyar nassi da miƙa wuya ga Shari’ah da gaskata Allah ga abin da ya sifaita kansa da shi. Kuma ba ya halatta a buga masa misali game da hakan domin Shari’a ba ta misalta komai ga irin wannan ba kamar yadda annabi (SAW) bai misalta shi ba kuma Sahabbai ba su yi tambaya game da hakan ba”²⁶.

Sai kuma Al-hafiz Az-Zahabi Allah ya yi masa rahama. Ga abin da yace:

“Wadannan siffofin fa na daukaka da zuwan Allah a ranar alkiyama da kuma saukowarsa zuwa saman duniya, dukkansu sahihan nassoshi ne suka zo dauke da su. Daga nan ne malaman farko suka ciro suka miƙo ma

²⁵ Al-Imamul Bukhari ya fitar da wannan Hadisi a wurare 6, a cikin littafinsa. Wuwi na faro a Kitabu Bad’il-Wahyi, lambar 3194 sai a Kitabut-Tauhid, Lambobi 7404, 7422, 7453, 7553, da kuma 7554 ta hanyoyi daban-daban dukkansu sun tabbatar da cewa wannan littafen ya na **wurin Allah a birbishin Al-arshi**. Shi kuwa Muslim ya fitar da Hadisin ne ta hanyoyi guda uku a cikin kitabut-Tauhid, Lambar Hadisin 2751.

²⁶ Sharhu Akidatil Imami Malik As-sagir, Abi Muhammad Abdullahi Dan Abi Zaidin Alkairawani, na Imamu Abu Muhammad Abdulwahab dan Aliyu al Bagadadi Al-Almaliki, wanda Malam Abu Uwais al Kharrati ya sahhaha, kuma Abul fadl badar Al-umrani ya yi bitar hadissansa, Bugun Darul kutubil ilmiyyah, Beirut, Labanon, Bugun farko, 1423H /2002M. Shafi na 28

mafassaran bayansu, kuma ba su karkatar da ma'anar nassoshin ba balantana maganar yin watsi da su, a maimakon hakan, sun bayyanar da matuƙar kyamarsu ga masu tawilin waɗannan sifofin tare da cewa dukkansu sun san sifofin basu da kama da na halittu kuma sun san cewa, shi Allah wani abu bai zama kamar tamkarsa ba balantana a iya kwatantawa ko ayi wani ja-in-ja game da hakan. Yin haka ko matsayin martani ne ga Allah da manzonsa. Yin kwatance ko karkatar da fassara kuma shisshigi a cikin al'amari²⁷.

²⁷ Siyaru A'alammin Nubala'i (11/376)

MA'ANAR ISTIWA'I A LARABCI DA SHARI'AH

A harshen labarci kalmar (Istiwa') ta kunshi fassarori da dama sai dai ko wace ma'ana a kan dube ta inda aka yi amfani da ita, akwai inda kalmar za ta zo ita kadai, wani lokaci kuma tare da “wawun” ko kuma tare da “ila” ko “ala”. Ga misalansu kamar haka:

- 1) Idan lafazin “Al-istiwa'” ya zo shi kadai ba tare da rakiyar wani harafi ba fassararsa ita ce cika da kammaluwa, kamar inda Allah ta'ala yace:

﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ [يوسف: ١٤].

“Kuma a lokacin da ya kai karfinsa, kuma ya kammala, mun ba shi hukunci da ilmi” Suratul-Kasas:14.

- 2) Wani lokaci kalmar na zowa tare da “Wawun”, a nan ba ta banbanci da “sawa'un” ma'anarta daidaitar abu biyu, kamar a ce ‘Istawal-ma'u wal khashabu', watau zurfin ruwa ya yi dai-dai da ciyawa.
- 3) Amma idan aka jingina harafin “Ila” ga lafazin Istiwa'i to, ma'anar ta kan canza zuwa ‘nufata’ ko kuma tasar ma wani abu, kamar in da Allah subhanahu ya ce:

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا..﴾

[فصلت: ١١].

“Sa'annan ya nufata zuwa ga sama alhali kuwa ita (a lokacin) hayaki ce, sai ya ce mata, ita da fasa “ku zo bisa ga yarda ko a kan tilas” Suratu Fussilat:11.

4) A yayin da aka dabaibaye kalmar “Istiwa” da harafin “Ala” sai ta dauki ma’anar hawa da daukaka kamar inda Allah ta’ala ya ce:

﴿لَتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ..﴾ [الزخرف: ١٣]

“Domin ku hau a kan bayansu (jiragen ruwa da dabbobi) sa’annan ku tuna ni’imar ubangijinku idan kuka daukaka a kansu”. Suratuz-zukhruf:13.

Kuma Allah mabuwayi yace:

﴿وَاسْتَوَتْ عَلَىٰ الْجُودِيِّ﴾ [هود: ٤٤].

“ kuma (jirgin) ya daukaka a kan dutse”.

Suratu Hud:44.

Idan muka duba ayoyi bakwai na alkur’ani da suka bayyana “Istiwa’in” Allah akan Al’arshi za muga dukkansu sun zo ne da wannan siga ta farshe, wato tare da rakkiyar harafin “Ala”²⁸.

Don haka ne malaman farko na wannan al’umma suka yi fassara daidai da ma’anar da muka cirato, cewa, Allah ya daukaka ne akan Al’arshinsa. Mun cirato wannan daga Sahihul Bukhari kiabut-Tauhid, daga Abul Aliyah da Mujahid (Manyan Tabi’ai kuma almajiran Dan Abbas RA).²⁹

Shi ma Hafiz Ibnu Hajar ya cirato daga Ibnu Baddfal Allah ya yi masa rahama cewa: “Ingantacciyar ma’ana ga kalmar ‘Istiwa’i’, ita ce, maganar mabiya Sunnah, domin Allah subhanawu wa ta’ala ya ce:

﴿سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ [النحل: ١]

²⁸ Amma banda ayar Dakhan don ita ta zo ne da harafin Ila ita kuwa babu ambaton Al-arshi tare da ita, rinjayayyar magana game ita, ita ce bata daga cikin ayoyin sifatu

²⁹ Duba sahihul-Bukhari, K. At-Tauhid, babi Lamba ta 22

“Tsarki ya tabbata a gare shi, kuma ya daukaka daga barin abin da suke shirki da shi”. Suratuz-zumar: 67³⁰

Al-hafiz Ibnu Hajar ya ce: Malam Bagawi ya hikaito daga Dan Abbas (RA) da mafiya yawan Malaman tafsiri, cewa, sun fassara ma'anar (Istawa alAl'arshi) da kalmar “Irtafa'a” ya daga. Malaman lugga kamar Abu Ubaid da Farra'u da wasunsu su ma sun yi magana mai kama da wannan.³¹

Muna tabbatar wa Allah daukaka a Al-arshinsa kamar yadda ya tabbatar wa da kansa kuma kamar yadda manzonsa (SAW) ya tabbatar masa ba tare da jirkitawa to karkatar da ma'anar ba, kuma ba tare da misaltawa ba. Yin hakan, shine mazhabar malaman farko managarta yardar Allah ta tabbata a garesu.

³⁰ Fathul Bari: 3/406.

³¹ Duba littafen da ya gabata.

MARTANI GA MASU TAWILI GA KALMAR ISTIWA'I

(DAUKAKA)

Masu tawilanta wannan sifar ta Allah “Istiwa’i” (ɗaukaka akan Al’arshi) sun kasu gida biyu:

TAWILI NA FARKO:

Daga cikinsu akwai masu fassara ta da ma’anar Istila’i (rinjaya), wai kalmar “Istiwa’i” a wajensu a na yi mata karin harafi ɗaya ne don ta yi daidai da abinda su ke ganin ya dace da Allah (Rinjaya a maimakon ɗaukaka). Wannan ra’ayin ya samo asali ne daga wani mutum mai suna Jahamu ɗan safwan.³² Kasancewar wannan fassara tasa ta ci karo da fassarar tarsashin masana harshen larabci da Shari’ah ya sa malamai suka ƙaurace ma ra’ayinsa mafi girman ƙauracewa, suka wallafa littafai akan yi masa raddi. Daga cikin waɗanda su ka yi masa raddi har da jagoran Ahlus Sunnah Wal Jama’ah, Imamu Ahmadu ɗan Hambali (Allah ya jikansa).

Wani abin da malaman harshen larabci su ka lura da shi kuma shine, ita wannan kalmar da Jahmu ya musanta kalmar Allah da ita “Istila’i” larabawa ba su amfani da ita sai akan wanda ya yi rinjaye bayan ya gamu da jayayya. Mashahurin Malamin Arabiyyan nan da ake ce ma Ibnul-A’rabi ya gamu da wani malami mai irin wannan fassarar, sai yace masa. Ahir! ko ka san cewa shi Istila’i (rinjaya) ba ya faruwa sai an samu ja-in-ja? Wane ne yake iya ja-in-ja da Allah?.

Masana sun nemi masu wannan fassarar da su kafa hujja daga littafin Allah ko Sunnar Manzon Allah (SAW), amma abin ya gagare su. Daga maganganun larabawa ma ba su samu wata hujja ba sai wani baiti ƙwara

³² Shi dai Jahamu ya yayo wannan ra’ayin ne daga Ja’adu ɗan Dirham daga wani ɗan uwan Labidu ɗan A’sam, bayahuden nan da ya yi wa Manzon Allah (SAW) sihiri, har Allah ya saukar ma manzonsa da magani cikin surori biyu na ƙarshen alƙur’ani.

ɗaya da aka jingina shi ga wani Banasare (kirista) wanda yayinsa ya shude a zamanin daular Banu Umayyah, sunansa: “al’Akhdal”. Shi dai wannan mayaƙin ya shahara da adawa da musulunci da yi masa izgili, sannan da sukar lamiri ga musulmi. Bil hasili ma wasu masana suna da ra’ayin cewa, shi an canza masa waƙrsa ne ba haka ya faɗe ta ba. An dai samu ƙwararrun malamai da su ka hutar da mu mai da martani kan amfani da baitin nasa, kamar Ibnu Taimiyyah³³ da almajirinsa Ibnul ƙayyim³⁴.

Akwai bayanai masu dama na malamai kan wannan waɗanda wannan ɗan ƙaramin rubutu ba zai iya ɗauka ba³⁵.

TAWILI NA BIYU:

Masu tawili na biyu su kuma sun canza ma’anar Al’arshi ne da aka sani, suka ce, Al’arshi ya na nufin Mulki ne, don haka a wajensu cewar Allah ya ɗaukaka a Al’arshi tana nufin shi mai mulki ne kenan.

Bayanan da suka zo daga alƙur’ani da Hadisi su na nuna kuskuren wannan tawili ƙarara, domin shi Al’arshi nassi ya bayyana shi a matsayin karaga ce mai innuwa wadda ake iya dafawa, har ma a shiga cikin

³³ Al’aƙidatus salafiyya binal Imami Ibnin Hambal wal Imami Ibnu taimiyyah, na Dakta Sayyid Abdul-aziz As-Sili. Darul Manar, Alƙahira, bugu na biyu, 1416H/1995M. shafi na 298.

³⁴ Duba Alƙasidatun Nuniyyah, mai suna Alƙafiyatus-Shafiyah fil intisari lil firƙatin Najiya, na Shamsuddin Ibnul ƙayyim, wadda Abdullahi ɗan Muhammad Al-umair ya kula da ita, bugun Daru ibni khuzaimah, na farko, 1416H 1996M shafi 157.

Wannan waƙar ta kai baiti kusan dubu shida, kuma dukkanta tana fayyace sha’anin aƙida ne bisa tafarkin magabata. Haka kuma waƙar ta maida martani cikin tsanaki ga dukkan karkataccin aƙidodi.

³⁵ Duba littafin da sunansa ya gabata, shafi na 91. Da kuma sharhinsa na Sheikh Muhammad Khalil Harras, (1/179-180), da Mukhtasar-us-sawa’iƙil-mursala, shafi na 306, da Taudihul kafiyah, na sheikh Abdurrahman ɗan Nasir as-Sa’adi, shafi na 61, da Taudihul maƙasidi na Ɗan Isa (1/197-398).

innuwarta.³⁶ Kai ba haka ba ma Allah madaukaki ya bayyana mana cewa, mala'ikku su na tallabe da Al'arshin nasa. Ga abin da Allah mai girma da buwaya ya ce:

﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ﴾ [الحاقة : ١٧]

“Kuma (wasu mala'iku) takwas na dauke da Al'arshin ubangijinka a sama dasu a wannan ranar”. Suratul-hakkah;17.

Kuma da inda ya ce:

﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾ [غافر : ٧]

“wadanda ke daukar Al'arshin da wadanda ke kewayensa, su na tasbihi game da gode wa ubangijinsu”. Suratu Ghafir:7.

Sai kuma inda Allah mai tsarki ya ce:

﴿وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ﴾ [الزمر : ٧٥].

“kuma kana ganin mala'ikku suna kewaye a sassan Al'arshi”. Suratuz-zumar: 75.

Al'arshi fa shi ne mafi girman halittu, wanda Allah bai halicci abin da ya kai girmansa ba. Kuma Allah ya halicce shi ne tun kafin halittar sammai da kassai * kamar yadda Allah ta'ala ya ce:

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ [هود : ٧]

³⁶ Kamar yadda ya zo a Hadisin “Allah zai sanya mutane bakwai a cikin inuwar al'arshinsa.

“Kuma shi ne wanda ya halicci sammai da ƙasa a cikin kwanaki shida, kuma Al’arshinsa ya kasance a kan ruwa”. Suratu Hud: 7.

haka kuma shi wannan Al’arshin ya na da kafafuwa kamar yadda Hadisi ya zo cewa:

“sai na ga (Annabi) Musa rike da ƙafa ɗaya daga cikin kafafuwan Al’arshi”.³⁷

Tambaya a nan ita ce, shin mulkinsa ne yake kan ruwa? Ko mulkin ne mala’ikun suka tallabe? Kuma har wayau shine suka kewaye? Ko kuma shi Annabi Musa ya riƙe ƙafar mulki ne? Wannan wace irin ruɗuwa ce?

*Sheikh Abubakar Mahmud Gumi yace: Farkon Halitta, Al’arshi ko ruwa, ruwa da Al’arshi suna gaba da sammai da ƙasa. Sa’annan aka halicci ƙasa daga ruwa kuma aka mayar da ruwa hayaki aka halicci sama. Sa’annan kuma aka mulmula ƙasa a cikin surar ƙwai. Allah ne mafi sani. Tarjama³²⁰

³⁷ Sahihul Buhari, kitabul Khusumat, babi 1, Hadisi na 2411 da Kitabul tauhid babi na 22 Hadisi na 7427. Kuma ka duba Hadissai masu lambobi kamar haka: 3408, 3414, 4813, 6017, 6018, 7472. Sannan da Sahihu Muslim, Kitabul Fada’il, babi 42, Hadisi na 2373, sai dai a cikin ruwayar Muslim ba’a ambaci kafafuwa ba, amma a ɗayan ruwayarsa ya zo da lafazin “sai ga Annabi Musa riƙe da gefen al’arshi”.

ALLAH YANA TARE DA MU, YA NA KUSA DA MU

Babu cin karo a tsakanin abinda ya gabata na ɗaukakar Allah a Al'arshi da cewa yana tare da halittunsa, ko kuma ya na kusa da su. Allah Tabaraka wa ta'ala yace:

﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ [الحديد : ٤]

“Kuma shi (Allah) ya na tare da ku a duk inda kuka kasance”. Suratul Hadid:4.

Abinda ya zama wajibi shi ne mu fahimci wannan tarayyar kamar yadda malaman farko suka fahimce ta. Domin mu fahimci nassin daidai da su sai mun lura da siyakin ayoyin da ke wannan bayani, Mu karanto farkon ayar da ta gabata mana don mu sha labari:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ [الحديد : ٤]

“Shi ne wanda ya halitta sammai da kasa a cikin wasu kwanaki shida, sa’annan ya ɗaukaka akan Al’arshi, yana sanin abin da ke shiga cikin kasa da abinda ke fita daga gareta, da abinda ke sauka daga sama da abinda ke hawa cikinta. Kuma shi yana tare da ku, a duk inda kuka kasance. Kuma Allah mai gani ne ga abin da kuke aikatawa”. Suratul Hadid: 4.

Muna iya lura cewa, farkon wannan ayar ya tabbatar da abin da muka fada, cewa Allah ya ɗaukaka akan Al’arshi bayan halittar sammai da kasa.

A tsakiyarta sai ya tabbatar da cewa, ilminsa ya kewaye dukkan halittu, kuma ya na tare da su. Daga karshe sai ya fassara wannan tarayyar da cewa: **“Kuma Allah mai gani ne ga abinda kuke aikatawa”**.

Bayanin wannan aya ya yi daidai da abin da Annabi (SAW) ya ke fada a cikin addu’arsa, inda yake cewa:

"اللهم أنت الصاحب في السفر، والخليفة في الأهل"

“Ya Allah kai ne aboki a tafiya, kuma Halifa ga iyalai”³⁸.

Mun fahimta kenan cewa, Allah madaukaki ya na tare da matafiya a lokacin tafiyarsu, kamar yadda ya ke tare da iyalan matafiyan a cikin garuruwansu da cikin gidajensu.³⁹ Ko kai ka na fahimta ne cewa kenan zatin Allah ya na garwaye da zatotan matafiya da na iyalansu?

To, idan haka ka fahimta a wannan aya, ya ka fahimci ita kuma wannan?

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ [الفتح : ٢٩]

“Muhammadu manzon Allah ne, kuma wadannan da ke tare da shi...”. Suratul fathi: 29.

A nan ma wadanda ke tare da Manzon Allah sun shige a cikin zatinsa kenan? Ko kuwa ana nufin wadannan da ke tare da shi a Imani?.

Ga wata ayar ita ma mai kama da wannan:

﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

[النساء: ١٤٦]

³⁸ Sahihu Muslim, Kitabul Jana’iz, babi na 75, Hadisi na 1342 wanda a ka karbo daga Abdullahi dan umar Allah ya yarda da shi.

³⁹ Wata dan sha hudu ba ya rabuwa da kai idan ka yi tafiya, ya na kuma can tare da iyalanka a gida, da ma sauran dukkan masu na shafin kwalli. Allah ya daukaka daga a buga masa misali.

**“Sai fa wadanda suka tuba, kuma su kayi gyara,
kuma su ka tsarkake addininsu saboda Allah, to,
wadannan suna tare da muminaɪ”**. Suratun Nisa’i:
146.

Ashe muna iya fahimtar cewa, suna tare da muminaɪ ne a cikin imani da soyayya. Don haka ne ma a wata ayar Allah ya ce mana:

﴿وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ [التوبة : ١١٩]

“Kuma ku kasance tare da masu gaskiya”. Suratut
Taubah; 119.

Kuma yace:

﴿وَارْكَعُوا مَعَ الرَّائِعِينَ﴾ [البقرة : ٤٣]

“Kuma ku yi ruku’i tare da masu ruku’i”. Suratul-
Bakara: 45.

Sai mu koma ma ayarmu ta farko. Allah ya na tare da mu a duk inda muka kasance. Ba mu iya boye ma Allah duk in da muka shiga. Madaukaki ne akanmu, Masani ne ga halinmu, Mai gani ne ga lamuranmu. Don haka ko da yausha ya na tare da mu⁴⁰.

Wannan shi ne abinda ayar ta ke nufi. Saurari wannan fira da ta gudana a tsakanin Imamul Madini (Malamin Imamul Bukhari) da wani almajirinsa.

Almajiri: “Gafarta Malam me ne ra’ayin jama’ah game da ganin Allah”? (jama’a, ya na nufin Ahlus Sunnah).

⁴⁰ Majmu’u fatawa Sheikhil Islam Ibni taimiyyah, (5/23-232), a kuma koma ga As-Sifatul Ilahiyyah baina salafi wal khalaf, na Sheikh Abdur Rahman Al-Wakil, daru linah, damnahur, Misra, bugu na biyu, 1413H/1992M. shafi na 129-130.

Al Madini: “Sun yarda da cewa ‘yan Aljanna suna ganin Allah a lahira, sun kuma tabbatar da cewa Alkur’ani maganar Allah ce, kuma Allah ya na sama a kan Al’arshi”.

Almajiri: “To, me za ka ce game da fadar Allah maɗaukakin sarki:

﴿مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ﴾ [المجادلة: ٧]

“Wata ganawa ta mutum uku ba zata kasance ba face Allah shi ne na hudunsu...”? Suratul Mujadala: 7

Al Madini: “Karanto farkon ayar, sannan ka je har karshenta”.

Al Majiri: (Sai ya karanto wannan aya):

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ

بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [المجادلة: ٧]

“Ashe ba ka ga cewa lalle Allah ya na sane da abinda yake a cikin sammai da abinda ke cikin kasa ba?. Wata ganawa ta mutum uku ba zata kasance ba face Allah shi ne na hudunsu, Haka ma mutum biyar face shi ne na shidansu, haka ma abinda bai kai haka ba, ko abinda ya wuce shi, face yana tare da su a duk inda suke. Sa’annan zai ba su labari da abin da su ka aikata a ranar alkiyama. Lalle Allah masani ne ga dukkan kome”. Suratul Mujadala: 7.

Al Madini: “Daga farkon ayar har karshenta ta na magana ne akan kewayewar sanin ubangiji”.

Almajiri: “Malam a kara min bayani”.

Al Madini: “A farkon ayar Allah yace, yana sane da komai a cikin sammai da kuma cikin fasa. Don haka sai yace, ya na tare da mu a duk in da mu ke. Sannan ya jaddada mana cewa, shi masani ne akan kome”.

Almajiri: “Malam na gamsu sosai. Allah ya saka da alheri”.⁴¹

Bayan haka kuma Allah tsarkakakken sarki, ya bayyana mana ya na tare da annabawansa da waliyyansa (masoyansa). Yace, ya na tare da masu gaskiya, da masu takawa, da masu hakuri da kuma masu kyautatawa. Wannan taren ita kuma daban ce. Ga wasu daga wuraren da Allah ya faɗe ta kafin mu bayyana ma’anarta:

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ [النحل: ١٢٨]

“Lalle Allah yana tare da wafanda suka yi takawa da wafanda suke su masu kyautatawa ne”.

Suratun nahl: 128.

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة: ١٥٣ والأَنْفَال: ٤٦]

“Lalle Allah ya na tare da masu hakuri”.

Suratul Bakarah:153 da Suratul Anfal: 46

﴿وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [الأَنْفَال: ١٩]

“Kuma lalle,Allah ya na tare da mummunai”.

Suratul Anfal: 19

﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكُمُ أَعْمَالِكُمْ﴾ [محمد: ٣٥]

“Don haka, kada ku yi rauni ku kira zuwa ga sulhu, alhalin ku ne madaukaka, kuma Allah ya na tare da ku, kuma sam, ba zai tauye maku aikinku ba”. Suratu Muhammad: 35

⁴¹ Duba wannan firar a littafin da muka ambata a sama, da kuma cikin Sharhin Akidatuf Dahawiyah.

Ma'anar Allah ya na tare da wadanda aka lissafa shi ne, ya na taimakonsu da karfafa su kamar dai yadda ya ce ma annabi Musa da dan uwansa annabi Haruna (AS):

﴿قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى﴾ [طه: ٤٦]

“(Allah) Yace, lalle ni ina tare da ku, ina ji, kuma ina gani”.⁴² Surat D.H :46.

Har ila yau dai wannan tarayyar ba ta nufin cewa Allah da zatinsa ya na garwaye ne da zatin annabi Musa da annabi Haruna. Sai dai ya na tare da su domin ya na jinsu, ya na ganinsu, yana kuma taimakonsu da kariyarsu daga duk wani sharrin da fir'auna da mutanensa za su kulla ma su.

Sanin haka ne ya sa annabi Musa (AS) da Banu Isra'ila su ka ce mi shi, lalle fa fir'auna da mutanensa za su kewaye mu, sai ya ce: **“Kayya! Lalle ne, ubangijina yana tare da ni, zai shiryar da ni”**. Suratus-Shu'ara; 62.

Irin wannan tsagwaron imani na annabawa ne kuma ya sa Annabinmu Muhammadu (SAW) yace wa Abubakar Siddiku a lokacin da suke a cikin kogo: **“kada ka yi bakin ciki, lalle ne Allah ya na tare da mu”**⁴³ Suratut Taubah: 40.

Ya na kuma da kyau mu sani cewa, Shi bawa a wasu lokuttan ya fi kusanci zuwa ga ubangijinsa fiye da wasu lokuttan. Abin da zai tabbatar da wannan kuwa shi ne Hadisin Abu Huraira (RA) wanda ke cikin Sahihu

⁴² Gajeruwar fahimta ga wannan aya da ire-irenta ta sanya wasu sufaye ke cewa, Allah ya na ko ina, har su na raya cewa yana sauka ya shiga cikin jikin komai (Al hulul). Amma ina suka ga hujja a nan? Dukkan dalilan nan hujja ne a kansu, in da za su rabu da son zuciya.

⁴³ Ahmad ya ruwaito shi 2/421, da Muslim a Kitabus-salati, Hadisi na 215, da 482, da Nasa'i a cikin Kitabut Tadbik, Hadisi na 1137 daga Abu Hurairata (RA).

Muslim daga Annabi (SAW) ya ce: “Bawa ya na fin kusantar ubangijinsa ne a lokacin da ya ke cikin sujada”⁴⁴.

Idan ka fahinci wannan sarai, za ka gane cewa, babu wani takin saƙa a tsakanin kusancin Allah da ɗaukarsa. Allah yana tare da halittunsa baki ɗaya ta fuskar sanin zahirinsu da baɗininsu. Ya na kuma tare da keɓaɓɓun bayinsa, tare ta musamman, domin ya na ƙaunarsu, ya na taimakonsu, ya na ƙarfafa su, ya na kare su. Shi kam littafin Allah har abada babu cin karo a tsakanin ayoyinsa. Malaman Sunnah sun fahimci haka. Don haka maganganunsu bisa hanya su ke. Wanda ke son ya gano inda maganganu ke cin karo da junansu, sai ya leƙa a cikin kalaman ‘yan bidi’⁴⁵.

⁴⁴ Shi yasa ma aka umurci mai sujada ya karanta (Subhana Rabbiyal A’ala) a daidai lokacin da ya kai ƙolin ƙanƙan da kansa ga Allah, ya faɗi cewa, Allah shi ne mafi ɗaukaka. Duba Majmu’ul fatawa (5/236-237).

⁴⁵ Wani failasufi yace ma wani Ahlus Sunnah, ai saukowar da Allah ya ke yi a ƙarshen ko wane dare zuwa samar duniya, ba shi ne ya ke saukowa ba, umarninsa ne ke saukowa. Sai Ahlus Sunnah ya ce, to, daga wurin wa umarnin zai sauko, tun da ba ka yarda Allah ya na sama ba?!

BANBANCIN TAFWILI DA TAWILI

Kalmar “Tafwili” an ciro ta ne daga ‘fawwala ilahil amra’, ya mayar da lamari gare shi, sai yadda ya ce. Ga addu’ar Annabi (SAW) ya na cewa: ‘wa fawwaltu amri ilaika’ “kuma na jingina al’amarina gare ka”⁴⁶.

Amma malaman falsafa abinda suke nufi da tafwili game da sifar Allah mai girma da daukaka shi ne, abin da suke jingina wa magabata na kame baki daga fassara sifofin Allah, wai domin ba su san ma’anarsu ba. Har suka ce, saninsu ga waɗannan kalmomi bai wuce sanin da bobayi ke yi ma kalmar larabci ba idan sun ji an faɗe ta. Babu shakka wannan ya nuna cewa, malaman falsafa sun jahilci magabatan wannan al’umma waɗanda su ne halittun da suka fi kowa sanin Allah. Kuma wannan magana ta kumshi tuhuma iri biyu. Tuhuma ta farko ga malaminsu (Annabi SAW) shi da bai sanar da su ba (a cewarsu), ta biyun kuma ga almajiran (Sahabbai) da su ka kasa tambaya. Waɗannan tuhumomin ko suna nuna tsananin rashin sanin girman Manzon Allah (SAW) daga falsafawa.

Abin da tarihi ya tabbatar shi ne, faɗar magabata da suke cewa game da siffofin Allah: “ku bar su yadda su ka zo”. Amma basu taɓa samun wani kunci ba wajen sifaita Allah da abinda ya sifaita kansa. Wannan ma’anar tafwili kenan.

Shi kuma ‘Tawili’ asalin kalmarsa ita ce ‘Awlu’, wadda take nufin ‘Ruju’u’ (karkatowa da komawa). Abinda ma ya sa ake ce ma na ɗaya ‘Awwalu’ saboda shi ne farkon ƙidaya, duk abinda ya zo daga baya yana komawa ne zuwa ga re shi.⁴⁷ Wani lokaci ana amfani da kalmar tawili a

⁴⁶ Lisanul Arab, na Abul Fadli Jamaluddin, Al’ Ifriki, Daru Sadir, bugu na shida, 1404B.H./1998M (7/210).

⁴⁷ Duba littafen da sunansa ya gabata 11/23 da Alkamusul Muhid, na Muhammad ɗan Ya’kub Al fairuz abadi, Tahakikin maɗaba’ar Mu’assasatur Risala, Beirut, bugu na biyu, 1407B.H./1987M shafi na 839.

matsayin kalmar tafsiri kamar yadda Imamu al Tabari ya keyi. A cikin alkur'ani kuwa, kalmar tawili ta zo ne da nufin makomar lamari a karshensa.⁴⁸

To, amma duk wadannan ma'anonin ba su failasufi ya ke nufi da tawili ba. Shi dai a gurinsa a kautar da ma'anar lafazi wadda aka sani a bashi wata bakuwar ma'ana shi ne tawili.

A nan malamai sun fayyace al'amarin kamar haka:

1. Idan aka yi tawilin kalma saboda wata karɓaɓɓiyar hujja da ta yi nuni ga yinsa, hujjar ta alkur'ani ce ko ta Hadisi, to wannan ba ya da laifi. Kuma malaman fikihu su na amfani da wannan.
2. Idan kuwa aka yi tawili saboda wata hujja maras karfi, to, wannan tawilin shi ma ba ya da karfi, kuma ba'a karɓarsa.
3. Idan tawili ya kasance ba ya da dalili sam, sai dai ganin ya dace daga wani mai yaba kaifin tunaninsa. Anan ne malamai su kace, ba a amfani da shi domin addini ba wasa ba ne. Kuma wanda aka aiko ya yi bayani duk ya fi mu hankali da kaifin tunani.

A wannan na ukun tawilin sifofin Allah ya fado. Domin in ban da tunanin failasufi babu wata hujja sam, ta yin tawilinsu, tun da har Annabi (SAW) da magabatan farko ba suyi ba.

Daga nan ne sanannar ka'idar nan ta malamai ta zo cewa, "duk abinda ya zo cikin Littafin Allah da Sunnar manzonsa (SAW) ba ya halalta a kauce ma zahirin ma'anarsa sai da dalili mai tilasta yin haka"⁴⁹.

⁴⁸ Duba misali Surorin Kahfi: 58, 78, 82, Nisa'i: 59, Yunus :36, A'raf :52-53, Yusuf: 39, 44, 37, 100, Sajdah: 17 da kuma Al-imrana: 7.

⁴⁹ Manhajun wa dirasatun li ayatil Asma'i was-sifati, na Sheikh Muhammad Al-Amin As-Shinkidi, Bugun Jami'ar Musulunci ta Madina, 1400B.H., shafi na 18-19.

MAGABATA BA SU TAFWILI, BA SU TAWILI

Ko alama, malaman da suka gabata basu tafwili kamar yadda ba bu ruwansu da tawili. A maimakon haka, su na tabbatar ma Allah ne da sifofinsa kamar yadda ya sifaita kansa.

Amma abin mamaki shine ganin yadda wasu ke jingina Akidar tawili da tafwili ga malaman da suka gabata. Ga alama irin wadannan mutane ba su gama sanin su wa ye magabata ba. Wani sa'ilin ma ka najin suna furta cewa, wai "Salaf" magabata, sune mufawwila, watau masu kame baki suyi shuru dalilin jahilcinsu ga sanin ma'anar sifofin Allah. Su kace, su ko "Khalaf" malamai na bayansu, sune 'ma'awwila', masu karkata ma'anar nassi. Don haka sai su kara da cewa, hanyar Salaf ta fi tsira, ta Khalaf ko ta fi nuna kwarewa.⁵⁰

Gaskiyar Allah kam ita ce, magabata "Salaf" su ne mafifita ilmi da fasaha. Malaman bayansu kuma su na bisa siradinsu. Wanda duk ya yi baton hanya har ya fada gidan falsafa to, shi ya kai kansa.

Dubi yadda Allah ya tsarkake mana Salaf (Ina nufin Sahabbai), ya wanke su tas, daga dukkan bata da demuwa da rudani, yace, su ne su ke akan shiriya madaidaiciya. Har ma ya ja kunnenmu da kyaci mai karfi akan barin hanyarsu. (Duba Suratun Nisa'i: 115). To, ya za'a yi wani ya zo ya nuna mana ya fi su kwarewa a sha'anin sanin Allah?

Alhafiz, Az-Zahabi (Allah ya rahamshe shi) yace: "Daidai da lafazin da bai buƙatar a fassara shi, magabata sun fassara shi balantana ma lafazi

⁵⁰ Jauharatul Tauhid mai hashiyar Abajuri shafi 55 saidai abin lura anan shine, su nassoshi bayyanannu ba su da wani rikici ga mutane masu basira da hankali mai tsarki, amma zukan da ke ciki rashin lafiya wadanda falsafa ta dabaibaye dole ne su samu kansu cikin rudu, kuma da wahala su iya gano cewa Allah ya na da sifofin da suka dace da girmansa wadanda ko shakka babu sun saba ma sifofin mutun da halayensa.

mai muhimmanci. Haka kuma duk wata aya ko Hadisi da ke d'auke da bayanin sifofin Allah ba a samu inda suka yi tawilinta ba, tare da kasancewarsu mafi muhimmancin abubuwa a cikin addini, da kuwa yi musu tawili wani abin tinfahon ne babu shakka da ba a riga su yinsa ba.”

Zahabi yaci gaba da cewa, “Wannan shi ya tabbatar da cewa, karanta su da barinsu da ma’anarsu da aka sansu da ita, shi ne gaskiyar da ba ta neman ado, ba wai ba su wani tawili ba. Saboda haka, mu yi imani da su tare da koyi da magabata.⁵¹

TAFWILI YA SHA BANBAN DA HANYAR MAGABATA

Ya na da kyau mu banbance a tsakanin hanyar magabata, ita ce, tabbatar da sifofin Allah, da abin da ‘yan falsafa ke kira tafwili.

Su dai magabata su na tabbatar da sifofin Allah ne, suce, mun san ma’anarsu, amma mu na kame baki daga ba da misali, ko kwatantawa. Domin ba mu kewaye sanin Allah ba balantana mu fadi yanayin sifofinsa, kamar yadda ya ce:

﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ [طه: ١١٠]

“**kuma ba su kewayewa da shi ga sani**’. Suratu D.H:110⁵².

Su kuma masu da’awar tafwili cewa su ke, kar ma a fassara su baki daya. A bar su a matsayin wani yare wanda ba’a gane ba.

To, shi kenan idan dabinon aljanna ba irin na duniya ba ne, sai ka ce, to, ba dabino ba ne? Ko giyar aljanna ita ma ba giya ce ba? Duk abin da ke cikin aljanna bai yi tarayya da na duniya a komi ba ban da suna. Haka

⁵¹ Siyaru A’alamin Nubala’i (10/506-506).

⁵² At Tamhid na dan Abdul-Barri 7/149

babban masanin Alkur'ani, Ibnu Abbas (RA) ya fada da ya ke fassara fadar Allah Ta'ala:

﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [السجدة: ١٧]

“Saboda haka wani rai bai san abin da aka boye musu ba na sanyin idanu’ (a aljanna). Suratus Sajdah: 17.

Ga wasu ‘yan misalai a gurguje masu tabbatar da hanyar magabata:

Mu fara daga gidan Manzon Allah (SAW). Mai dakinsa, uwar mummunai, Zainabu diyar Jahshu (RA) ta kan ce da shi “Ni fa Allah ne ya daura aurena da kai, tun a saman Al’arshinsa”. A wata ruwayar “Ni fa a sama Allah ya daura aurena da kai”⁵³. Kana zaton cewa Zainab Allah ya yarda da ita ta jahilci ma’anar cewa, Allah ya na saman Al’arshi?.

Ita kuma uwar mummunai Aishatu (RA) ta furta cewa: “Allah da ke kan Al’arshi ya san ban ji dadin kashe khalifa Usman ba”⁵⁴. Ina tafwili yake a cikin maganarta?

Sai kanen Manzon Allah (SAW), Abdullahi dan Abbas, shi kuma ga abin da yace ma ita Aishar (RA): “Ke ce fa mafi soyuwar mata ga manzon Allah (SAW), kuma shi ba ya son abin da ba ya da tsarki. Ga kuma Allah ya saukar da labarin barrantarki daga birbishin sammai bakwai?⁵⁵. Shi ma dan Abbas ya na tafwili ne, bai san ma’anar Allah na sama ba?

⁵³ Sahihul Bukhari, Kitabut Tauhid, babi na 22, Hadisi na 7420.

⁵⁴ Darami ya ruwaito shi a littafen Ar Raddu Alal Jahamiyyah da isnadi ingantacce. Duba: (1/27).

⁵⁵ Duba littafin da ya gabata, shafi 27 – 28, da kuma Kitabul Uluwwi na Zahabi. Albani kuma yace, isnadin Hadisin ingantacce ne a kan sharadin Muslim. Mukhtasarul uluwwi shafi 130.

Mu je zuwa dai. Umar ɗan Khad̄fabi (RA) yace ma Khaulatu diyar Sa'alabah: "Allah ya ji koken wannan mata a birbishin sammai bakwai"⁵⁶.

Har wayau a lokacin halifancin Umar ɗin ne, ya zo a Birnin Sham, sai gwamnansa ya neme shi da ya hau ingarman doki don ya yi kwarjini ga idon mutane, sai Umar ya ce masa: "ku kuna lura da nan ne, amma al'amari a can yake! Sai ya nuna sama"⁵⁷. To, shi ma Sarkin Musulmi Umar (RA) bai san inda Allah yake ba ke nan?.

Mu saurari bayanin ɗaya daga cikin masanan Alkur'ani a zamanin Sahabbai, shi ne Abdullahi ɗan Mas'ud (RA), ga abin da ya ke cewa: "Al'arshi ya na a saman ruwa ne, shi kuwa Allah yana saman Al'arshi, kuma ba abinda ke boye masa daga ayukkanku".

Su dai Sahabbai malaminsu ne su ke biya. Don ko shi ne yace masu: "ba za ku amince min ba alhali ni amintacce ne ga **wanda ke a sama?**"⁵⁸. Kuma yace masu: "Na rantse da wanda rayuwata ke hannunsa, babu mutumin da zai kira matarsa zuwa ga shimfiɗa ita kuma ta kiya masa face, **wanda ke a sama** ya yi fushi da ita har sai lokacin da mijinta ya huce da ita"⁵⁹.

⁵⁶ Tafsirul Kur'anil Azim, na Ibnu Kasir, Darul ma'arifi, Beirut, Lebanon, bugu na farko 1407B.H/1987M (4/133).

⁵⁷ Musnad na Darimi, shafi na 105, da littafen Ar-Raddu alal-Jahmiyyah, shafi na 26 game da isinadin shi, Alhafiz Zahabi ya ce, kamar rana ya ke, shi kuwa Albani yace, isinadin sa a kan sharadin Buhari ne da Muslim. Mukhtasarul Uluw, shafi na 103. Abdullahi ɗan Ahmad ɗan hanbali a cikin kitabus-Sunnah da Baihaki a littagin Al Asma'u Was Sifat, 104 da Ibnu Khuzaima 70 da Lalaka'i a Sharhu Usulli I'tikadi Ahlis Sunnah (1/213) da Ibnul Kayyim a cikin Ijtimaul-juyushil Islamiyyah shafi na 100 da kuma Ibnu Abdil barr a cikin At Tamhid (7/139).

⁵⁸ Sahihul Buhari K. Almagazi, babi 62 Hadisi 435 da Sahihu Muslim, K Az Zakati, babi 47, Hadisi 1064.

⁵⁹ Sahihu Muslim K An-Nikah, babi 19 Hadisi 1436

Haka kuma yace masu: “Allah mai rahama ya na tausayin masu tausayi, ku ji tausayin na fasa, **wanda ke a sama** ya ji tausayinku”⁶⁰.

Me zai hana Sahabbai su tabbatar da cewa, Allah na sama kenan, tun da haka ne malaminsu ya karantar da su? Babu shakka Hadisai masu dɓimbin yawa ne suka tusgo a kan tabbatar da wannan ma’ana. Kuma akansu ne dukkan Sahabbai da Tabi’ai su ka tafi, daga nan har illa ma sha Allahu, kafin bullar ilmin (ko kuma jahilcin) falsafa a kasar musulmi. Nemi littafin Shamsuddin al Zahabi mai suna: “Kitabul Arshi” da kuma daya littafin nasa mai suna: Al’uluwwu lil Aliyil gaffar za ka samu cikakken bayani⁶¹.

⁶⁰ Sunan Abi dawuda, K Al’adab, babi 66, Hadisi 4941, da Sunan At Tirmizi, K Albirri Was-silati, babi 16, Hadisi 1931. Tirmizi ya ce, wannan Hadisi mai kyawo ne ingantacce. Duba karin bayani akan darajar Hadisin a cikin Silsilatus Sahiha, 922.

⁶¹ An samu kwafin wannan littafe na asali da rubutun hannun Ahmad dan Zaidu Almakadisi a inda ya ambata cewa, shi kuma ya dauko daga rubutun hannun mawallafin littafen. An aka buga shi a Indiya shekarar 1306B.H. kuma daga bugun Indiya ne Jama’atu Ansaris Sunnah ta alkahira su ka buga shi tare da ta’alikin Abdur-Razzak Afifi a shekarar 1357B.H. sannan sai Maktabus Salafiyah ta madina ta yada shi a shekarar 1388B.H. karkasin kulawar Ustaz Abdur-Rahman Usman. Sannan Shehu Muhammad Nasirruddin ya rairaye littafin ya fitar da ruwayyoyinsa masu inganci kadai, Maktabul Islami ya buga shi. Daga baya kuma an samu wani sabon bugu wanda Muhammad Hassan Isma’il ya kula da shi. Shi kuma Maktabul Ilimiyah ne ya buga shi a shekarar 1424B.H/2003M.

FASSARAR MAGANAR IMAMU MALIK:

(AL ISTIWA'U MA'LUMUN)

Ruwayoyi sun zo daga magabata daga cikin Sahabbai da Tabi'ai, har ma Rabi'atu mashahurin malamin na Imamu Malik, da shi kansa ma Malik, (Allah ya yarda da su baki daya) cewa, ko wannensu an tambaya shi game da yadda Allah ya daukaka akan Al arshi. Ga kuma amsar da ko wannensu ya bayar:

“Daukaka abu ne sananne, hankali bai gano yadda Allah ya yi tasa, Imani da ita kuma wajibi ne, wannan tambayar kuwa bidi'a ce”. A wata ruwaya, malam Rabi'atu ya kara da cewa: “kuma sako ne daga Allah, manzo ya isar da shi, gaskata shi ya zama tilas”⁶².

Wannan gamsasshen bayani na malamai ya gamu da daga rashin fahimta daga bangaren 'yan tawili, sai su ka jefa shi a gidan tafwili. Don haka in za su kafa hujja akan cewa, magabata ba su san ma'anonin sifofin Allah ba, sai ka ji sun ce, ai ga abinda Imamu Malik yace.

Mai karatu kuwa da ya sake nazarin maganar malaman da mu ka akan siradi take, babu nuna jahilci a cikinta. Daukaka abu ce sananniya, don ko ma'anarta a fili take ba boye ba. Kwatanta yadda daukakar Allah take shi kuma abinda ba za'a iya kai gare shi ne ba, domin ya zaka kwatanta wanda ba ka taɓa gani ba kuma ba ya da tamka bale ka kwatanta da tamkar tasa? Gaskata Allah da manzo da su ka fadi waɗannan sifofi shi wajibi ne. Wannan tambayar ita kuma bidi'a ce wadda ta bulla bayan zuwan falsafa. Kafin haka ba wanda ya ke tambayar ya Allah ya yi kaza? ko kuma ya sifar Allah iri kaza ta ke? Allah ya daukaka daga a kewaye da saninsa.

⁶² As-Sunnah, na Lalaka'i, (1/92), da A'uluwwu, na Zahabi, 132. Malamai da dama sun inganta shi

Ga abin da Shehun Malami Muhammadul Aminu As Shinkidi ya fadi a cikin littafinsa “Rihlatul Hajji ila baitillahi”:

“Babu shakka cewa, bin hanyar Littafin Allah da Sunnar manzonsa shi ne mafi aminci musamman game da abinda ya shafi bayanin sifofin Allah madaukakin sarki, domin hankali bai iya kai ga tantance su, kamar yadda Allah yace:

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ [طه: ١١٠]

“(Allah) ya na sanin abinda ke a gaba gare su da abinda ke bayansu, kuma ba su kewayewa da shi ga sani” Suratu D.H :110.

Malam Shinkidi ya ci gaba da cewa, Wannan bayani da muka yi na tabbatar ma Allah sifofinsa ba tare da misalce misalce ba shi ne abin da Imamu Malik Allah ya rahamshe shi ke nufi da fadarsa ta cewa, daukaka sanannen abu ce, ba a boye take ba. Amma ba a san yadda kwatancinta ya ke ba. Ya na nufin cewa, wannan duk balarabe ya san ma’anarta, kuma Imani da ma’anar daukaka ga Allah wajibi ne ba tare da sauran shisshigi ba.

TAWILI WANI SALO NE NA TASHBIHI

Abinda mu ke son mu fadakar akansa anan shi ne, tawilanta sifofin Allah shi kansa ya samo asali ne daga kamanta Allah da halittu. Wannan kamantawar ita ce ta zaburar da su zuwa ga yin tawili don kauce ma wannan barna. An yi gudu ba a tsira ba ke nan. Amma shi wanda ya bi sahun malaman farko ya tsaya a inda Allah ya tsayar da shi, babu wani abin da zai sa shi yin tawili. Wannan kuwa a fili ya ke. Alhamdu Lillahi. Don haka ne Malam Nu'aimu dan Hammad (daga cikin malamai tsararrakin Imamu Malik) yace: “Duk wanda ya misalta Allah da wata halittarsa to, ya saki hanya. Wanda kuma ya musunta abinda Allah ya sifaita kansa da shi, shi ma ya yi baton kai, kuma sifaita Allah da abinda ya sifaita kansa da shi kuma manzonsa ya tabbatar bai tilasta yin kwatance”⁶³.

MARTANI AKAN WASU SHUBHOHI

Babbar hujja ga masu tawili ita ce, wai an samu wasu magabata sun yi. Don kuwa ga gulbin ilmi da kansa Abdullahi dan Abbas ya na cewa game da wannan aya:

﴿وَالسَّاءِ بَيْنَاهَا بِأَيْدٍ﴾ [الذاريات : ٤٧]

“Kuma sama mun gina ta da wani irin karfi”. Suratuz Zariyat: 47.

Karfi anan wai tawili ne, domin ayar hannaye ta fada ba karfi ba. Sai muka koma ga tafsirai don muga me nene gaskiyar wannan lamari?

Ga abinda muka samu:

Malaman tafsiri sun bayyana kalmar “aidin” a matsayin kalma daya wadda ta ke nufin karfi. Don haka ba ta da alaƙa da kalmar “Yadaini” ko “Aidi” wadanda suka zo a cikin wasu ayoyi. Kenan sam wannan aya ba ta

⁶³ Imamuz Zahabi ne ya ruwaito shi cikin kitabul uluw kuma ya inganta shi dubi shafi 184.

cikin ayoyin da suka tabbatar ma Allah da sifar hannaye. Kuma sauran malamai ma sun ba ta fassara irin ta Abdullahi dan Abbas (RA)⁶⁴.

Daga nan zamu fahimci cewa, dan Abbas ba ya kore ma Allah cewa, ya na da hannaye, kamar ya fada a cikin Suratul Fathi:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾ [الفتح : ١٠]

“Lalle wadanda ke yi maka mubaya’a Allah ne suke yi wa mubaya’a. Hannun Allah na bisa hannayensu” Suratul Fathi: 10.

Da kuma inda Buwayayyen Sarki yake cewa:

﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ [المائدة : ٦٤]

“A’aha hannuwansa biyu shimfidafdu ne, ya na ciyarwa yadda yake so”. Suratul Ma’ida: 64.

Da kuma inda yake cewa Iblisu:

﴿مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي﴾ [ص : ٧٥]

“Me ya hana ka, ka yi sujada ga abin da na halitta da hannayena biyu”? Suratu Sad: 75.

Da dai ire-iren wadannan ayoyi masu ambatar sifofin Allah daban daban. Babu wanda ya isa ya jingina ma Abdullahi dan Abbas (RA) wata fassara ga wadannan ayoyi ban da ma’anar da ta zo karara a cikinsu. Amma a waccan ayar “Al’aidu” lafazi ne guda, ba jam’in hannu ne ba, ma’anarsa kuma itace karfi kamar yadda muka fada. Ga wasu wuraren ma in da wannan kalma ta zo (ba ga ubangiji ba) amma kuma ba’a fassara ta da hannaye ba. Allah Ta’ala yana cewa:

⁶⁴ Duba Tafsirul Kur’anil Azim na Ibnu Kasir 2/254 da Tafsirin Imamut Tabari 7/27.

﴿وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ [ص: ١٧]

**“Kuma ka ambaci bawanmu Dawuda ma’abuci
ƙarfi (wajen ibada)”. Suratu Sad: 17.**

Ga kuma wata ayar:

﴿وَأَذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ﴾ [ص: ٤٥].

**“Kuma ka ambaci bayinmu Ibrahimu da Ishaka da
Yakuba ma’abuta ƙarfi (wajen bin umurnin Allah)
da kuma basira”.⁶⁵ Suratu Sad: 45.**

Sai kuma wata shubha ta ‘yan tawili wadda ta ke jingina wannan irin danyen aiki na sauya ayoyin Allah zuwa ga ɗan Abbas, a inda Allah ya ke cewa:

﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ﴾ [الفلم: ٤٢]

“Ranar da za a kuranye ƙwauri”. Al ƙalam: 42.

A tafsirinsa ga wannan aya Imamul Buhari ya ruwaito Hadisi ne daga Abu Sa’id Alkhuduri (RA) wanda yace ya ji Annabi (SAW) ya na cewa:

“ubangijimu zai kuranye ƙwaurinsa, kuma daga nan ne muminai duka za su yi masa sujada. Sai abar waɗanda ke yin sujada a duniya da nufin riya, idan suka tafi wurin yin sujada sai bayansu ya sandare”.⁶⁶

Fassarar Ibnu Abbas anan ta zo ne kamar haka:

65 Duba ƙarin bayani a Mufradatul Kur’an, na Asfahani, (1/85).

66 Sahihu Buhari K Tafsiril Kur’an babi 2 Hadisis na 4919 daga Hadisi Abu Sa’id kuma har wa yau Buhari ya fitar da shi cikin kitabul tauhid babi 24 Hadisi 7439 cikin wani Hadisi mai tsawo daga Abu Huraira (RA) daga Annabi tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi da iyalansa acikin Hadisin ya ce “sai ubangijimu ya kuranye kwabrinsa dukan muminai suyi mai sujada ga Allah sai domin riya to idan ya je ganin yin sujada sai bayan ya sandare a sahe guda”.

- 1- Al-hafiz Ibnu Kasir⁶⁷ ya hikaito daga Ibnu Abbas game da wannan aya cewa, rana ce ta tsanantar lamari da firgici da shiga cikin tsoro a wurin tsayuwa (Alkiyama)”.
- 2- A wata ruwaya, “wani lokaci ne da za a kuranye al’amari a kuma bayyana ayukka”.
- 3- Ruwaya ta uku ita ce, “Za a kuranye wani lamari babba”.
- 4- Ruwaya ta huɗu, “Ita ce ranar tsayuwa, ranar da ake tsananin matsuwu da damuwa”.

Duk a cikin waɗannan fassarori babu abin da ya ci karo da fassarar Annabi (SAW). Bayanai ne kawai masu sifaita ita wannan rana da ubangijinmu zai kuranye kƙaurinsa, kuma ita rana ce babba, wadda ke cike da ban tsoro, da abubuwan firgita da damuwa.

Ga wani ƙarin haske akan ayar daga Abu Musa (RA) wanda ya ji Annabi (SAW) ya ce: “za a kuranye ne daga wani irin haske babba sai a faɗi ana sujada gare shi”⁶⁸.

To, hanyar mabiya Sunnah anan ita ce, mun gaskata Manzon Allah game da abin da ya faɗa. Mun yarda Allah Mai girma ya na da ƙwauri waɗanda suka dace da irin zatinsa, masu haske da kwarjini, waɗanda zai nuna mana ranar alkiyama, kuma mu surmuya mu yi sujada muna masu girmama shi. Ya Allah ka sanya mu a cikin waɗanda kake cewa game da su a ranar nan:

﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ [الأنبياء: ١٠٣].

⁶⁷ Tafsirul Kur’anil Azim na Hafiz Ibnu Kasir, Darul Ma’rifah, Beirut, Lebanon, bugu na farko, 1407B.H/1987M (4/435).

⁶⁸ Duba littafe na sama. Sai dai wannan ruwaya ta na da rauni inji Ibnu Kasir.

“Firgita babba ba ta damar da su. Kuma Mala’ikku su na tarbonsu (su na cewa), wannan shine wuninku da ku ka kasance ana yi muku alƙawali”.

Suratul Anbiya’: 103.

Amma ka ga shi mai tawili anan zai ce maka, ni kam ina tsarkake Allah daga ace ya na da ƙwauri. Wannan sifar ‘yan adam ce. Sai mu ce masa, fara tsarkake tunaninka daga kamanta zatin Allah da na mutane, sai ka gano sifofinsa ba irin nasu ba ne. Kada ka ƙaryata Allah ga abin da ya fada.

Kuma shi mai tawili ya ƙi tsayawa wuri guda. Don kuwa in cewa Allah ya na da ƙwauri ko hannu kamanta shi ne da halitta, to cewa ya na ji, ya na gani fa?. Shi ya sa Muwaffakuddini Ibnu Kudamata Al-makdisi (Allah ya yi masa rahama) yace, bayan da ya ambaci wasu sifofin Allah:

“Ire-iren waɗannan sifofi da suka zo ta hanya ingantacciya, mu muna yin imani da su, bamu watsi da su, ba mu jayayya, ba zamu karkatar da bayyanannar ma’anarsu ba, kuma ba za mu misalta su ba da sifofin halittu. Haka kuma ba mu fassara su kamar yadda ‘yan bidi’a ke yi. Kuma muna sane cewa ba bu tamka ga Allah. Kamar yadda yace: **“Wani abu bai zama tamkarsa ba, kuma shi ne mai ji, mai gani”**. As-shura:11⁶⁹.

⁶⁹ Lum’atul i’tikad Al hadi ila Sabilir Rashad, Sharhin Sheikh Muhammad Ibnu Salih, Tahakikin Abu Muhammad dan Abdul Maksud, Maktabar Dabariyyah, Riyad, Saudi Arabia, Bugu na uku, 1415B.H/1995M. shafi na 61.

SHUBUHAR JAHA DA MUHALLI

Rashin lafiyar tawili ciwo ne da ya dabaibaye ‘yan bidi’a ta ko ina. Duk sadda aka kira dayansu zuwa ga imani da sifofin Allah da tabbatar masa da daukaka akan Al’arshinsa daukaka wadda ta dace da shi sai kaji sun ce, ana son ne a shata ma Allah jaha ko muhalli. Amsarsu a nan a takaice ita ce kamar haka:

1. Mu ba mu gani ba a cikin Littafin Allah ko Sunnar Manzon Allah (SAW) in da wannan kalmomi su ka fito. Ya zamu tabbatar ma Allah ko mu kore masa abinda bai sanar da mu kome ba akansa? Magabatan musulmi ba su furta kome game da jaha ko muhalli ba. Don haka mu muna dari-darin sakin wadannan lafuzza zuwa ga Allah ta hanyar korewa ko tabbatarwa⁷⁰.
2. Amma za mu tambaye ku, domin su wadannan lafuzza ana iya kudurta ma’ana mai kyawo ga resu, ana kuma iya kudurta marar kyau, ya danganta ga manufar mutum. To, ku me ku ke nufi da su? Idan kuna nufin sama ita ce jiha, to, Allah ya tabbatar ma kansa. In kunce Al’arshi shi ne muhalli, kuma ba mu ne muka fada ba, mai sama ne ya fada. Amma idan wani abu kuke nufi da jaha da muhalli baya ga wadannan, to, wannan rikicinku ne , kuma ba mu da hannu a ciki.
3. Babu rufa-rufa game da cewa, duk abinda gaskiya ta jawo shi ma gaskiya ne, kamar yadda yaye-yayen karya duka karya ne. Idan kuna ganin fadin gaskiyar Allah wadda shi ne ya fada ta shi ke jawo

⁷⁰ Shi yasa muna iya cewa Allah mai hikima ne amma ba mu iya cewa, mai hankali ne. Kuma muna iya cewa, Ibrahim (AS) badaɗayin Allah ne amma bamu iya cewa abokin Allah ne. Haka kuma muna cewa ya na da Al’arshi (Kujerar mulki) bamu iya cewa ya na da gado. Ko da yake dukkansu suna iya karɓar ma’ana guda amma saboda ladabi ga Allah maɗaukakin sarki ba zai yiwu ba mu ambace shi da suna ko sifar da bai ambatarwa kansa ba.

tabbatar ma Allah jaha da muhalli, to, ku kai kara ga Allah don daga wurinsa ne gaskiyar ta fito. Mu a wurinmu da hankulanmu da naku duka ba su ne alkalai ba game da sha'anin ubangiji⁷¹.

4. Kun ce mana tsarkake Allah ku ke yi daga muhalli da jaha don haka ne ba ku yarda yana sama ba. To, kuma kun ce yana ko'ina! Kash!. Ku kuma kun yi masa muhallai da jahohi kenan!! Wannan tumka da warwara ba ku da maganinsa sai komawa ga maganar mahalicci da ajiye gajeren tunanenku gefe daya.

Wata sabuwa kuma, su kan ce, to, idan kun ce Allah ya na bisa Al'arshi, to, kafin ya halicci Al'arshi fa ya na ina? Mu ma sai mu mai da muku wannan tambaya. Domin ba mu da banbanci a cikinta.

In kun ce, ya na nan in da ya ke tun da'wai, tun kafin ma ya halicci Al'arshi. Sai mu ce, daga ina ku ka samo wannan? Shi dai Allah cewa yayyi:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾
[الأعراف : ٥٤] [يونس : ٣].

“Lalle Allah ne Ubangijinku wanda ya halicci sammai da kassai a cikin kwana shida, sa’annan kuma ya daukaka a kan Al’arshi”. Suratu Yunus: 3

⁷¹ Alhafiz Abu Umar dan Abdulbarri bamalike yace: “Hujjar da suke kafawa (ya na nufin ‘yan tawili) da cewa inda ya na a wani muhalli da kenan ya yi kama da halittu domin abin da duk muhalli ya kewaye to, halitta ne. Wannan ba ya lazimtar ubangiji. Kuma ma wannan magana ba ta da ma’ana, domin shi Allah, wani abu bai zama kamar tamkarsa ba daga cikin halittarsa, kuma ba a kiyasta shi da komi, sannan ba a kamanta shi da mutane. Musulmai da ma duk masu hankali sun yarda da cewa “hankali bai iya fahimtar wani samammen abu sai a muhalli. To, amma kuma shi Allah akwai shi tun babu muhallin. To, wanda a haka ya za’a kiyasta shi da wani abu a halittunsa? Allah ya girmama ga abin da azzalumai ke fadfi zuwa gare shi girma kuwa babba” At-tamhid (7/135 - 136).

Ashe daukakarsa akan Al'arshi ta zo ne daga bisanin halitta abin ya fada. Mun dawo dai har yau ba mu da amsar wannan tambaya. Kuma daman tambayar taku ce. Mu ba ruwanmu da wannan. Mun dai gaskata Allah ga abin da ya fada. Allah ya tabbatar da mu akan shiriya.

LIMAMAN MANZHABOBI SUN BI SAHUN MAGABATA⁷²

Su ma manyan limaman mazhabobin nan manya guda huɗu tuni sun bi sahun malaman da suka gabata wajen tabbatar ma Allah da sifofinsa kamar yadda suka zo a Alkur'ani da Sunnah. Ba a samu wani sabanin ra'ayi ba tsakanin limaman guda huɗu, Abu Hanifa, Maliku, Shafi'i, da kuma Ahmad (Allah ya sadar da su da rahamarsa baki ɗaya).

Ga abin da Sheikh Muhammad Al-amin As-Shinkifi Allah ya yi masa rahama ya ke cewa a game da wannan:

“Mazhabar da ke kuɓutar da mabiyanta daga masifar rikirkita ma'ana da kwatance kwatance, ita ce mazhabar malaman da suka gabaci wannan al'umma na daga cikin Sahabbai da karnonin da aka yi ma shaidar alheri⁷³, da kuma limaman mazhabobi da dukkan malaman Hadisi. Babu shakka wannan ita ce gaskiyar da ba kura a lullube da ita, kuma hakan ya ratayu ne a kan nisantar abubuwa guda biyu: sune gurbata ma'ana (yana nufin tawili) da kuma kwatance-kwatance. Don haka dole ne a gane cewa dukkan sifar da Allah ya tabbatar wa kansa da ita ko sifar da manzonsa ya tabbatar masa da ita, to lalle wannan sifar ta tabbata a gare shi ta fuskar kammala girmansa da ɗaukakarsa ta yadda ba zata iya yin kama da sifofin bayi ba sam”. Kamar yadda Allah maɗaukaki yace:

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [الإخلاص: ٤]

⁷² Don karin bayani game da sanin sahihiyar akidar limaman mazhabobi huɗu da suka gabata sai ya duba littafin Usuluddin, na Ustaz Abu Dahir Albagdadi (1/313) da littafin Ikazu Himami ulil Absar, na Salih Alfullani, shafi na 50 da kuma Tarikhu Ahlil Hadis na Dahlawi, shafi na 35 -43.

⁷³ Karnonin da aka yi ma shaidar alheri su ne karnuka guda uku na farkon musulunci, wato Sahabbai da masu bi musu da masu bi musu. Don Annabi (SAW) yace, su ne mafi alherin jama'a.

“Kuma babu daya da ya kasance tamka a gare shi”.

Suratu Ikhlas: 4⁷⁴.

Imamu Abu Hanifa ya tsananta hukunci akan duk wanda ya musunta cewa Allah ya na sama, har ya kai ga kafirta shi. Dalilinsa kuwa shi ne, Al’arshi dai ya na sama, shi kuma Allah ya fada mana ya na akansa a inda yace:

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ [طه: ٥].

“Mai rahama, ya daukaka a kan Al-arshi”.⁷⁵.

Suratu D.H.: 5

Shi kuma Imamu Malik cewa ya yi: “Tabbas Allah ya na a sama, kuma ilminsa ya kewaye ko’ina”⁷⁶.

Shi kuma Imamus Shafi’i ga abin da yace: “Maganar Sunnah wadda ni ke a kanta kuma wadda naga malaman Hadisi irinsu Sufyanu da Maliku suke a kanta ita ce, tabbatar da cewa babu abin bautawa da cancanta sai Allah, kuma muhammadu manzon Allah ne, (haka ya ci gaba da jero akidar har inda yace), “kuma Allah ya na a saman Al’arshinsa wanda ke a

⁷⁴ Rihilatul Hajji ila baitillahil haram, na sheikh Muhammad Aminu As-shinkidi, Daru Ibn Taimiyya, Alkahira, shafi na 63.

⁷⁵ Kitabul Arshi, shafi na 70 – 71 amma wannan magana ta Imamu hanifa ta yi tsanani da yawa. Shi kam Zahabi (Allah ya yi masa rahama) da ya zo maganar Katada (wani mashahurin malami wanda santsi ya kama shi ya fada cikin akidar kadariyya) Zahabi cewa ya yi “Akwai yiwuwar Allah ya yi uzuri ga irinsu Katada wadanda suka sami kansu cikin ramin bidi’ah wajen fofarinsu na son tsarkake Allah da girmama shi, domin Allah mai hukunci ne da adanci mai tausayin bayinsa, kuma babu mai tambayarsa ga abinda ya aikata. (Duba: Siyaru a’alamin Nubala’i 5/271). Har wa yau bayan da ya ciro ire-iren wadannan maganganu masu tabbatar da waccan bidi’a daga shi Katada sai yace; munyi uzuri ga reshi da duk ire-irensi. Idan kam Allah ya yi musu uzuri to, madalla. Idan kuwa ya yi musu azaba, to Allah baya zaluntar bayi. Halitta da al’amari duka nasa ne. (Siyaru a’alamin Nubala’i 5/277).

⁷⁶ Kitabul Arshi, 71.

samaniyarsa, ya na kusantar bayinsa yadda yake so, kuma ya na saukowa zuwa ga samar duniya yadda ya so”⁷⁷.

Shi kam Ahmadu ḍan Hanbali har ma Littafi ya wallafa akan bayanin Aƙidarsa irin ta Sahabbai da Tabi’ai, a ciki kuma ya tabbatar ma Allah sifofinsa a bisa yadda su ka dace da shi da girmansa. Sunan littafin nasa “Ar-Raddu Alal Jahamiyyah”.

A yayin da kuma ḍansa hambali⁷⁸ ya tambaye shi game da ayar da muka gabatar wadda Allah yace, **“wata ganawa ta mutun uku ba za ta kasance ba face Allah shine na hufunsa”** Suratul Mujadala: 7, sai Imamus Shafi’i yace: “Ana nufin ilminsa ya kewaye dukkan kome. Ubangijinmu kam yana a saman Al’arshi ba tare da iyakancewa ba ko sifaitawa⁷⁹”.

⁷⁷ Isbatul uluwwi, na Ibnu Kudama, lamba 108, da Kitabul Arshi na Zahabi, shafi na 39. Kuma a duba tarjamar Imamus Shafi’i wadda ke cikin Siyaru a’alamin Nubala’i (10/79).

⁷⁸ Hambali ḍan Shafi’i malami ne. Kuma An sa masa sunan kakansa ne.

⁷⁹ Lalaka’i ya fitar da shi a Sharhu Usulis Sunnah (3/160-161) da Zahabi a Kitabul Arshi, shafi na 97 da Ibnul Kayyim a Ijtima’ul Juyushil Islamiyya, shafi na 201.

BA MUTASHABIHI, BA MAJAZI A SIFOFIN ALLAH

Abin da aka san ma'anarsa a fili shi ne "Muhkam", wanda ma'anarsa ba ta filo karara ba ana kiransa "Mutashabih". Akwai tarin abubuwa wadanda Allah ne kawai ya ke da ilmi game da su, kamar sanin lokacin tsayuwar alkiyama da fitowar Dujjal da sanin tabbatacciyar fassarar harrufan da ke farkon wasu surorin Alkur'ani. Wadannan su ake kira Mutashabihi.⁸⁰

"Majazi" shi kuma, wani lafazi ne da aka ajiye a wurin da ba na shi ba. Sabanin "Haƙiƙa", lafazin da aka ajiye a wurinsa. Misalin wannan shi ne, a kira mutum da sunan zaki saboda ƙarfinsa. Wannan Majazi ne. Zaki na ainihi shi ne "Haƙiƙa" in ji su.⁸¹

Idan mu ka duba ma'anar Mutashabihi da Majazi da ta gabata, muna iya gane cewa, ba su dace a ayyana sifofin Allah mabuwayi da su ba. Ba shi ma a cikin ladabi mu ce Allah ya faɗa mana abinda bai da ma'ana ko abin da aka ɗora shi a inda ba wurinsa ba.

Duk wanda yace, sifofin Allah Majazi ne kuwa, sai ya amsa tambaya, wadanne ne a cikin sifofin nasa ya ɗauka Majazi? Dukkan sifofin Allah ba su da ma'ana, tamkar yadda ba'ajame bai san ma'anar haruffan larabci ba? Duk sifofin Allah da su kazo cikin "Suratul Ikhlas" da farkon "Suratul Hadid" da ƙarshen "Suratul Hashri" da cikin "Ayatul Kursiyyi" da kuma cikin ayoyi masu ɗimbin yawa wadanda suka zo da bayanin sifofin Allah

⁸⁰ Al Itikanu fi ulumil Kur'an, na Imamu Jalaluddin A Suyudi, tahakiƙin Abdul Mun'im Ibrahim, maktabatu Nazar Musɗafa Al baz, Riyad, Saudi Arabia, bugu na biyu, 1425B.H/2003 (2/675).

⁸¹ Wannan ƙa'ida ta rarrabe magana zuwa "Haƙiƙa" da "Majaz" ya na cikin bidi'oin Mu'utazilah da jahamiyyah. Kuma ba wata masaniya game da wannan kafin ƙarni na uku bayan Hijira. Dubi Majmu'ul fatawa, na Shehul Islam Ibnu Taimiyyah (6/301–374) da Mukhtasarus Sawa iƙil mursala, na Ibnul ƙayyim, (1/75–76) da Man'u jawazil majaz fil munazzali lit ta'abbudi wal i'jaz, na Shinkidi da kuma Tafsirin Adwa'ul Bayan, nasa (10/...) da sharhin Mukaddimar Risala, na Sheikh Al-amin Alhaji Muhammad, Shafi 109.

Mahalicci duk ba a sansu ba? ko ba su da ma'ana? Kenan ba a san ma'anar Allah ya na Ji, da Gani, da Magana, kuma ya na da Rayuwa, da kudura, da Irada ba da sauransu!. Wannan magana ba ta da wani magabaci na kirki da ya taɓa furta ta.

Da yawa daga cikin malamai masu tantance ilmi sun mayar da martani game da wannan gurbataccen ra'ayi.

Misali a cikin 'Alkashfu an manahijil adilla' bayan da ya ambata wasu ayoyin alkur'ani game da sifofin Allah, Malam Ibnu Rushdi, Bamalike, cewa yayi:

“...da ire-iren waɗannan ayoyi waɗanda idan aka ce a yi masu tawili za a sauya Shari'ah dukkanta. Idan ko a ka ware wasu aka ambace su da sunan Mutashabihatu to dukkan Shari'ah za ta koma Mutashabiha, saboda dukkan shari'o'i sun tabbatar da cewa Allah ya na sama, kuma daga can ne wajensa mala'iku ke saukowa da wahayi zuwa ga Annabawa”⁸².

Wani Malami shi ma Bamalike, Ibnu Abdil Barri, Allah ya rahamshe shi yace a cikin sharhinsa akan Muwaɗɗa ta Imamu Malik:

“Ahlus Sunnah dukkansu sun tabbatar ma Allah da sifofinsa waɗanda suka zo cikin Alkur'ani da Sunnah, kuma sun yi imani da su hakanan yadda suka gansu a bisa haɗikaninsu, sai dai basu misalta kome daga cikinsu, kuma basu ware wata sifa ba suka yi mata iyaka. Amma su ‘yan bidi’a da jahamiyyah da mu’atazilah da kharijawa dukkansu sun musunta barin sifofin a haɗikaninsu kamar yadda suka zo”⁸³.

Sa'annan ya kara da cewa:

⁸² Al-kashfu an manahajil adilla, shafi 60 a kuma duba Assifatul ilahiyya bainas-salafi wal khalaf, shafi 127, da Majmu'u fatawa Sheihul Islam Ibnu Taimiyya 13/294-313.

⁸³ duba littafi da sunansa ya gabata 7/145

“...da za a biye musu akan ra’ayin cewa, wai sifofin Allah majazi ne da an kore dukkan sifofin Allah. Hakika Allah ya fi karfin ya yi maganar da za a ce wai larabawa basu iya ganewa, musamman ga irin lafazin dukkan mai saurare ke iya ganewa. Lafazin Istiwa’i kam sananne ne ga harshen larabawa, shi ne daukaka akan abu da tabbatuwa akansa”⁸⁴.

⁸⁴ At-tamhid na Ibnu Abdil Barr (7/131).

MALAMAI SUN MUSANTA CEWA ALLAH YA NA KO'INA

Malamai ba su gushe ba suna musu tare da mayar da martani ga mugun ra'ayin Al'jaham dan Safwan mai cewa, wai Allah yana ko'ina tun a farkon bayyanar wannan ra'ayin.

Dagag cikinsu kuwa akwai Alhafiz Abu Umar Dan Abdul bar Almaliki (463H), a cikin littafinsa At-tamhid sharhin Al-muwadda dai-dai Hadisi na takwas, Hadisin Dan shahab dagag Abi Salma daga Abu Huraira Allah ya yarda da shi dagag Annabi Tsira da amincin Allah ya tabbata a gare shi da sahabbansa da iyalansa ya ce: "a cikin kowane dare ubangijinmu yana saukowa zuwa ga sama'un duniya..." a nan ne malamin ya fayyace cewa: "malaman Hadisi ba su yi sabani ba game da tabbaci da ingancin wannan Hadisi..." kuma a cikinsa a kwai dalili karara cewa Allah mai girma yana a saman bakwai ne a kan Al'arshisa, kamar dai yadda jama'a suka tabbatar. Kuma Hadisi ne hujja gare su a kan Jahamawa da Mu'utazilawa, dama su jahama wa su suka ce wai Allah ba shi a kan Al'arshi amma ya na a ko'ina⁸⁵. Daga nan ne sai malamin ya ci gaba da gargado dalilaida hujjoji masu gamsar da cewa Allah ya daukaka a Al'arshiya shimfida bayani mai fadi wadanda bai rage komai ba, Allah yayi masa sakayya da alheri haka kuma daga cikin malaman akwai Al-imamu Abu Muhammad Abdulkadir dan Abi Salih Aljili wanda ake jingina wa darikar kadiriyya (561H)⁸⁶. A cikin

⁸⁵ Duba littafen da ya gabata 7/128.

⁸⁶ Akwai tarjamarsa cikin Siyaru A'alam Nubala'i na Imamu Shamsuddin Zahabi, tahafikin Shu'aibu Al'arna'ud tare da wasu mu'assasatur risala, Beirut Lebanon, bugu na hudu 1406.H/1986M 20/43-9-451. ya na daga cikin manyan malaman Sunnah wadanda ake bugun gaba da su, kamar yadda tarihinsa ke shedun haka, Allah ya yi masa rahama. Imamuz-zahabi ya kai mutuka wajen yabonsa, da yake ambaton akidarsa ta salafiyya sai da ta kai yace: a cikin manyan waliyyan Allah ba a zarce Shehu Abdul kadir ba a fagen halaye ba karamomi sai dai da yawansu ba su inganta ba, har ma daga cikinsu akwai abubuwan da basu yiyuwa a takaice da shi Shehu Abdulkadir sha'aninsa ya na da girma amma wannan ba ya

Littafinsa ‘Algunya li dalibi darikil hak’ ya ce: “Allah ya na a jahar dāukaka ya dāukaka a Al’arshi, ya tattara mulkinsa, ya kewaye komai da ilminsa zuwa gare shi magana mai dadi ke hawa” Fadīr:10. “yana shir a’’amari daga sama zuwa kasa, sa’annan ya taka zuwa gare shi a cikin yini, wanda gwargwadonsa shekaru dubu ne ga abinda kuke lissafawa” As-sjada;5. don haka baya halatta a sifaita shi da cewa yana ko’ina sai dai ace yana sama a kan Al’arshi kamar yadda yace: “mai rahama, ya dāukaka a kan Al’arshi” D.H:5. dai-daine kuma a ambaci cewa ya dāukaka ba tare da wani tawili ba wata dāukakawa ce ta zati a kan Al’arshi. Kuma cewa Allah subhanahu wa ta ala, ya kasance akan Al’arshi abu ne da aka ambace cikin dukkan littafan da Allah ya saukar ga Annabawan da ya aiko ba tare da wani kwatantawa ba⁸⁷. Daga cikinsu kuma akwai Shehu Islam Abul Abbas Ibnu Taimiyya Allah ya yi masa rahama (728) ya ce: “duk wanda ya furta cewa, Allah da zatinsa ya na ako’ina, babu shakka ya saba ma Littafin Allah da Sunnah da ijima’in malaman da na gabaci wannan al’umma⁸⁸. Kamar yadda maganar sa ta saba ma tunanin da Allaha ya halitta bayi a kansa don bautarsa, haka kuma ya sabama tataccen hankali. Sai Alhafiz Dan Kasir Allah ya yi masa rahama (774H) bari inkawo ma abin da ya fadi a cikin tafsirinsa inda Allah ya ce: “kuma shi ne Allah a cikin sammai kuma a cikin kassai yana sanin asirinku da bayyanenku, kuma yana sanin abinda kuke yina tsirfa” Al-anam:3. a nan sai lmalam yace: malamai sun yi muhawara game da fassarar wannan aya bayan sun yi itikaki ga yima jahamiyyawa musun maganarsu

hana a iya kama kuskurensa, wasu labaran ma da aka jingina masa na karya ne Allah shi ne gwani. Duba siyaru A’alamin Nubala’i 20/450-451.

⁸⁷ Algunya li dalii darikil hak na Shehu Abdulkadir Aljelani, Al-maktabatus-shu’ubiyya, shafi 54-57 a takaice, kuma Imamuz-zahabi ya ciro wannan maganar daga shi Shehu Abdulkadir a cikin kitabul arsh 154 harma ya yi masa addu’a.

⁸⁸ Majamu’ul fatawa, Darul wafa’i Almansura, Misra bugu na daya 1418H/1997M 5/230

mai muni ga Allah tsarki ya tabbatar masa cewa wai yana a ko'ina wanda ganinsu abin da ayar ke nuni da shi ke nan. Iingantacciyar fassarar ayayr kam, inji shi itace kamar haka: "Allah shi ne wanda abin roko a cikin sararin sammai da kassai, dukkan bayinsa dake sama da kasa shine abin kadaitarwa da bauta gare su shi ne Allahnsu da suke roko a cikin halin samu da rashi in banda wanda ya kafirta a cikin aljannu da mutane" a hakan wannan ayarta yi kama da ayar da a cikinta Allah yace: "kuma shi ne wanda ke abin bautawa a sama, kuma abin bautawa a kasa" Az-zukhruf:84. abin nufi shine Allah shine abin bautar halittun dake a cikin sama'u kuma abin bautar halittun da ke cikin kasa shi yasa a waccan ayar yace: "yana sanin asirinku da bayyanenku" ko ta wane hali ke nan⁸⁹.

Fassara ta biyu itace: ayar ta na nufin cewa: "Allah shi ne wanda ya san dukkan abinda ke cikin sammai da kassai game da abubuwa dake asirce da bayyana, don haka maganar sa da yace yana sanin alika ta da inda yace cikin sammai kuma da cikin kasa, kuma yana sanin abin da kuke yi na tsirfa.

Magana ta uku: kuma a cikin kasa yana sanin asirinku da bayyanenku, wannan fassara itace zabin Dan Jarir⁹⁰.

⁸⁹ wannan itace fassarar da shehu musulunci Ibnu Taimiyya ya Allah ya rahamshe shi ya karfafa a cikin Majmu'ul fatawa 2/404.

⁹⁰ Tafsirul Kur'anil Azim darul ma'arifa Beirut Lebanon bugun farko, 1408H/1987M 2/127-128.

LIKA MA MAGABATA TAJSIMI DA TASHBIHI BA SABUWAR KARYA CE

Daga cikin dadaddiyar cutar ‘yan tawili itace, sun dade suna jifar malaman Hadisi da na Sunnah da cewa wai su masu kwatanta Allah ne (mushabbaha) kuma masu jingina jki ne ga Allah (Mujassama). Alhali su malaman Sunnah suna kofarin yin uzuri a gare su kamar dai karin maganar nan da ake cewa “jefar ni da dutsi in jefe ka da kan dawo”.

Ma’abuta tawili sun bada kaimi kwarai wajen jingina karya da kazzuffa ga malaman Hadisi da Sunnah. Shi ya sa Alhafiz Abu Umar Dan Abdul-barr Almaliki, Allah ya yi masa rahama ya fayyace cewa: “duk AhlusSunnah sun tabbatar ma Allah da sifofinsa wafanda suka tusgo cikin Alku’ani da Sunnah sunyi Imani da dukkansu, kamar yadda suka taho a hakikani, sai dai basu kwatanta komai daga cikin sifofin kuma na ruwansu da iyakance wa ga sifar. Amma su ‘yan bidi’a da jahamiyyawa da mu’utazilawa da hawarijawa har ko yausha sun kasance ne suna musu kuma ba su yarda da sifofin kamar yadda suka zo a hakikaninsu har ma suna zargin wanda ya tabbatar da sifofin kamar yadda suka zo da cewa wai mushabbahi ne, kuma suna zaton cewa hakan da suke yi suna ba Allah kariya ne”. Gaskiya yar lamari shine abinda jama’a da shugabannin Sunnar da suka gabata wannan an al’umma suka tafi akansa. Godiya ta tabbata ga Allah⁹¹. Bari mu kawo misali da wata karya wadda wani gwarzon yawon shakatawa Dan Baduda ya fesa Shehun Musulumci Ibnu Taimiyya, ga yadda yace: “wata ranan ina a Damashka (siriya) sai na isko shi a ranar juma’a akan mumbari ya na ta yi musu wa’azi har ya kai ga ce musu: Allah ya na saukowane zuwa sama’un duniya kamar yadda ku ka ga ina saukowa daga

⁹¹ At-Tamhid na Dan Abdul-barr 7/145.

wannan minbari sai ya rinka saukowa akan mtakan minbari⁹². Ni kuwa sai na ce wannan karya kam mun tone ta, domin kamin ya yi wannan magana a cikin Littafin ya fadi cewa ya isa ne a Damashka a ranar Alhamis tara ga watan ramadan a she kara ta dari bakwai da ishirin bayan hijira 9/9/720H shi kuwa⁹³ Ibnu Taimiyya yana tsare a kurkuku tun ranar 22/7/720 na hijira kuma ba a sake shi ba sai ranar 10/1/721H⁹⁴. wannan ya nuna cewa ranar da dan baduda ya ce ya ga Ibnu Taimiyya akan minbari ranar tara ga azumi ramalan ba gaskiya bane domin a dai-dai wannan ranar Ibnu Taimiyya na da kwana 47 cur a gidan kaso. To a mimbarin gidan wa ya ganshi ya na huduba da a cikinta ya misalta saukowar Allah da saukarsa daga kan mimbari? Kuma wani abin mamaki shine wannan kiren karya da aka jingina ga Ibnu Taimiyya ta kwatanta Allah tashbihi shi ne abin da Ibnu Taimiyya ya yi fada da shi har iyakar tsawon rayuwarsa, duk mai karatun Littafin Ibnu Taimiyya da basira zai shedi, haka misali a nan shi ne a cikin risalarsa zuwa ga jama'ar tadmur da 'Alfatawal Hamawiyya da Al'Akidatul wasidiyya' da dai sauran littafansa Allah ya yi masa rahama ga abin da ya ke cewa a cikin farkon Littafinsa, Al'Akidatul wasidiyya. Yana daga cikin yin

⁹² Rihlatu Dan Baduda mai suna Tuhfatun Nazzar fi gara'ibil amsar wa aja'ibilabfar, darul kutabil luba nani; beirut shafi 68.

⁹³ Shafi na 61

⁹⁴ duba Albidaya wan niyya na Imamu Alhafiz Abdul-fida'i Isma'ila Ibnu Kasir Addamasliki tahakikin maktabi tahakikit turas, darul ihya'it tunas al-islami da mu'assasatul tarihil Arabi Beirut lebanon 1413H/ 1993M 14/97 da littafen Ibnu Taimiyya hayatuhu wa asruhu ara'uhu wa fikihuhu, na Imamu Muhammad Abu Zahara, darul fikril arabi alkahira 1991M shafi 71, da hayatu sheikh Islam Ibnu Taimiyya na Allahmatussham Muhammad bahjatul baidar, almaktabatul islam beirut lebanon 1391H shafi 44 da auraku majmu'at min huyati shehu islam Ibnu Taimiyya na muhammad dan ibrahin Asshaibani maktabatu Ibnu Taimiyya alkuwait bugu na daya 1409H/1989M shafi 58-59 da Rijalulu fikr wadda'awati fil islam na abul hassan aliyu alhussaini annadwi darul kalam alkuwait bugu na 4 1407H 1987M juzu'i na biyu shafi na 90.

imani da Allah a yarda da sifofin Allah waƙanda ya sifaita kansa da su cikin littafansa a kuma kamar yadda manzonsa Muhamma (SAW) ya sifaita shi ba tare da kar katar da ma'anar ko bata ta ba, kuma ba tare da kwatantawa ko misaltawa ba⁹⁵. A'a du dai ahlusSunnah wal jama'a suna imanine da cewa shi Allah: "wani abu bai zama kamar tamkarsa ba kuma shi mai ji ne mai gani" Asshu'ura:11. Ba su kore ma Allah sifofin da ya sifaita kansa da su ba su karkatar da magana daga bagirenta basu kutsawa cikin sunaye da ayoyin Allah su kamanta Allah, ba su misalta sifofinsa da sifofin halitarsa, domin shi Allah mai tsarki babu kama ga sunansa ba shi da tamka ba shi da kishiya kuma ba a kiyasta shi da halittarsa⁹⁶. Haka kuma lika ma jama'ar salafiyya attajsim, watau Akidar yima Allah jiki, duk wannan labarin cin kanzon kurege ne karya ce wadda aka dade ana sheka ta ga shehun musulunci Ibnu Taimiyya, da Abu isma'ila al harawi al'ansari Allah ya yi musu rahama, wannan shi ne abin da Alhafiz Az-Zahabi ya tabbatr a cikin Tazkiratul Huffaz⁹⁷. Sharrin yan bidi'a da kimlimbibinsu ya kai ga wata ranansuka malmula wani gumki karami da tagalla suka kai a karshen dardumar da Ibnu Taimiyya ke salla suka turbude, daga na suka kai kararsa ga suldan Alab Arrislan cewa a tuhumi Ibnu Taimiyya domin ya na bautar gumukkane ya na raya cewa irin wannan surar ta gunkin ita ce ga Allah baya da shi sultan ya

⁹⁵ At-taharifi (karkata ma'ana) shi ne, sauya lafazi daga ainihinsa da ma'anarsa ta haƙiƙa zuwa wani waje. Ta'adili kuwa (bata ma'ana) sence ma Allah sifofinsa da sunayensa ko abinda suke nuni a kansa, Attakyif, (kwatantawa) kuwa itace kamanta iyakance ma Allah sifa daga sifofin sa. Attamsil (misaltawa) shine buga ma Allah misali ta hanayar sifaitasa da wata sifa ta halittu. Duka dai Allah ya girmama ga surutun azzalumai girma mai nis.

⁹⁶ Al'akidatul wasidiyya ma'a ta'alikatuz-zakkiyya na Absharkh, Abdullahi ɗan Abdur-rahaman ɗan Jabirin kulwar Abu Anas Aliyu ɗan Husain Abu lauz, wanda, Jihazul irshad wat taujih bil harsil wadan suka watsa, riyad assaudiyya 14/21H shafi 81-92.

⁹⁷ Tazkiratul Huffaz 3/358.

yi bin cike sai ya gano cewa farya ce da sharri a ka kulla ma sheikh shi bai san da sun turbude wannan gunki a karkashin dardumar sa ba a nan ne shehun musulunci ya jayo cikin farin ciki da falalar ni'imar Allah babu abinda ya same shi su kuma yan bidi'a mafaryata suka dawo cike da kyacewar dawo cike kyacewar sarki Allah sannan da fushi tare da gintsewar sultan.

AKIDAR IMAMU ABUL-HASSAN AL'ASH'ARI⁹⁸

Malaman tarihi dukkan su sun tabbatar da cewa, shi imamu Abul Hassan Aliyu dan Isma'il Al'ash'ari almajiri ne ga Abu Ali Al-juba'i limamin mu'uta zilawa – shi ya auri uwarsa wanda daga nan ne ys koyi ilmin falsafa har ya zurfafa daga baya kuma sai Allah yayi masa budi na alheri inda ya ganar da shi gaskiya sai ya gano ga hanayar da mazhabar malamain Hadisi har ya kalubalanci malaman na sa da hujjoji daga Alkur'ani mai girma har yau game da shi, asheikh Muhibuddin Al'khadib yace: “ tun a farko ya taso ne akan mu'utazilanci wajen Al-juba'i daga nan sai Allah ya falkar da shi a dai-dai lokacin da yake cikin samartakarsa dai-dai shekarar 403H A wannan lokaci ne ya yi shelar dawowarsa daga rakioyar mu'utazilawa, sannan ya bude ma kansa sabon shafin rayuwar addini akan Akidar ingatacciya, yana mai cike da nishadi a cikin nazarce-nazarce da rubuce-ruuce tre da bayar da darussa ya na mayar da martani ga gungun mu'utazilawa ya kamo ma tafarkin magabata, kubutacce daga kowanre irn jidali da tawili wannan shi ne abinda ya zaba wa kansa har zuwa karshen rayuwarsa, yaci gabada tabbatar ma Allah dukkan abin da ya

⁹⁸ Sunansa shine Aliyu dan Isma'il dan Ishaka dan Salim dan Isma'il dan Abdullahi dan Alburda dan abi Musa Al-ash'ar, an haife shi a shekarar 270H. ya rasu a shekarar 324H, ya bar gadon littafai manya masu amfani, daga daga cikinsu kuwa akwai littafen Al'ibana da Al-lam'u karami da babba wadanda duk a cikinsu ya bayyana akidar magabata ya kuma mayar da martani ga maiya bidi'a irjn, jaha miyyu da rafidawa da mu'utata zilawa da ire-iren su ga abinda wani yace: accikin wakar sa game daa Abul-Hassan da ace bai rubuta komi ba a rayuwarsa sai littafen Al'ibana da sun wadatar da shi amma shi mutun ne wanda yayi zurfi a cikin fannonin ilimi da rubuce-rubucen tarbiyya wadanda suka tasarma dari biyu dukkansu masu matukar amfani da shiriya ga al'umma. Malamai dana gabata masu yawa sun anbaaci littafensu kamar yadda sheikh Hammad Al'ash'ari limamin malaman Hadisi na madina a lokacinsa Allah yayi masa rahama.

tabbatar wa kansa na daga sifofi da sauran abubuwan gaibi waƙanda ya zama wajibi akan bawa da yayi imani da su kawai ba tare da jayayya ba.

A nna ne ya wallafa littafi game da hakan, kamar Littafinsa mai suna Al'ibana wanda yanzu hakan ya yadua hannuan musulmin duniya harma malamai sun badaƙacin cewawannan Littafin sa shi ne Littafin na karshe wanda wanda ya rubuta, (Dubi tarjamarsa a Shazaratuzzahab).

Don haka duk abinda aka jingina gare shi na Akidar ash'ariyya Abul-hassan Al-ash'ari ya riga ya wanke kansa ta hanayar bayanin da yayi na dawowa da rakiyar masu tawili a cikin Littafinsa na Al'ibana⁹⁹.

Malamai da dama sun daba shedar dawowar Imamu abul-hassan Al-ash'ari zuwa ga Akidar malamanda suka gabata, daga cikinsu akwai Al-makrizi wanda ya bayyana hakan a Littafin sa al'kadam¹⁰⁰. Haka kuma, Alallama Ahmad ɗan Muhammad Addihlawi shima ya faɗi makamancin hakan a cikin Littafinsa tarikhu Ahlil hadis¹⁰¹. A nan wanda duk ke son ya san matsayar imamu Abul-hassan Al-ash'ari da mazahabarsa ta karshe, sai ya duni bayninsa na cikin Al'dana inda yake cewa: “Raarrabewa ga bayanin mabiya sunana ma'abuta gaskiya” idan wani yace, tunda kun musulunta maganar mu'utazilawada Alkadariyya da Aljahamiyya da Aljaruriyya da Rafilawa (yan shi'a) da Murji'awa, to ku gaya muna takumagana wadda ku ke biyar addiniku da ita, amsa itace: mu maganar da muke rikon addininmu da ita itace maganar ubangijimu da Sunnar annabinmu da fassarar Sahabbai da Tabi'ai da limaman Hadisi, da wannan muke riko... kuma tabbas Allah ya ɗaukaka a saman Al'arshi, saboda shi yace: (mai rahama ya ɗaukaka a saman Al'arshi) idan kuma wani yace: mi za ku c eke nan game da

⁹⁹ Duba A-muntaka min hajil'ihidal wanda azzahabi ya takaita, tahafikin Muhibbuddin Al'khadib, ta'aliki mai lamba 2.

¹⁰⁰ Al-khadad lil makrizi 3/358-359.

¹⁰¹ Tarikhu Ahlil Hadis, shafi 74-77.

Alliwa'i? Amsarsa itace kamar haka: lalle tabbas Allah ya daukaka
asaman Al'arshinsa¹⁰².

¹⁰² Al'ibanatu fi Usuliddiyana shafi na 52-53 da shafi na 119.

AKIDAR SHEHU USMAN DAN FODIO

Duk wanda ya ratsi Littafin Shehu usman fodiyo, Allah ya yi masa rahama, dole ne ya san yadda shi shehun ke nuna matukar kamna ga manzon Allah (SAW) kuma zai fahinci yadda ɗan fodiyo ke biyyar Sunnarsa tare da girmamawa ga sahabban bai da tabi'ar¹⁰³. Ainda ya nun acewa, ita Akida wajibi ne a dauko ta daga Littafin Allah da Sunnah kuma maganar da ya yawaita faɗinta na cewa: “wannan addini an gina shi ne bisa ga basira” da kuma yawan maimaita faɗin. Alhairi duka ya rataya ga biya, shi kuma sharri ya tattarau ga bidi'a.

Ga kuma abinda yace a wani waje: ”daga cikin alamomin mabi Sunnar manzon Allah tsira da amincin Allah su tabbata a gareshi da iyalansa da sahabbansa, itace yin imani ga dukkan abinda manzon ya zo dashi da yi masa da'a da lizamtar nuna kamna da koyi da halayensa tare da bibiyar ayukka da bayanansu”¹⁰⁴. ya kuma ciranta daga ɗanul hajji yana cewa: “idan har ka fahimci hakan, to ya zama wajibi gareka kabi Littafida Sunnah da Sahabbai da Tabi'ai da na ba yansu da biyar tafarkinsu na Sunnah don sune mutanen da manzon Allah yayi ma shedar ta alheri sai mu aikata abin da suka aikata mu kuma yi watsi da abinda ba su yi ba. Wajibi ne ga mai lalaben tafarkin tsira ya yi bincike game da tarihinsu da halayensu. ya kuma yi tsukaci ga bayanai da ayukansu, ya kafa idanunsa ga resu don ya samu damar bin abinda su ke bi ya juya baya ga abinda masu kirkireshuka kirkiro bayan shudewarsu, da zaran ya ga wani sabon abu yace, da yinsa

¹⁰³ Dubi misali wannan a wasikatul wan litabyini dalilatil wujubi ittaba'il 8 kitabi wasSunnahati wal ijma'i, da littafen Baynul Bidi'a shaidaniyya allati ahada sahan nasu fi tiazaz zamani da Kitabu Ihhyasus-Sunnahti wa lihmadul bida da dai sauransu.

¹⁰⁴ Alamatul muttabi'ina lisSunnahti rasulillah (SAW), tahafikin Abdullahi Muhammad sifawa wanda moilestone ya yada shafi na 1.

alheri ne da sun riga yemu yinsa, babu shakka duk wanda ya shiga hanyarsuzai isa inda suka kai amma wanda duk ya karkace hanyarsu, sai muce masa tafi can”¹⁰⁵. Allah ya haskaka zuciyarsa da basirarsa, Malam Alfakihani ya kai matuka wajen nuna zuwa ga rikoga Sunnah da shiriyar malaman farko a inda yace: “mun sani cewa, Annabi mai tsira da aminci; bai mutuba sai bayan ya shimfida addini ya yi bayani cikakke game da shi, ya kafa ginshikayensa da bayananin ka’idoji da rukunnasa duka da bayani a kansu filla-filla. Duk abin da ake nema na bayai game da hukunce-hukunce guda biyar said a ya yi shi haka kuma game da tafsirin Littafin Allah madaukaki sarki da Sunnar manzosa da kuma ta Sahabbai. Dukabinda ke kunshe a cikin Littafi ko Sunnah ko abinda malaman farko daga cikin Sahabbai suka aikata shine, abinda Allah ke son mu yi addini da shi, kuma duk abinda ya saba masa ya zama bidi’a da bacewa domin da wannan abin alheri ne da manzon Allah mai tsira da aminci, ya yi muna bayaninsa, domin yawan kawadayinsa ga nasaha ga al’ummada son alheri ga remu Allah ya saka masa da mafi ficin alherin da ake sakawa annabawa da shi, kuma ya sanya mu daga cikin al’ummarsa wadda ke biya ga Sunnarsa harmu zama cikin gungun jama’arsa da fallalar Allah tare da ni’imarsa. A karshen wannan jawabi ne Shehu ya ce: wanna Magana ce mai kyawo ainun kuma ta ishi duk wani shiryayye¹⁰⁶.

Bayan irin wadanan bayanai ba zai yiwu ba misilta a zuciyar mu cewa: Shehu Usman dan Fodiyo ya karkace daga tafarkin wadannan malaman farko managarta zuwa ga wani sansanin yan bidi’a. sai dai abin da ya dace mu sani a nan shine, littafan dake a hannu Shehu masa magna akan wannan babi da yawansu akwai falsafa cikin su domin sau da yawa zaka ji

¹⁰⁵ Ihya’usSunnah wa ikhmadul-Bidi’a.

¹⁰⁶ Al-majimul hawi shafi na 170-171.

ya na ciro bayanai dagag cikin sharhin Sanusi da kuma Al-lakani a ittihaful murid haka kuma daga Al-hassanul yasi Al-mukhadarat, da Ahmad dan Zakari Mahsalul-Mukasidi da Al-manjuri a sahrhinsa na Littafin daya gabata, da Ad dagugi, a shafi yatul kulub da Al-jawari'i a Akidatul Muwahiddin da Al-wansharibi a Al-mi'iyarul mu'urab da kuma Abdul-wahab. As'sha'arani a Al-kawa'idul kashiyya da sauran irin waƙannan malaman da suka zo daga bayawaƙanda suka arosalon fahimtar tauhidi ga malaman falsafa.¹⁰⁷

Amma kuma duk mutum mai adalci yidan ya yi la'akari da irin bayanin da shi Shehu ke bijirowa dasu a bayan irin waƙannan wurare zai gamsu cewa shi bai ba fassarorin falsafa muhimmanci ba dubi misalign ta'alikin da ya zo da shi bayan ya kawo maganar Sanusi ta cikin Al-umda sharhin kubra, inda yace: “ abin da ya zama waji bi ga al'umma shi net a san

¹⁰⁷ A gani na da ace Shehu Usman dan Fodiyo Allah ya yimasa rahama tun a farko ya sadu da kitabus Sunnah na imamu Ahmad dan Hanbal (T.241H) da Ar-radu Alal Jahamiya da kitabus Sunnah na dan Abi Asim (T.287H) da kitabus Sunnah na Abdullahi dan Ahmad (T.290H) da kitabut tauhid wa ma'arifati sifatir rabi azza wa jal na Dan Huzaima (311H) da kitabut tauhid na dan Mundah da kitabut akidati na dan Abu ja'afar Al dahawi (T.321H) da littafen “Albaihaki al'asma wassifat” da kitabusshari'ati fisSunnah na Abubakar al'ajuri (T.360H) da littafen Alla'laka'i (T.418H) sharhu usulu i'itikadi AhlusSunnah wal jama'a da littafen assuna na Khilali da sharhin Sunnah na Aldagawi (T.516H) da kitasbu dan kudama (T.620H) fi isbatil uluwi fi akidati ahlisSunnah da assharhu wal ibana na dan Badda da al ibanana Abul hassan al ash'ari da kitabut arsh na zahabi (T.748H) da istima'ul juyushil islamiyya na Dan Al kayyim (.751H) da ibdalut tawilat na Abu ya'ala da ire-irensu da cikin littafan da ke bayani akan tafarki malaman Hadisi babu shakka da ace ya samesu da babu abinda zai hana shi kafa hujja da su. Saboda muhimmancin su a wannan babi. Allah ya yi masa sakayya da alhairi game da namijin kokarinsa na yaki da kafirci da bautar gumaka da jihadin san a turmuza bidi'a, kuma Allah ya hada mu tare da shi a Aljannarsa kuma si Allah mai iko ga yin haka.

ma'anonin tushen addini ta hanyar nasosshin Littafi da Sunnah ba ta hanyar ilmin kalami (falsafa ba)¹⁰⁸.

Sauda ya yawa za ka same shi a wurare daban daban yana lizamtar da yin hukunci da Littafin Allah da Sunnah game da masa'alolin sifaita ba ya kulawa da amfani da hankali kawai ko falsafa: dubio misali a inda ya ke cewa: mas'ala: mutane da yawa sun kutsa kansu cikin falsafa game da ayoyi Almuta shabihat da masu Magana game da sifofin Allah suna fassararsu da hankalinsu sun bace kuma sun batar da mutane, a abinda ya fi dace wag are su shi ne su kyautata ladabi ga Allah ta'ala da manzonsa mai tsira da aminci, su kawo bayani ayoyin kamar yadda suka zo daga wajen Allah madfaukakin sarki domi babu wanda a kaji ya yi tawilin wadannan ayoyi daga cikin malaman farko don haka yi musu ta wili a yanzu munana ladabi ne ga Allah mabuwayi kamar yadda yin hakan yana kawo cikas ga bayyana hakikani abin da Shari'a ta kunsu ta hanyar tawili abin da yake gaskiya shi ne malami ya fito fili karara ya haskaka zukata bayinn Allah yabi da su ta hanyar da zasu agirmama Allah hara cikin birnin zuciyarsu¹⁰⁹.

Daga nana sai malam, Allah ya lullube shi da rahamarsa ya ci gaba da cewa: Mas'ala: Ba abin suka bane jingina ma Allah kasancewa sama ga komi, domin ayoyi masu yawa da hadisai sun bijiro da wannan bayani, abin suka shine mutun ya kadurta hakan ba tare da tsarkake Allah ba¹¹⁰. A karshe sai ya rufe da cewa: Duk lafazin da Shari'a ta jingina ma Allah shi,

¹⁰⁸ Irshadi ahalit tafridi wal ifradi ila sawaiis-sirad rubutun hannu wanda na same shi a cikin littafin mahaifi na sheikh Ibrahim dan Abdur-rahman dan Usman Almisini Allah ya yi masa rahama.

Duba shafi na 14.

¹⁰⁹ Aljami'ul hawi, shafi 130-131.

¹¹⁰ Duba littafen daya gabata shafi na 131.

muma za mu jingina masa abinda kuwa ba ta jingina masa ba babu ruwanni da shi abinda malaman Sunnah suka bayyana¹¹¹.

To wannan shi ne yasa muka samu tabbacin cewa lalle wannan babban mujaddadi yana tare da mazhabar malaman farko Allah ya yarda dasu.

AKIDAR SHEHU AHMAD TIJJAN

¹¹¹Duba shafi na 102 a littafen da ya gabata.

TSOKACI GAME DA SABUWAR KASIDA

Koda yake, ban so in ce komi ba game da wata takardar kasida wadda wasu yan'uwa suka rubuta daga makarantar Sheikh Muhammad Mujtaba Gyalgyal wadda ke dauke da sunan Sheikh Muhammad Bello dan Muhammad dan Umar kofar Atiku, mai take kamar haka fadakar da mumuni cewa Allah bai da muhalli. A cikin wannan bincike nawa na so in kame baki ainun game da wasu bayanai dake cikin takardar don kaucema masu son biyar son zuciyar yan Karin gishiri gudun kar su yi amfani da wata dama su bunkasa mummunar kasuwancinsu na bata sahu da dillancin yada kiyayya a tsakanin malamai.

Daga baya sai na lura cewa kuma ya zama tilas in tunatar da makaranta wasu abubuwa da suka zama dole a tunatar da game dasu waƙanda suka bayyana a cikin kasidar yin hakan kuma bai zama ketawa ba ga alfarfar ka'idojin bincike da amanar ilmi. Baslantana ma game da irin sain da na yiwa dan'uwa Sheikh Muhammad Bello da abokanin karatunsawaƙanda suke a sani na masu tsananin kwadayine a fagen laluben gaskiya da tsayuwa a kanta masu Magana suna cewa: gaskiya ina laifin ki? Haka kamar ina sane da abinda na riga na gabatara cikin wannan bincike ya isa ya gamsu duk wanda Allah ya haskaka zuciyar sa amma da yake ance: "ko kana da kyawo ka kara da wanka" sai na fahinci cewa, biciken zai kara yin armashi idan na yi masa marufi da fadakarwa game da wasu sassa na cikin kasidar da bayanin ta ya gabata, kamar haka:

Wuri na farko:

Inda aka bude shafin kasidar da wani Hadisi wanda suka iza ga Imamul Baihaki kuma aka yanke ma Hadisin dayen hukuncin da cewa karbabbe ne, al hali kuwa Hadisin na Almiƙdam dan Ma'adi yakrib ne Allah ya yarda dashi, Hadisi yana cewa "idan kuna ba mutane labari (game da

ubangijisu) ka da ku fadfi abinda da ke tada hankalinsu¹¹², kuma ya wahalar da su” wannan Hadisi laifi ne (mai rauni) baya halatta a kafa hujja da shi balantana ma a iya jingina shi ga mason Allah tsira da amincin su tabbata a gare shi. Da iyalansa, Hadisi ya na daga cikin ruwayoyin dailami wafanda suke a cikin musnadul-firdausi 1/1/107 kuma ya tusgo a cikin firdausi akhbar lamba ta 1031 da Dan Addi a Littafin sa Alkamil fid du’afa’i 7/80 da Abul Hassan Al kazirina a Mijlisun minal amali (2/198) da Al harawi a zammul kalam 3/81.

Hadisin kuma yana da illoli buyu daya da ga ciki itace game da Alwalid dan Kamil Albalji wanda ke cikin sarkar Hadisin a game da shi, imam Azzahabi a cikin Almizan¹¹³, yace: Abul fath Al’azdi ya raunana shi, haka kuma kamin shi a kwai Abu hatim wanda ImamulBuhari yace, a kwai mamaki ya lamarinsa a cikin Attahazib, Alhafiz Ibnu Hajar ya ce (Alwalid) ya na ruwaito hadisai masu katsatsin isnadi Dan Alkaddan yace: bai da cikakken adalci¹¹⁴.

Illa tabiyu itace ruwayar almajirinsa Bakiyyatu dan Al-walid daga shi Al-walid din weanda ga sanshi da tadalinsul taswiya mafi sharrin tadalibi, wandahar ma malamai sun ce, hadisan bakiyya duka ba su da tsabta a yi hattara da su¹¹⁵. Sannan kuma ruwayoyin dalilami na cikin musnadu firdausi da na dan Addi cikin kitabud du’afa’i da ire-irensu an rigaya ansansu da rauni harma imamu Jaluddin Assayudi Allah ya ya yi masa rahama ya yanke cewa, iza Hadisi gare su kadai ya isa a fahimci raunin shi a

¹¹² Yadda aka kawo Hadisin a cikin kasidar shine: “kada ku gaya musu abinda ke azabtarwa” wannan wani kuskure ne,.

¹¹³ Mizanul i’i tidal fi nakdirrijal hafiz shamsuddin Abu Abdulahi Azzahabi tahakikin Aliyu Muhammad Albukhari. Darul fikri Beirut 4/344.

¹¹⁴ Tahazibul Tahazib na Hafiz sharhuddin Ahamad danhajar Al’askalani, daru sadir, bugun farko 1327H,11/147.

¹¹⁵ Duba Taharijin wannan Hadisi a Silsilatul AHadisid da.

cikin Al-jami'ul kabir kuwaga abinda ya cewa inda ya ke bayani game dka alamomi ga littafan da ake iza Hadisi a cikin su kamar haka: idan ina nufin jingina Hadisi ga ukuili a Littafin Addu'afa'u sai in ce (uk) dan Addi a Al-amil (DA), Alkhadib (HD) idan a cikin tarihinsa ne idan kuwa ba haka bane zanyi bayani idan daga dan Asakiru ne cikin tarihinsa (KR) dukkan Hadisin da na tara a wadannan wurare guda hudu gami da wandana iza ga hakim Altirmizi cikin (Nawudirul Usuli) ko a cikin tarihin na Ahakim ko cikin masnadul firdausi na Dailami daka Hadisi ne la'ifi mai rauni da zaran ka ga na ciro Hadisi daga wadannan wurare, kada ka jira sai ance ma Hadisin bai inganta ba¹¹⁶.

Kaga idan ka dora wannan Hadisin da yan'uwa suka bude shafin kasidarsu da shi akan wadannan ma'aunayye na masana kimiyyar Hadisi zaka ka gano kuskuren a fili na cewa wai Hadisi ne karbabbea madadin mai rauni yar babbe. Amma fa duk da haka ina sara ma marubuta kasidar domin ko ratsa Littafin da suka yi har suka kinkimo wannan Hadisi suka dasa cikin kasidar hakan yayi amfani. Sai dai kuma mi zamu iya fahimta daga cikin Hadisin idan ma a ce yana da inganci? Shi Hadisin yana karantar da cewa ne kada mu karantar da mutane abinda ya fito daga Allah da manzonsa tsita da amincin Allah su tabbata a gare shida iyalansa da sahabbansa, game da bayani sifofin Allah madaukakikin sarki? To idan har lamarin ya zama haka awajen wa zamau karbi bayanin ma'anonin wadannan sifofi matukar muka bar Allah da manzonsa? Zai yiyu ace bayanin da ya fito daga Allah da manzonsa (SAW), shi zai firgita hankali ko ya zama wani tsanani? A ina tsananin yake? Kuma wa zai firgita in ba wanda yake falsafarilmin kalami ya riga ya radashi ba.

¹¹⁶ Al-jami'ul kabir na Assayudi, shafi na 2.

WURI NA BIYU:

Bayan sun bijiro da wannan Hadisi sai suka ci gaba da cewa, da kuma iyalansa da sahabbansa wadanda da suka yi da'a ga Allah da manzonsa masu aiki da abin da ya zo cikin saukakakken Littafinsa mai kunshe da bayani masu kame bakin su ga ayoyin sifofin cikinsa (masu rikitarwa) masu kama da juna da kuma wadanda suka zo bayansu suka bi sahunsu na kame baki suna masu tawili ga sifofin Allah don tsarkake shi ga dace da shi ba na sifofin halittu. Ina ganin akwai kurakurai bartkatar acikin wannan jumla ailmance, na daya: misaltawa da suka yi ga ayoyi masu bayanin sifofin Allah da cewa mutashabihati ne (masu kama da juna), masu rikitarwa to idan har haka ne, ina Al-muhkamat, (ayoyi bayyanannu) suke idan har sifofin Allah sun kasance mutashabihai? Ai (sunc mafi yawan littafin domin ba ka samun surar da ba ambaci sifar Allah ba a cikinta.

Babban misali a nan shi ne, dukkan farkon surori dari da ishirin da hudu na cikin Alkur'ani an bude su da 'Bismillahir Rahamanir Rahim' (da sunan Allah mai rahama mai jimkai)in ban da Suratul tauba do haka, bisimilla itama ta na kunshe ne da sifar Allah madaukakin sarki, wannan shi ne ya sa dan Rushd yake cewa: "idan a ka ce a za'ayi tawilin ayoyin sifatu, to dukkan Shari'a sai an yi tawilinta idan kuma aka ce wai a ayoyin sun fada cikin Al-mutashabihatu (masu kama da juna) masu rikitarwa, to dukkan Shari'ar ta zama haka nan sabo da dukkan shari'o'i sun yi ittifaki game da cewa Allah yana a sama kuma daga wajensa ne, mala'ukuke saukowa annabawa da wahayi¹¹⁷.

NA BIYU:

¹¹⁷ Al-kurshfu an manahajil adilla, 60.

Sun jingina Sahabbai, Allah ya yarda dasu zuwa ga tafwili (kame baki) kuma ma'anar tafwili ta gabata gare ka a cikin wannan littafi wanda ke nua cewa Sahabbai sun jahilci mafi muhimman abu game da lamarin addini shi ne sanin Allah madaukakin sarki da sifofinsa da sunayensa wanda bai dace ace an jingina Sahabbai da sauran magabata da irin wanna mugun abu ba, bayan kuwa sune suka fito da fassarar sifofin Allah madaukakin sarki wafanda aka sanshi da su kuma bayan ya gabata gare ka dalla-dalla a babi mai bayani game da banbanci tsakanin tafwili da barin misalta Allah na cikin wannan Littafi, bayani malamai magabata ya wadace ka a can wanda kuma ked a bukatar fadada nazarinsa game da wanna sai ya leka Littafin Azzahabi 'Al'uluwilil Aliyul Gaffar' da Littafin Albaihaki 'Al'asma'u wassifal' da ire-irensu na daga cikin Littafin malaman Hadisi, ko kuma ma ya buda kitabul Tauhidi a cikin sahihul Buhari da Littafin Al'i'itisam bisSunnah duk daga cikinsa zai samu gamsuwa in Allah yaso.

NA UKU:

Sur kuma rarraba tabi'ar zuwa gida biyu da masu tafwili (kame baki) da masu tawili, abinda wannan ke nunawa shi ne, ashe su Tabi'ai basu gamsu ba da mazhabar Sahabbai yardar Allah ta tabbata a gare su game da bayanin sifofin Allah madaukakin sarki a mai makon hakan sun makirkiro ma kansu wata sabuwar mazhaba suka kara da ita don kowannesu ya zabi id yake son bi sai yabi Allah ya tsaresu da yin haka!

Ya ya ake kwatanta wafannan mafiya alherin karnuka da ina wanna kazamin aikina jefa sabani a cikin babbar mas'ala ta tauhidi ko alama mu abin da muka sani shi ne su Tabi'ai masu riko ne da nassoshi tabbatattu a cikin Littafin da Sunnah, kuma sam, basu ta'aba karkacewa a kansa ba ko da misalign dan yatsa, su basu san wani abu ba da ake kira falsafa a zamaninsukuma su ba su ta'aba jahiltar ma'anoni ba balantana har suyi tafwili

kuma babu abin da ya rikitasu bale ace sun yi tawili, Allah ya yi masu rahama.

WURI NA UKU:

Shi ne, inda suka katsao Maganar zarka shi a cikin Littafin sa Al-burhan shi kuma ga abinda y ace: ‘ mutane sun yi sabani game da (sifar Allah waddata zo) cikin ayoyi da hadisai harsun rabu zuwa gida uku:

NA DAYA:

Cewa kada ayi tawilin komi abar ta (sifar Allah) kamar yadda ta zo karar, wannan juma’a su ne ake kira Almutashabiha¹¹⁸.

NA BIYU:

A na iya yi mata tawili sai dai barinsa shi yafi saboda mutsarkake Afidarmu daga yin tashbihi (misaltawa) da ta’adili (bata ma’ana)sai muce: babu wanda ya san ma’anarta sai Allah wannan ita ce maganar malaman farko (Assalaf)¹¹⁹.

NA UKU:

A na yi mata tawili amma irin tawili wanda ya dace da shi¹²⁰, sai kuma ya ce: Magana ta farko dai batacciya ce, amma na karshe duka an samo su ne daga Sahabbai. A nan ne masu kasidar suka takaita maganar Azzarkashi sai suka dora tubalin kasidarsu bisa ga bayaninsa suka ce, a kan wanna Magana ta Azzarkashi, da wadanda suka rigaye shi cikin malamai muka fahimci cewa malaman Sunnah sun rabu zuwa hanaya biyu

¹¹⁸ A a wannan kam ita ce tsintar mazabar malaman farko (Assalaf)kuma duk wanda ya jingina su ga Almutashabihaya yi musu kazafi.

¹¹⁹ Wannan shi ne tawili (kame baki) wanda ke nuna cewa, sahabbai Allah ya yarda da su sun jahilci sashen mafi girma da muhimmanci bangaren addini shine sanin zatin Allah da sunayen sad a sifofinsa.

¹²⁰ Wannan ga zatonsu ken an amma kuma aishi Allah mai girma da manzon sa sun fi su sani kuma sun fi fasaha da sanin abinda ke tsarkake Allah mabuwayi don haka ita hanyar tsarkake Allah a na gane tan e hanyar ilmi ba hankali ba don ba a iya game kammalar Allah sai ta hanyar Allah da manzonsa.

ingantaciiya kamar haka: Ta farko, hanyar tafwili da ta tawili amma ita ta farko bata da kyawo watau ita ce wadda suka zana wa suna da hanyar masu tashbihi. Ni kuma sai n a ce, ai shi malam zarkashi ba shi da ga cikin malaman farko, ya rayune a karshen karni na takwas ya rasu a shekarar hijira ta 794H tambaya a nan ita ce wadannan malamai ne suka rigaye shi kuma suka yi dai-dai da si ga wannan ra'ayi na karkasa musulmi zuwa wadannan rabe rabe? Ku kawo muna ko da sunann malami guda ne.

Haka dai suka bi malam Zarkashi a kan wanna ra'ayi har ma suka ce: wai uwar mumunai Ummu Salma Allah ya yarda da ita da shugabanni da kuma Auza'i da Is-haka dan Rahawaihi da Maliku, Allah ya yi masa rahama wai duk suna cikin masu yin Tafwili kamar yadda suka sanya Sheikh Abubakar Mahmud Gumi, a cikin wannan layi.

A bangaren malamai masu tawili kuwa suka ce, akwai Abdullahi dan Abbas (RA) da Imamu maliku kila sun manta da cewa tuni sun riga sun saka Imamu maliki (RA) a cikin rukunin masu tafsiri tun a farko. Suka kara da cewa, limamai kamar su Ahmad dan hambali Sufyanus-sauri, Abdul-Hussan Al'ashari, Imamul Buhari, Tirmizi, Dan maja da Sheikh Muhammad nasiruddin Albani wai, a lokaci guda suna tafwili da tawili!!.

Ni kuwa ban san yadda zai yiwu ba a ce jahiltar wani abu da saninshi su zauna cikin zuciyar mutum daya a lokaci guda!!! Daga nanne suka bada misali da Shehu Usman dan Fodiyo (RA) game da wannan matsayi.

A nan ne gizo ya yi safa, domin kuwa a cikin kasidar ta su duka, dai-dai wannan wurine kuskure ya yi kaka-gida wanda tun farko wannan bincike gyara akan hakan ya wakana ga abinda suka ce:

SHASHE NA HUDU:

Malaman musulunci sun kasu ne zuwa gida biyu kacokan; da masu tafwili da masu Tawili duk wanda bai shigo cikin wadannan kashi guda biyu

ba to ya faɗa cikin gungun mujassama. Wannan magana ba bata da gaba balantana baya, domin kuwa mun sancewa shi Tafwili da Tawili basu bayyana ba cikin garuruwan musulmi sai a cikin karni na uku, a dai-dai lokacin bukin haihuwar falsafar girka wadda ta yaɗu a duniya. To idan kuwa haka ne za mu ji labarin haƙikani akidar musulmi kami zuwan wannan likaci na bayyanar falsafar girka, shi ta ina uwar muminai Ummu Salma (RA) da Abdullahi ɗan Abbas (RA) suka gamu da wannan falsafa har suka samu lambar ta fito a cikin rukunin da kasance a cikinsa?.

A wajen wane ne suka karanto wannan falsafa wadda ke Littafin Allah da Sunan manzon Allah tsira da amincin Allah su tabbata agr shi da iyalansa?

Malam auzai da maliku da Ahmad duka almajiran malaman falsafa ne? don haka akoma a yi nazarin sake lalen wannan karkasa malamai gida biyu da aka yi karfin halin yi.

SASHE NA BIYAR:

Shi kuwa game da gefen hujja ne, a inda suka ba maganar magabata fassarar da ba ta dace da ajingina ga re su ba wanda suke dauka cewa wannan shi ne tsarkaka wa mafi dacewa ga zatin Allah mai girma ga misali: Na ɗaya:

A inda suka jingina ma Uwar Muminai Ummu Salma (RA) cewa ta kasance, cikin masu yin tafwili ba su kawo ruwayoyin da za a iya gaskata su ga tuhumarsu ba sai magana guda wadda suka ce Zarkashi ya ce: an karɓo cewa Ummu Salma (RA) ta kame bakinta ga maganar da akatambaye ta game da Istiwa'i (ɗaukaka) a inda ta yi farat ta amsa da cewa: “ɗaukaka abu ne sananne amma ba a san yadda yake ba, kuma yarda dashi dole ne kuma tambaya game dashi bidi'a ne”.

Idan ba a manta ba, mun ambaci cewa irin wannan magana ta Ummu Salma (RS) da yawa wasu magabata sun faɗe ta, sannan abinda ruwayar ke nuni a kansa shine hani ga tambayar yadda ɗaukaka take, kuma da a ce Ummu Salma (RA) ta jahilci ma'nar Istiwa'i (ɗaukaka) da ba t ace abu ne sananne ba amma an tambaye tane game da kaifiyya (yadda) ɗaukakar ta kasance, kuma har kwannan gobe amsar da ta bayar ita ce mafi dacewa ga dukkan ɗan bidi'ar ɗaya mai-maita irin wanan tambaya. Allah ya yarda da Ummu Salama.

Na Biyu:

Shine a inda suka jingina ma imamul Anza'i tafwili, sun ambata cewa sun cirato daga Azzarkashi inda yace: an tambayi Malam Anza'i game da tafsirin ayar da t ace: "mai rahama ya ɗaukaka a saman Al'arshi" sai y ace wanda ya tambaye shi: haka ne, ina ganin kai batacce ne. To ai shi wanan a zahirisa ya nuna cewa tambayar ta gudana ne a kan yadda ɗaukakar ta kasance, shi ya Malam Anza'i ya bada irin amsar da malaman farko ke bayarwa tare da tabbatar da ita siffar kamar yadda ta zo domin ga abin da y ace: "mai rahama ya ɗaukaka a saman Al'arshi" haka yake kamar yadda yace a nan yana ufi ba tare da wani tawili ba, sannan a ya ci gaba da cewa: ina gani cewa kai batcce ne. kuma babu shakka cewa mai tambayar yadda sifofin Allah sukeya abka cikin bata kamar dai yadda MalamAnza'i ya tabbatar.

Na Uku:

Sun kuma jingina tafwili ga Imamu Is-haka ɗan Rahawaishi wanda ɗaya ne daga cikin limaman Hadisi suka ce Az-zarkashi y ace: an tambayi Dan Rahawaii game da ɗaukakar (Allah a Al-arshi) shi a tsaye ne ko a zaune (ya ɗaukaka)? Sai ya amsa cewa: idan a tsaye ne, gajiya ba zata shafe shi ba

balantana a ce har ya zauna kuma idan ma a zaune ne haka abin zai kasance irin wannan tambaya ba tad a amfani.

To a nan ma ka ga cewa a fili mai tambaya yana tambayar yadda alah ya daukaka ne, a inda yace, a tsaye ne ko a zaune? Kuma irin wannan tambaya ai bidi'a ce.

A kwai ban-banci mai girma tsakanin 'yan bidi'a masu laluben a tsaye ya daukaka ko a zaune, da masu magana ma'anar ita kanta daukaka wadda aka sani da daukaka da cirata, domin shi ne, fassarar Al'Istiwa'i a inda su wadancan ke korafin a fayyace musu yadda hakikanin daukaka aka yita.

Sannan kuma shi, Malam Ishaƙa ɗan Rahawaishi shi ya cirato cewa Malamaisun yi ijima'i game da cewa Allah ya na a sama a kan Al'arshi kuma yana sane da komai har abinda ke as ƙarƙashin ƙasa ta bakwai. A na samun wanan bayani a Kitabul uluwwi da kuma cikin Littafin Assiya a inda aka kawo tarjamarsa¹²¹. A nan ina ƙarfafa zaton cewa 'yan'uwa marubuta wannan ƙasida ba su ga waɗannan bayaƙnai ba kamin rubutasu da ba su kawo abinda suka kafa hujja da shi a matsayin dalili ba.

Da haka aka tambayi Is-haƙa cewa, mai zaka ce game dad a maganar Allah maɗaukakin sarki cewa: “wata ganawa ta mutum uku ba zata kasance ba face Allah ne shi ne na huɗu ɗinta” (Al-mujadala 7) sai yace: duk inda ka kasance, Allah ya fi jijiyyar wuyanka kusanci da kai amma fa yana saman halittunsa, abin da zai tabbata maka da wannan a fili shine maganar alah da ya ce: “ mai rahama ya daukaka a saman Al'arshi” (D.H.5)¹²².

Na huɗu:

Shi wannan duk ya fi sauran fitowa a fili shi ne inda suka cirato jingina tafwili ga imamu maliki (RA) daga Dan Al-jauzi daga Abdullahi ɗan

¹²¹ Duba Muktasarul uluwwi shafi na 194, da Siyaru A'alamin Nubala'i 11/370.

¹²² Siyaru A'alamin Nubala'i 11/370.

Wahbin wanda ya ce: wata rana muna a wajen maliki dan Anas sai wani mutum ya shigo y ace masa: ya baban Abdur-rahman! Ance “mai rahamaya daukaka aAl’arshi” kamar yaya? Sai Imamu Maliki ya yi shiru ya na tunanin nauyin wannan tambaya wadda ta damar da shi, sai kuma ya tadakai, ya ce: lalle “mai rahama ya daukaka kamar yadda ya sifaita kansa, kuma ba’a tambaya game da yadda ya daukaka. Ina ganin kai mugun mutun ne dan bidi’a sai ya bada umurni a ka fitar da mutumin da inda yake.

A nan, kai dan’uwa mai daraja sai ka yi nazarin irin wannan amsa tad a Maliki (RA) ya bayar musamman inda yace: “mai rahama ya daukaka a Al’arshi ne kamar yadda ya sifaita kansa”. To mai musulmi zai iya karawa bayan wannan? Babu shakka irin wannan amsa ita ce wadda Malamanfarko ke bayar wa domin barin sifaita Allah kamar yadda suka zo to ta ina tafwili yak e a nan?.

Na Biyar:

Haka kuma idan ka juya zuwa ga abinda suka nakalta daga Sheikh Abubakar Mahamud Gumi zaka ga cewaduk tafiyar guda ce, domin shima cewa ya yi: “mai rahama ya daukaka a kan Al’arshi” daukaka wadda ta dace da girmansa. Abin nufi a nan shi ne, ba mu san yadda daukakar ta kasance ba. Bari ma in bijiro maka da wani bayani, da ya yi a cikin rufewar tafsirinsa wanda su suka cirato daga suka cirato daga rashi ainda ya ke bayyana manhajarsa waddaya bi a tafsirinsa, ga abinda y ace:

“A bangaren da ya shafi baya nan ayoyin sunaye da sifofin alah, na bi saun akidar malaman farko a inda na amfana da Littafin Shehul Islam, Muhammadu Dan Abdulwahab da kuma fadarkar war Sheikh Abdul-aziz Dan Baz, daukansu Allah ya saka musu da mafificin alheri...¹²³.

¹²³ Raddul Azhan Ila-ma’anil Kur’an na Sheikh Abubakar Mahmud Gumi mu’assasatu Gumi Lit-tijara, Kaduna Nijeriya.

Yanzu kuma bari mu leka Littafin Sheikh Muhammadu dan Abdulwahab mu jimi yake cewa domin mu samu damar yi masa adalci, ga maganarsa kamar haka:

“Sanannen abu ne ga musulmi duka cewa, Allah maddaukakin sarki shi ya fi kowasanin kansa don haka idan harya zana wa kansa wani suna ko ya sifaita kansa da wata sifa gardama ta kare kenan. Haka kuma Manzon Allah, Muhammadu dan Abdullahi, (SAW) ya fi kowa sanin Allah wanda hakan shi¹²⁴. Zai sa idan ya ambaci wani suna ko sifa ya jingina ga Allah ba wanda zai yi jayayya da shi, wannan shine abin da hankaliya yarda da shi, kuma abinda hujjoji ingantattu suyka tabbatar domin tataccen hankali shi ke fahimtar abin da Manzon Allah mai tsira da aminci ya zo da shi ba tare da gardama ba, kuma dama Littafin Allah da Sunnah sune ma’auni¹²⁵.

A nan sai in ce duk wanda ke son ya tabbatar da cewa Sheikh AbubakarGumi Salafi ne mabiyi sauran Malaman farko kuma ya tabbatar da cewa malamin ba ya da kawance da wani Tafwili ko tawili to ya koma ya dubi Al-kur’ani mai girma da kuma tarjamar ma’anoninsa zuwa ga harshen hausa wanda ya rubuta, ya gani, shin zkaï ga wurin da ya yi tawilin Al-yad (hanu) da misalign ni’ima da rahama ko iko ko wani abu da ya yi kama da haka wanda ya shafi falsanci?.

Na shida:

A inda suka jingina ma Abdullahi dan Abbas (RA) Tawili saboda fassarar da ya yi ga ayar: “ranar da za’a kuranye kwauri a inda ya ce: domin al’amari ne mai tsanani”.

Mun riga mun yi bayani a babin cewa, tawili yanki ne yashbihi, mun ce wannan ayar tuni Annabi, tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi da

¹²⁴ 1408.H/1987M/2/828

¹²⁵ Ad-durarus-saniyya bugu na daya, 2/70.

iyalansa ya fassarata kuma harm un ambaci fassarorin da shi Abdullahi dan Abbas (RA) ya yi game da ayar wanda dukkan su basu kauce ma fassarar da Annabi ya yi ba, ta kowace fuska, kuma babu tawilia daya daga cikin fassarorin domin tawili shine. Juya akalar ma'anar lafazi daga zahirinsa zuwa wani wuri kuma ba shi ya faru ba a nan.

Amma a fassarar sa ga ayar da Allah madaukakin sarki ya ce: "kuma sama, mun gina tad a wani irin karfi". (Az-zariyati:47) cewar da ya yi ana nufin da karfi shima wannan ba tawili bane domi kalmar Al'aidi anan kalma ce, tilo ba jam'i ba ne na yadu (hannu). A kwai irin tace inda Allah ya ce: "da kuma ayyuba ma'abuci karfi" abin da ake nufi da 'al'aidi a harshen larabci shi ne: karfi. To ina tawilin da ake zaton anyi anan? Abinda ya kamata a sai a nan shine, gaba daya wadannanayoyi basu daga cikin ayoyin sifatuna Allah mai girma da daukaka.

Na Bakwai:

Inda suka jingina ma Imam Sufyanu Asauri cewa shima ya na tawili saboda a cikin tarjamarsa a Littafin siyasa A'alamu Nubala'i ance, a lokacin da mu'adan ya tambaye shi game da ma'anar zancen Allah madaukakin sarki, "kuma shi ya na tare da kai a duk inda kukakasance". Sai ya ce ana nufin, tare da ilminsa. A nan sai ince ai wannan itace fassarar dukkan malaman farkoga dukkanin ayoyi masu nuna tarayya kuma wadannan ayoyi masu tabbarda cewa Allah ya na tare da halittarsa, musulmin da kafiri, ba ta da wani tawili domin a bayyane ta keg a fili kamar yadda muka zo da bayani a babin "tabbatar da tarayya".

Kamar dai misalign tarayyarallah ta musamman ga waliyansa wadda ita ma a fili take ba buƙatar kawo wani tawili, na karkata lafzi daga zahirinsa. Don haka a fahimci maganar Imamu Sauri ga wannan aya da kyau. Abin mamaki anan shine, a lokacin da suka ciro wannan magana daga

reshi sun yi haka ne don kansu ne ka wai amma su kansu ba su amfani da irin wannan magana ta shi daɗa ta tawilice ko kuma ba tawili ba ne? abin da zai nuna maka haka shi ne, ba su zube dukkan maganar ba wadda aka ce an ciro daga reshin, bari ku ji yadda take:

“an tambayi sufyanu game da hadisai masu bayanin sifofin sai ya amsa da cewa: haka suke kamar yadda suke”¹²⁶.

Na Takwas:

Sun ambaci cewa: Ahmad ɗan Hanbal, yana tawili, da hujjar wani ta’aliki na Zahabi wanda shima bai ambaci isnadin maganar ba don mu iya gane ingancin maganar ko rashin ingancin ta a inda yace: an karbo daga Abdul-Hassan Abdul-Malik Al-Maimuni, cewa: wani mutun ya so ya ga imamu Khalaf Al-bazzar (RA) game da Hadisin da ya bada labarin sa cewa: “Allah bai halicci wani abu ba wanda ya fi Ayatul kursiyyu girma” shi kuwa Imamu Ahmad sai yace: bai dace gare shi ba ya rinƙa kawo irin waɗannan hadisai a dai-dai wannan likaci, ya na nufin lokacin da suka sami jarrabawa game da maganar halitta Alƙur’ani.

A nan ne sai shi Imamu Az-Zahabi ya ambaci cewa shi Imamu Ahmad da aka tambaye shi game da wannan Hadisi mai cewa: “a cikin sama da ƙasa Allah bai halicci abinda ya fi ayatul kursiyyu girma ba”. sai ya ce halittar da ake magana ta shafi sama da ƙasa ne kawai da sauran banda Alƙur’ani.

¹²⁶ Siyaru A’alamin Nubala’i 7/274. kuma basu ciro maganar da mai ta’alikin wannan littafe ya kawo ba daga Alhafiz Ɗan Jarir Ad’ɗabari a cikin tafsirinsa game da ayar “kuma shi yana tare da ku a duk inda kuka kasance”, sai yace, abin da Allah ta’ala ya ce anan shine, Allah yana lura da abinda kuke ciki shiga duk inda kuka shiga, ya na sane da ayukkan ku da jujuyarku da makomarku, amma shi ya na a kan Al’arshisa wanda yake a saman samai bakwai. Duba littafen da sunansa ya gabata an ciro wannan ne daga jumi’ul bayani na Ad’ɗabari 27/216.

Bari in rufe idanu game da binciken sahihan cin wannan kissa ko rauninta sabo da rashin isnadin ta ba zai bada damar yanke hukunci a kanta ba, amma dai duk da haka, a cikinta babu abinda ke nuna tawili domin a farkon kissar ta nuna cewa, shi imau Al-bazzar ya na bada labarin wani Hadisi ne mai cewa: Allah bai ba wanda ya fi Suratul bakara girma wannan magana itace ta dauki hankalin'yan bidi'a har suka ce, shi Alkur'ani ba maganar Allah bane halittar Allah ne. sai imamu Alhamad ya nuna kyamarsa ga fadin irin wannan magana. Idan ka koma ga ta'alikin imamu zahabi zakak isko abin da na bayyana maka dalla-dalla game da wannan kissar da izinin Allah¹²⁷.

Idan kuwa a na magana imau Ahmad game da Hadisin sai in ce, ban ga alafarsa ba da maganar maganar tawili?

Sai kuma Hadisin da ke cewa: "A ranar Alkiyama, Suratul bakara za ta zo..." shi ma ya na magana ne game da sifar Allah idan wannan su ke so mi ya sa ba za su koma ba ga tafsirin ayar da Allah ke cewa: " kuma ubangijin ka ya zo..." (Alfajr:22), don su ga yadda malaman farko dukkansu Allah ya yi musu rahama su ke fassara wannan aya?

Na Tara:

Sun jingina tawili ga imamu Buhari (RA) wanda yinhakan abu ne mai bada mamaki domin Littafin imamu Buhari game da wannan mas'ala bayyane yake kamar rana ban san abinda ya sa suka yi watsi da dukkan abinda ke cikin ingantaccen Littafinsa ba a babin tauhidi wanda dukkan sa ya na tabbatar da sifofin Allah ne mi ya kaisu zuwa har su tsinto muna ruwanya daga Al-baiha'ki cewa, Buhari ya yi tawilin ma'anar dariya? A duk ingantaccen Littafin ma na a gani a wane babiza a samo abu mai kama dad a

¹²⁷ Siyaru A'alam Nubala'i 10/578.

shi? Kuna so kuce tawili shi ne mazhabar Buhari? Sannan kuma duba a gani shi kansa imamul Baihaki wanda aka ce ya citaro wannan magana mi ce ce ta shi mazhabar?

Bari mu buɗa Littafi mu gani mai suna: “Al-asma’u wassifatu” dukkan wannan Littafi na imamu baihakiya na kumshe ne da bayanin tabbatar ma Allah maɗaukakin sarki da sifinsa, mi ya hana su zuwa ga wannan Littafi su ɗebo?¹²⁸.

Na Goma:

A inda suka jingina tawili ga imamu Abu Isa Attirmizi, wanda wannan ya fi maganar da ta gabace shi bada mamaki barium dubi maganar sa inda ya fassara; “sai ya sanar da su kansa” sai ya ce, ai ya bayyana gare su. To a ciki wannan mi ne n eke nuna tawili?

To kuma yausha imamu Attirmizi ya faɗo cikin malaman baya masu tawili? Bari mu dubi Littafinsa Assunan da kuma ta’alikin hadisan dake cikin sa don mu gano salafiyyar da suka lika ma yin tashbihi.

Zan taƙaitu ga bada misali guda kacokan, daga cikin babin zakka inda ya kawo Hadisin Abu Hurairat (RA) inda ya ɗaga Hadisin ya na cewa: “Lalle Allah ya na karɓar sadaka kuma ya na amsarta ne da hannunsa na dama sai ya ruɓanya ma ɗayan ku ita kamar yadda ɗayanku ke renonta yadda loma zata zama misalin uhudu” sai ya ce sanin gaskiyar hakan sai an duba Littafin Allah mauwayi inda ya ce: “shin ba su sani ba, cewa lallai Allah ne ya ke karɓar tuba daga bayin sa, kuma yana karɓar sadaƙoƙinsu,”

¹²⁸ Amma kuma ya kyatu mu yi uzuri ga ‘yan uwa marubuta wannan ƙasida, yana yiwuwa hannunsu bai samun kaiwa ga wannan littafe ba, kila sun ciro waccan magana ce ta hanyar Assakaf, mutumin da aka shaida da rawar kai da tsananin ta assubaci, amma kuma idan haka ne in ce musu “ku tambayi ma’abuta sani idan ku ba ku sani ba” in kuma ƙara ɗka cewa: “...idan fasiki ya zo muku da labari to ku nemi bayani”

(taubati:104). Da kuma in day ace: “Allah yana shafe Albarkar riba, kuma yana kara sadaƙoƙi”. (Bakara:276).

Abu Isa Attirmizi, yace: wannan Hadisi ne mai kawo, ingantacce. Haka kuma an ruwaito irin wannan daga Aisha (RA) daga Annabi, tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi da iyalansa da sahabbansa. Kuma malamai da yawa, sun tabatar da irin waɗannan hadisai masu bayyana sofofin Allah da saukowarsa akowane dare zuwa sama'un duniya, sun tabbatar da cewa ba zai yiyuba a musan ta waɗannan hadisai, za a yi imani da su ba tare da wata tuhuma ko tambayar buga misali ba.

Haka kuma an ruwaito daga Maliku ɗan Anas da sufyanu ɗan Uyaina da Abdullahi ɗan Mubarak, dukkan su sun fayyace cewa: za a bar waɗannan sifofi kamar yadda suka tusgo ba tare da tambayar buga misali ba.

Wannan kuwa shine, abida masa daga cikin mabiya Sunnah suka tafi a kansa. Amma, sun yi watsi da waɗannan ruwayoyi har ma suka ce wai wannan tashabihi ne. Alhali kuwa Allah maɗaukakin sarki da kansa ne ya yi bayani a wurare da dama cikin Littafinsa cewa, yana da hannu, ya na ji, ya na gani, dukkansu waɗanda suka dace da zatinsa. Amma duk da haka sai jahamiyya suka yi tsayin gwamin jaki suka ce, su dole sai sunyi tawilin waɗannan ayoyi anan ne suka fassara ayoyi sabanin yadda malamai suka fassara har ma suka ce, wai Allah bai halicci Annabi Adamu da hannunsa ba domin hannun da aka ambata a wurin a na nufin karfi ne. Amma malam Is-haƙa ɗan Ibrahim cewa, ya yi, tashabihi ya na kasancewa ne a lokacin da mutun ya ce: hannu ya yi kama da hannu na ko ya ce, jin ya yi kama da nawa ji, amma idan mutun zai ambaci sifofin hannu da ji da gani kamar yadda Allah ya ambacesu ba tare da ya kamantasu da na wani abu ba.

Wannan ba a kiransatashabihi sam, domin Allah ya ce: “wani abu bai zama kamar tamkarsa ba. kuma shi mai ji ne mai gani”¹²⁹.

Na Goma Sha Daya:

Wannan wuri ya fi dukkan sauran wura ban al’ajabi domin a nan ne suka jefa malamin Hadisi na wannan zamani kuma kingin mazan dauri a fagen sanin sirrin Hadisi da biyar Sunnah, malam Muhammadu Nasiruddin Albani (RA) Buharin lokacinsa kamar yadda su suka furta.

Sun inganta malamin ciki gungun masu tafwili da tawili a waje sifar Al’Istiwa’i (daukaka), hakan ya faru ne garesu ta hanyar guntsuro sashen maganarsa a cikin Littafin da Al-majirinsa, Muhammad dan Ibrahim ya rubuta game da fatawowinsa. Ko da ya ke a dai-dailokacin da na ke wannan bincike Littafin ba ya kusa da ni, amma na rubuta su yi adalci wajen ciro maganarsa ba domin sashen ta suka debo suka baro sashen da ba shi suke so ba. Amma ina karfafa, zaton cewa ba cikin ganganci suka ya hakan ba, a kwai yiwur cewar ba a cikin Littafin kai tsaye suka ciro maganar ba, domin ‘yan bidi’a sun dade da shahara wajen nuna kiyayyaga mabiya Sunnah kamar irin su Kausari da Gumari da Abu Guddu da Saƙƙaf waƙanda duk an shaide su da irin wannan mugun aiki na biyar malama Sunnah da baƙar yadiya, kamar dai mutumin da ya katso maganar Allah ne mai cewa: “bone ya tabbata ga masallata”. Sai ya yi tsayinsa nan don ya jefa ruƙu ta hanyar nuna cewa Allah maƙaukakin sarki ya zargi dukkan masu yin sallahlhali abi ba haka ya ke ba.¹³⁰ a nan sai in ce: lalle Sheikh Muhammad Nasiruddin

¹²⁹ sunan At-tirmizi , Kitabu Az-zakat daga manzon Allah (SAW), babi na 28H. 662.

¹³⁰ Daga baya na samu ganin littafen ta hannun wani dalibina, Allah ya saka mas da alhairi. Makatabar Ilimiyya Lit-turas, ita ce ta buga shi a 1421H./2001M. da na duba littafen sai naga abin da na fadi shi ya tabata. A cikin sa shehu Albani a bayana wata tambaya, ya fara bada amsar kamar haka: lalle wannan tambaya ta zo

Albani (RA) ya kasance daga cikin mutane mafiya tsanani ga abinda kuka jingina shi gare shi, duk mai karanta Littafinsa da sauraren kasusuwansa zai shedi hakan. Shi ne malamin da ya takaita Littafin Alhafiz Az-Zahabi mai suna” Al-iluwu lil Aliyil Gaffar” (Littafin da ya yi bayani kwatta fill game da tabbatar da sifofin Allah ba tare da wani tawiliba) ya mayar da Littafin cikin shafi 76, ya fito da bayanai a cikinsa karara masu karfafawa ga mazhabar malaman farko kuma ya fatattaki dukkan wuraren shubuhohin da ake iya likewa gare su a cikin Littafin musamman abin da ya shafi, maganar tabbatar da jaha da muhalli. Wannan kafan ne daga cikin abin da ke kunshe a cikin mukaddimar Littafin wanda ta a nan ne mai karatu zai gano irin nauyi da girman karya da aka sheka ma Albani (RA) ta jingina masa abin da aka jingina gareshi a cikin kasida.

Daga cikin bayanin sa ga abin da ya ce: ya kyautu ga mai karatu ya sani cewa, wannan Littafi ya zo da maganin mas’ala mafi hadari a sashen

a cikin ingantaccen littafen musulim... sai ya ambaci Hadisin kuyanga, daga nan sai ya ce: mu kam muna koyi ne da tafarkin manzon Allah (SAW) wannan hanya ita ce abin biya a gare mu, kuma muna sane cewa daga cikin mutane a kwai wanda ba zai iya bada amsa irin wadda wannan kuyanga ta bayar ba, da za ka ce da shi, a ina Allah ya ke? Abinda zai fara shiga a zuciyarsashine kyamar irin wannan tambaya alhali kuwa nuna kyama ga wannan tambaya kafirci ne domin tamkarnuna kyama ne ga tambayar da ta fito daga bakin manzon Allah, (SAW). Haka dai malam Albani ya ci gaba da bayani irin na kariya ga akidar salafiyya kamar yadda akasanshi da wannan aiki. Amma da yake ya tsawaita bayani game da tambaya ta biyu a kebe wannan shi ya bada damar da wasu ‘yan bidi’a suka yi amfani da ita na yanko abin da suke da sha’awa gare shi a cikin bayanisa wanda shi ba shi ne manu farsa ba wanda ta sanadiyyar haka ne masu wannan kasida suka tsinto maganar ba tare da komawa asalin littafen ba wanda a sanadiyyar hakan ya sa suka sha talalabiya. Wannan shi ne, zaton da nayi zuwa garesu da farcewa idan suka sami ganin wannan littafe za su gaugauta duba shi a karo na biyu don su gane kurensu na abinda suka jingina malam Albani (RA) dashi. Haka kuma duk mai sha’awar ya san ingantacciyar akidar Albani kuma ya gano cin mutuncin da aka yi masa na jingina shi ga yin tafwili da tawili ga sifofin Allah to ya ratsi littafensa ta hanyar karanta su kuma ya saurari kasusuwan wa’azojinsa, kuma ni ina da littafensa fiye da littafin da kasusuwansa fiye da dari.

aƙida wadda ta tarwatsa haɗin kan musulmi, ba yau ba tun ranar da ƙungiyar mu'utazilawa ta bayyana a duniya, wannan mas'ala kuwaita ce ta maganar ɗaukaka Allah a kan dukkan halittunsa wadda ta tabbata cikin Littafi da Sunnah game da gari, aƙidar da ita ce hankali lafiyyae ke karɓa.

Ba ya dacewa ga musulmi ya yi musu ga tabbatar irin wannan ko da yake tuni sashen wasu karkatattun ƙungiyoyi daga Sunnah sun buɗe ma kansu da sauran mutane babin tawili, ta wannan hanya ne sheɗan ya shimfiɗa gabar zarensa sabo da tsananin gabar sag a mutum na neman kange shi ga hawan tudun mun tsira da kuma hanya madaidaiciya¹³¹.

Daga nan ne kuma sai buga misalai guda biyu daga cikin wuraren da mamayan Malaman farko suke yin tawilinsa kamar haka:na ɗaya a in da Allah ya ke cewa: “kuma ubangijinka ya zo alhali mala'iku na jeer, safu safu”, (Suratul Fajr:22). A nan wai sai suce: “kuma bawan ubangijinka, ko lamarin ubangijinka (ya zo). A wuri na biyu kuma shine inda suke tawilin Al'Istiwa'i (ɗaukaka) sai su ce Al'Istila'i (rinjaya) ya ce: shi a ganinsa ga dalilin da ya ke sa su yin hakan kamar haka: sun jahilci matsayar limaman tafsiri da na Hadisi da na harshen larabci game da irin waɗannan fassarori, harma suka tafi a kan cewa, ma'anar kalmarIstiwa'i tan a nufinrinjaya akan Al'arshi ba ɗaukaka ba, kuma suka ce wanan shi ne abinda malamai suka yi ittifaƙi akan sa irinsu Imamu Is-haƙa ɗan Rahawaihi da kuma Alhafiz ɗan Abdulbar, abin mamaki basu sani ba malaman da suka kawo matsayin dalili gare su, hujja ne a kansu a cikin wannan babi. Wannan ne ya sa harko o yausha za mug a cewa, da yawa daga cikin malaman da suka zo daga baya suna suna saɓa ma tafsirin malaman farko game da ma'anar ayoyin Al'Istiwa' da suuran ayoyida hadisai masu bayani game da sifofin¹³².

¹³¹ Mukhtasarul uluwwi lil Aliyil Gaffar, shafi 22.

¹³² Duba littafen da ya gabata shafi, 23-226.

Yanki na farko wanda azan rufe da shi a cikin bayaninsa, shi ne wata magana mai kyawo wadda ya yi a farkashin bayanin da ya ciro daga Shehul Islam Ibnu Taimiyya in da ya ce “a sani fa cewa, babu wani nassi ingantacce ko tunani wanin hankali tatacce wanda ke cin karonhaifar malaman farko. Anan ne sai Albani yace: ni kuwa sai n ake: game da ingantaccen nassidan ka dubi abin da ke cikin Littafin da ke hannunka na Al-hafiz Zahabi zaka samu yakinin cikakke cewa, ayoyin Alkur’aniduka da hadisai da bayanan malaman farko dukkan su, sun yi nuwafaka kan cewa, Allah mai girma ya na a saman Al’arshinsa da zatinsa, sama da halittarsakuma ya na tare da su da ilminsa.

Har wala yau kuma za ka tantance cewa, cikin yardarm Allah dukkan limaman mazhaba bobbin da ake biya tare da mabiyansu na farko-farko, da ma dukkan wadanda suka bi tafirkinsu a bangaren masu bi musu har saukowa zuwa karni na shida na hijira dukkan fatawowinsu sun gamu kan tabbatar cewa Allah ta’ala ya daukaka a saman Al’arshinsa da halittarsa kamar yadda yake sama da kowane muhalli, kuma kamar yadda wannan shine sananne gama gari daga manzon Allah tsira da amincin alla su tabbata a gareshi da iyalan sad a sahabbansa, haka kuma dukkan malaman farko da limaman Hadisi da na fakihu da na tafsiri da malaman harshen larabci da sauransu duk sun yi itifaƙi a kansu.

Shakka duk wanda ya bibiyi zantukansu zai tabbatar da hakan. Yawan malaman da suka tafi a kan wannan tafarki sun wuce a kidaya yawansu ba maganar dari biyu ba ne kamar yadda marubucin ya bayyana Allah ya yi masa rahama, ya kawo sunayen wadanda idanunsa ya sami kaiwa ga resu kawai. Da zarar dalibi mai tsoron Allah tare da neman gaskiya, ya gamu da bayanansu zai sakankance cewa ba zai yiwu ba irin yawan wadannan jama’a

haduwarsu ta zama a kan bata, kuma a nan ne zaka gano bacewar duk wanda ya kauce musu¹³³.

KAMMALAWA

Yabo da godiya sun tabbata ga Allah mai gairma, wanda kyauwawan abubuwa ke kammaluwa da ni'imarsa.

Bayan haka, babu shakka, cewa, manyan-manyan abubuwa da ke sanya Imani ya karu shine Ilmin sanin Allah da sunayensa da siffofinsa, kuma karkacewa ga abinda ya danganci Allah da sunayensa da siffofinsa itace babbar karkata mafi hatsari.

Na tabbata cewa, dan'uwa mai karatu, tafarki na gaskiya game da wannan matsala ya bayyana gare ka, bayan zagayen da aka yo dakai na yawon bada idanu a cikin fadin Littafin Allah mai girma da Sunnar manzonsa musdapha, tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi da iyalansa da kuma guraben malaman farko Allah ya yarda da su, don yanzu ka tantance wannan tafarkin da suke a kansa game da wannan matsala mai girman hatsari, mai jefa mutum a talalabiya bayan ta rikita tunaninsa.

Yanzu bari mu takaice wannan manhaji (Tafarkin) malam acikin tushe guda uku:-

Tushe na daya:

Dole ne a tsarkake Allah mai girma daga kowace irin tawaya kuma a nisanta kamanta siffofinsa da siffofin halittu. Dalili game da wannan shi ne maganar Allah 'Ta'ala da ya ce: **“wani abu bai zama kamar tamkarsa ba”** **“kuma kada ku buga misallai ga Allah”** **“kuma babu daya da ya kasance tamka a gareshi”**.

Tushe na biyu:

¹³³ Duba littafe da sunansa ya gabata.

Wajibine a yi imani da dukkan siffofin Allah mai girma waɗanda suka zo tabbace cikin Littafin Allah da Sunnah ba tare da yin tsallake ba, kuma ba za'a yimasu ragi ko kari ba ko canza ma'anonin su (ku ne kuka fi sani ko Allah)?

Tushe na uku:

Yanke tsammaninsanin ainihin yadda waɗannan sifofi suka kasance. Saboda Allah mai girma ya ce: **“Yana sanin abin da ke a gaba gare su da abin da ke bayansu, kuma ba su kewaye da shi ga sani”**.¹³⁴ (D.H 110)

Haka lamarin ya ke, domin shi Ilmi sanin siffofin Allah, yanki ne a sanin zatinsa, idan kuwa har babu mai iya faɗin yadda haƙifanin zatin Allah mai girma yake babu ta hanyar da za'a iya sanin yadda sifofinsa suke. Daga nan ne za'a iya kara tantance dewa, wani abu bai zama tamka ga zatinsa ko ga sifofinsa kamar dai yadda Allah wanda girmansa, sha'aninsa ya buwaya ke cewa: wani abu bai zama kamar tamkarsa ba, kuma shi ne mai ji, mai gani (Shura:11). Daga nan ne zata bayyana gare ka cewa, duk yadda aka so a shafi ma wannan aƙida, tatacciya wani kashin kaji ko a gurbata ta, ta hanyar wasu shubuhohi, hakan ba zai yi wani tasiri ba kamar yadda ba zai iya cutar da kyawon aƙidar da kome ba. Don haka abinda ya rage, shi ne, biyar hanyar ga skiya ba tare da damuwa da karamcin mabiyanta ba.

Gaskiya hanyar ta ba ta da karkata; amma mahankata kawai ka saninta. Ina roƙon Allah mai karimci, ubangijin Al'arshi mai girma, ya shiryar dam u ga hanya madai-daiciya. Madalla da kasancewarsa majjibiɓincin lamurra kuma mai taimakon. Tsira da amincin Allah da sallamawar da albarkoki su tabbata ga Annabinsa, kuma badaɗayinsa

¹³⁴ Allah ya san kome ga halittunsa, su kuwa ba su iya kewayewa da sanin kome game da shi. (sheikh Gumi).

Muhammadu da matansa da zuriyarsa da sahabbansa da mataimakansada duk wanda ya bi hanyarsa har zuwarana sakamako.

MANAZARTA

- (1) Al'ashari, Imam Abul hassan "Al'ibana an usuliddiyana". Ta kasidim Sheikh Hammad dan Muhammad Al'ansari, Bugun Al'jami'atul Islamiyya, Madinatul Munawwara, 1431. Hijira.
- (2) Assayudi, Imam Jalaluddin. "Al'itikanu fi ullumil kur'an". Tahakik, Abdulmuna'aim Ibrahim, maktabatu Nazzar Musdapha Al'baz Riyad, Saudiyya, Bugu na Biyu. 1424. Hijira/2003, Miladiyya.
- (3) Abu Zahara, "Ibnu Taimiyya: Hayatuhu wa asarahu – Ara'uhu wa fikihuhu". Darul fikr Al'arabi, Alkahira, 1991. Miladiyya.
- (4) Dan Kayyim "Ijtima'aul juyushik Islamiyya ala gazawil mu'adfila ti wal jahamiyya".
- (5) Abu Yusuf, Muhammad dan Ibrahim, A'hawimin fatwa As'sheikh Albani. Maktabatul ilmiyya Litturas, sabon Bugu na daya, 1421, Hijira/2001, Miladiyya.
- (6) Dan Kayyim Al'jauziyya Adilatu Uluwillah, ala Khalikihi Mina Kitabio Wasunnah wa akiwalus salafil umma. Takidamu wa tialiku, Muhammad dan Ahmad Sayid Ahmad Maktabatus Suwadi, Jidda Saudiyya Bugu na daya, 1412, Hijira/ 1991 Miladiyya.
- (7) Sheikh Usman dan fudi, Ir'shadu ahalit Tafariidi wal ifradi ilsawa'issirad. Makhadud, daga cikin kayan gado na mahaifi na, Sheikh Ibrahim dan Abdurrahaman dan Usman Almasini.
- (8) Asshankidi, Sheikh Muhammadul Amin dan Muhammadul Mukhtar Adwa'ul Bayan fi idahil kur'ani bil kur'an. Maktabatul Ibnu Taimiyya, Alkuhira, Misra, 1408, Hijira/1988, Miladiya.
- (9) A hakami Sheikh Hafiz dan Ahmad I'ilamus-Sunnah Al manshura li'iitikadiid da'ifatin Najiya Almansura. Dirasatul wa tahakiku Ahmad Ali Alush Mudkhali, Maktabatur Rashid, Riyad Saudiyya Bugu na huɗu, 1416, Hijira/1996, Miladiya.
- (10) Dr. Muhammad Nu'aim yasin Al'iman: Arkanuhu, haki'katuhu, Nawa'kiduhu. Maktabatus-Sunnah, Alkahira, Misra bugu na daya 1412, Hijira/1991 Miladiya.

- (11) As'shaibanu, Muhammad dan Ibrahim Aurakim majmu'atun min hayati Sheikhul Islam Ibnu Taimiyya. Maktabatul Ibnu Taimiyya, Kuwait, Bugu ba daya 1409, hijira/1989 Miladiya.
- (12) Ad'dumashki, Imam Al'hafiz Abul-fida, Isma'ildan Kasir Abidayatu wan Nihaya. Tahakiki At'turas Darn Ihyait Turasul Islami wa Mu'assasatut Tarihil Arab, Beirut, Lebanon, 1413, Hijira/1993 Miladiya.
- (13) Ad'dihilawa, Allama Ahmad dan Muhammad, Tarikhu Ahlil Hadis. Tahakiku, Aliyu dan Hassan dan Abdul Hamid Al-halbi, maktabatul, Guraba'ul Asariyya, Madina, Saudiyya Bugu na Daya, 1418, Hijira.
- (14) Az'zahabi, Alhafiz Tazkiratul Huffaz.
- (15) Ustaz falih dan Mahadi Al'mahadi At'tuhufatul Mahadiyya Sharhur Risala At'tadamiriyya. Bugun Al'jami'atul Islamaiyya, Madinatul Munawwara, Bugu na Biyu 1406, Hijira.
- (16) Al'hafiz Abul fida'i Isma'il dan Kasir Tafsirul Kurr'anil Azim. Darul Ma'arifa, Beirut, Lebanon, Bugu na Farko, 1408, Hijira/1987 Miladiya.
- (17) Allamatus sham, Muhammad, bahajatul baidar Hayatu Shaikhul Islami Ibnu Taimiyya. Beirut, Labanon, 1391 Hijira.
- (18) Abdullahi dan Ahmad dan Haribu, As'Sunnah. Tahakiku, Muhammad dan Said dan baisuni, zagalul, Darul Kutubil Ilmiyya, Beirut, Labanon, bugu na biyu 1414, Hijira/1994, Miladiyya.
- (19) Al'askalani, Hafiz shahabud'din Ahmad dan Aliyu Ibnu Hajar Tahazidut Tahazib. Daru Sadir, bugu na farko 1327. Hijira.
- (20) Al'kurdubi, Hafiz Abu Umar Yusuf dan Abdullahi dan Mahammad dan Abdul'bar, An'numari. At'Tamhid Lima fil Muwad'fa'a. tahakiku, Abdullahi dan Assidik, da wasu, musawaratul maktabatut tijariyya, makka, Bugun Al'amagarib 1399, Hijira/1979, Miladiya.
- (21) Al'masini Allamatul Hajj Usman, Aljami'ul hawi Ligalibi mafi kutubil mujaddad As'sheikh Usman dan Fodiyo. Wanda jikansa Alhaji Aminu Tafidaya yada, rubutun Dahiru dan Muhammad, Al'Bukhari, Shekara 1987, miladiya.

- (22) Annasa'i Imam Abu Abdur-rahman Ahmad dan Shu'aibu Sunan An Nisa'i (Almujaḥa). Darul fikr, Birut, Lebanon, Bugu na biyu 1421, Hijira/2001, Miladiya
- (23) Alganimani, Sheikh, Abdullahi dan Amuhammad, Sharhu Kitabut tauhid min Sahihul Bukhari. Maktabatud dar, Al'madinatu Munawwara Bugu na Daya 1405 Hijira.
- (24) Al'bagadadi, Almaliki, Imam Alkadi Abi Muhammad Abdull'usahab dan Ali dan Uasan Sharhu Akidatil Imamumalik As'sagir Abi Muhammad Abdullah Dan Abi Zaidi Alkirawani. Sahhahahu, Allamat Abu Uwais Muhammad Abu Khaira Al'husaini At'tadawani, (Takharij) Abul Fadl badr Al'umrani Adfanji, Darul Kutub Al'Ilmiyya, Beirut, Lebanon, Bugu na Daya 1423 Hijira/2002 Miladiya.
- (25) Sheikh Usman dan Fodiyo Almatul Muttabi'in li Sunnahti rasulil lahi (SAW). Tahaḥik Abdullahi Muhmmadusifawa wanda Milestone suka yada, Sokoto.
- (26) Al'wakil Sheikh Abdur-rahman Sifatul Ilahiyya bainas salaf wal khalaf. Daru lina, Damnahur, misra, Bugu na biyu, 1413 Hijira/1992 Miladiya.
- (27) Gumi Sheikh Abubakar Muhamud, Raddul Azhan Ila Ma'anil kur'an. Mu'assafatu Gumi Lihijara, Kaduna, Nijeriya 1408, Hijira/1987, Miladiya.
- (28) Imamu Ahmad dan hanbal Ar'raddu ala Az'zanadika wal jahamiyya, madaba'atus-salafiyya, Alkahira, 1393, Hijira.
- (29) As'shankidi, Sheikh dan Muhammad Al'amin dan Muhammad Almkhatar, Aljukni Rihilatul Hajja Ila Baitillahi Haram. Daru Ibnu Taimiyya Alkahira.
- (30) Ibnu baduḍa, Rihilatu Ibnu baduḍa, Tuhufatun Nazzar fi garabil Amsar wa ajaibil Asfar. Darul kuttub Al'lubanani, Beirut.
- (31) Al'bani Nisirud-din, Silsilatu AHadisib Sahiha. Maktabatul Islam Beirut, Lebanon, Bugu na Biyu 1402, Hijira.
- (32) Albani, Sheikh Muhammad Nasiruddin, Silsilatul Anadisid Daifa wal Maudu'a wa Asaraha Assayi'i alal Umma. Maktabatul ma'arifi Riyad, Bugu na Biyu, 1420, Hijira/2000, Miladiya.

- (33) Attirmizi, Imam Abu Isa Muhammad dan Isa dan Sura, Sunan Attirmizi. Takharij siddik Jamil Al'adfar, Darul Fikr, Beirut Lebanon Bugu na daya 1422 Hijira/2002 Miladiya.
- (34) As'sajistani, Imam Au Daud Sulaiman dan Al'ash'as, Sunanu Abi Dauda. Takharij Siddik Jamil Al'adfar, Darul Fikr, Beirut, Lebanon Bugu na daya, 1421 Hijira/2001 Miladiya.
- (35) Az'ahabi Imam, Shamsuddin Siyaru A'alamina Nubala'i. Taffik, Shu'aibu Al'arna'ud da wasu mu'assasatur Risala, Beirut Lebanon Bugu na Huflu 1407, Hijira/1986, Miadiya.
- (36) Al'lalaka'i, Adfabari Imam, Alhafiz Abul kasim, itibatullahi dan Alhassan dan mansur sahrhu usuli iitikadi AhlisSunnah wal jama'a minal kitab wasSunnah wa ijama'issahabati wattabi'in wa man ba'adahum. Kulawar Muhammad, Abdussalam Shehu, Darul Kutubi Ilmiyya, Beirut, Lebanon, Bugu na daya, 1423, Hijira/2002, Miladiya.
- (37) Alhanafi, Allamadani Abdul 12, Sharhul Akidatuf dahawiyya. Tahkiki jama'atun minal ulama'a, Takhari, Muhammad Nasiruddin Albani Al'maktabul Islam, Beirut Lebanon Bugu na huflu 1391, Hijira.
- (38) Al bagawi Imam Abu Muhammad, Alhassan dan Mas'ud, SharhusSunnah. Tahkiku Shu'aibu Al'arna'ud, Almaktabul Islami, Beirut, Lebanon Bugu na Biyu, 1403, Hijira/1983, Miladiya.
- (39) Al'amin Muhammad Ahamad, Sharhu Mukaddimati ABi Zaid Alkirawani fil Akida. Maktabatu Dar'il Madabu'atil Hadisi, Jadda, Saudiya, bugu na daya, 1412, Hijira 1991 Miladiyya.
- (40) Al'bukhari Imam Abu Abdullah Mhammad dan Isma'ail Sahihul Bukhari. Takharij, Siddik jamil Al'adfar, Darul fikr, Beirut, Lebanon, Bugu na daya 1422, Hijira/2002, Miladiya.
- (41) Alkushairi, Imam Abul Husain Muslim dan Al'hajaj, Sahihu Muslim. Kulawar Siddik jamil Aladfar. Darul fikr, Beirut Lebanon Bugu na daya, 1421, Hijira/2000, Miladiya.
- (42) Alwakil Sheikh Abdur'rahman. Assifatul Ilahiyya bainas-salaf wal khalaf. Maktabatul lia, damnahur Misra Bugu na biyu 1413, Hijira/1992, Miladiyya.

- (43) Albani Sheikh Muhammad Nasiruddin, Daifu Aljami'us-sagir wa ziyadatu. AlmaktabulIslam, Bugu na biyu 1408, Hijira 1988, Miladiya.
- (44) An nasir, Abul Hassan Aliyu Al'Hussain Rija'ul fikr wad'da'awati fil Islam. Darul Kalam Kuwait, Bugu na huƙu 1407, Hijira/1987, Miladiya, juzu'i na biyu.
- (45) As'sili, Dr. Sayid Abdul Aziz, Al'kaidatus-salafiya bainal Imamu Dan Hanbal wal Imam Ibnu Taimiyya. Darul mannar, Alkahira, Bugu na biyu 1416, Hijira/1995, Miladiya.
- (46) Abu luz Sheilh Abdullah ɗan Abdur'rahanan ɗan Jubrin, Al'kidatul Wasidiyya ma'a Ta'alifatiz-zakiyya. Kulawar Abu Anas Aliyu ɗan Hussain Alharsul wadani, Riyad Saudiyya, 1421, Hijira.
- (47) Al'jilani Al husani Sheikh Abdulkadir Al gunya lidalibi ɗarikil haƙƙ. Al'maktabus-shu'abiyya,
- (48) Al'askalani, Hafiz Ahmad ɗan Ali Ibnu Hajar, Fathul Bar bi sharhi sahihul Buhari. Ta'alifu Sheikh, Abdullah ɗan Baz, Al'maktabutt-tijara, Makkatul Mukarrama 1414, Hijira/1993, Miladiya.
- (49) Ad'uilami, Hafiz Shirawi ɗan Shahardar, Fir dausil Akhabar bi Ma'asunil Khadab Almukhraj ala Kitabis-shuhab. Darul fikr, Beirut, Lebanon, Bugu na ɗaya 1418, Hijira/1997, Miladiya.
- (50) Al'fairuz a badi, allamaa allugawi Majadudin Muhammad ɗan ya'akub Al'kuamusul Muhid. Tahakiƙ, makatabut turas fi Mu'assasatur Risala Beirut, Bugu na biyu, 1407, Hijira/1987, Miladiyya.
- (51) Dan kayyim Aljaujiyya, Allama, Shamsuddin, Al kasidatun Nuniyya, Alkafiyatus-shafiya fil intisar lifirƙatin Najiya. Kulawar Abdullahi ɗan Muhammad Al'amairi daru Dan Huzaima, Bugu na ɗaya, 1416, Hiira/1996, Miladiyya.
- (52) Az-Zahabi, Hafiz, kitabul Arshi. Tahakiƙ Muhammad Hassan Muhammad Hassan Isma'il darul kutubil Al'imiyya Beirut, Lebanon bugu na daya 1424, Hijira/2003, Miladiya.

- (53) Lum'atul iitikaadilhadi ila sabilir rashad. Sharhin Sheikh Muhammad Salih, Tahafikin Abi Muhammad, dan Abdul makasud, maktabatu dabariyya, Riyad, Bugu na Uku, 1415, Hijira/1995, Miladiya.
- (54) Az'zahabi, Hafiz Shamsuddin Mukhta sarul Uluwi Lil Aliyil Gaffar. Tahafikin Muhammad Nasiruddin Albani, Makatabatul Islama Bugu na Biyu 1412, Hijira/1991, Miladiyya.
- (55) Al'ifiriki, Allam Abul fadl Jamaluddin Dan manzur, Lisanul Arab. Daru sadir bugu na Shida 1417, Hijira/1997, Miladiya, 11/32.
- (56) Al hakami Sheikh, Hafiz dan Ahamad. Mukhtasaru Ma'arijilKabuli wanda Hisham dan Abdulkadir dan Muhammad Al ukuda ya takaita, Darus-safawa, Alkahira, Bugu na Biyar 1418, Hijira.
- (57) Majmu'ul fotawi darul wafa'i Almansura, Misra bugu na daya 1418, Hijira/1997, mildaya.
- (58) Al'fauzan fafilatis Sheikh salih dan fauzan dan Abdullahi Mujmalu Akidatis-salafis-salih. Darul Asima Riyad Saudiyya, Bugu na Daya 1412, Hijira.
- (59) Imam dan Kayim Aljauziyya Mukhtasarus-suwaik Arrisala alal jahamiyya wal Mu'adfila. Wanda Sheikh Muhammad dan Al'muusili ya takaita, a cibiyar bincike da fatawa ta yada, Riyad saudiiyya.
- (60) Ad'daram, Imam Hafiz Abi Muhammad Abdullahi dan Abdur-rahaman, Musnad Ad'durami, sunanud darami. Tahafikin Hussain Sulaim asad Ad'darani, Darul Mugni, Riyad Saudiyya, Bugu na daya 1421, hijira/2000, miladiya.
- (61) Alahshari, Sheikh ABul Hassan Ali dan Isma'il Makalatul Islamiyya Tahafikin Muhammad Muhyiddin Abdul Hamid, Maktabatun Nahada, Almisiriyya, Bugu na biyu 1389, hijira/1969, Miladiya.
- (62) Al'muntaKa min manhajil iitidal. Wanda Az'zahabi ya takaita, tahafikin Muhibbuddin Alkhabib
- (63) As'shankidi, Sheikh Muhammad Al'amiri, man'ul-jawazAl'majaj fil Manzil Litta'abbudi wal iijaz. Maktabatu Ibnu Taimiyya, Alkahira.

- (64) As'shankidi, Sheikh Muhammad Al'amin Minhajun wa dirasatun li'ayatil Asmal wassifat. Bugun jami'ar Musulunci, Madina, Al'munawwara, 1400, Hijira.
- (65) Az'zahabi Hafiz Abu Abdullahi. Mizanul iitidali fi nakadir Rijali. Tahafikin Ali Muhammad Albajawi Darul Fikr, Beirut.

Fassara ta kammala a daren Laraba, 6/4/2005.

Godiya ta tabbata ga Allah mafaukakin sarki.

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ [التوبة: ٣٦ والأعراف: ١٢٣ والبقرة: ١٩٤]

“Kuma ku sani, tabbas, Allah ya na tare da masu tafawa”. Suratul Bakarah:194, Taubah: 36, da A'raf:123.